

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

3241
250 H
8
1944

Fra
Vallekilde Folkehøjskole

51

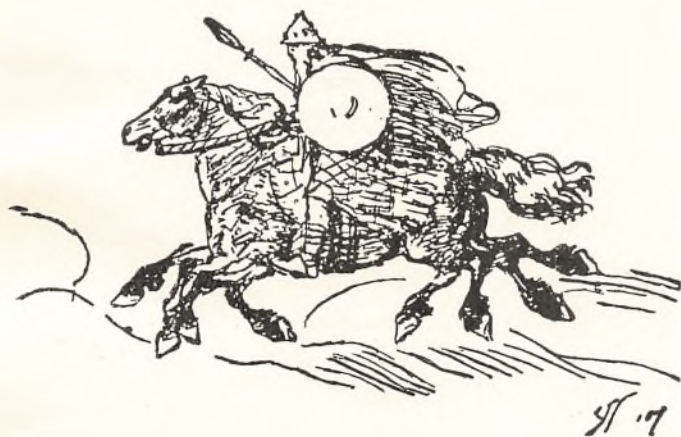
Udgivet af Selevsforeningen

1944

Statens pædagogiske Studiesamling
København V.

FRA VALLEKILDE FOLKEHØJSKOLE

51

UDGIVET AF ELEVFORENINGEN

1944

Statens pædagogiske Studiesamling
København V.

Store ord — stor ild — sværdklang
kan gøres af taaber.
Men alt det forstummer
— som børns raab paa en legeplads.
Og i stillheden,
som fødes af larmen,
nynner loven
— loven, der er eendrægtig,
eenfoldig, ubrydelig
— nynner blot —:
»Den lever vel, som tjener vel
— den dør vel, som gjorde ret ...«

*Den, der bærer brødrenes byrder,
bringer brød til sit lands sjæl.*

Højskolens Hundredaar!

Ved Grundtvigs jordefærd spåede Bjørnson, at den store skjalds syner skulde følge Nordens folk i tusind år. Lad nu dette med de tusind år være et poetisk udbrud, som ingen finder på at gå i rette med digteren om; det er dog et godt udtryk for den sandhed, at mange slægtleds arbejde vil gaa med til at udmønte Grundtvigs arv.

Til denne arv hører også folkehøjskoletanken, som efterhånden gav sig udslag i den ejendommelige skole, som i år fejrer hundredårs fødselsdag. Det er da efter almindelige dødeliges kår en gamling. Men tænker vi på Bjørnsons de tusind år, så er det endnu en yngling, for hvem størstedelen af levnedsløbet ligger forude. Vi vil gerne tro, at det forholder sig således.

Vi mindes først folkehøjskolens udspring. Som det var Grundtvigs inderlige håb, at højskolen skulde blive en »skole for livet«, sådan er den udsprunget af hans eget bevægede liv. Som 60-årig nævner han i minde-digtet for ungdomsvennen Poul Dons, hvordan de to i deres ungdom mødte åndskraften som en strålende solopgang, der

klædte bjergene i lue,
så'de guld på hver en tue,
sleb til spejl det store hav.

Han havde kort forinden oplevet sin ungdoms ydmygelse på Langeland. Da havde hans sårede og bevæ-

gede hjerte fået sans for alt det høje. Derfor greb de nordiske myther ham, for her førtes kampen på liv og død mellem højhed og lavhed, og derfor bevægedes han dybt af den unge romantiske digtning, for her, netop her, klædtes bjergene i lue.

Men ikke alene det. I kristentroens lys så han guld på hver en tue. Holger Begtrup siger, at i Grundtvigs kristelige vækkelse i 1810 ligger spiren til hans folkelighed. Mens han tidligere havde sværmet meget for fortidens store helte, men bekymret sig lidet om sin samtids almindelige mennesker, så fik han med sin kristelige vækkelse den samhu med menigmand, det hjertelag for den jævne mand, som blev hovednerven i hans folkelighed fra nu af og til hans dages ende. Fra nu af så han guld på hver en tue. Nu så han glimt af herlighedslivet i det lave. Nu så han muligheden for, at hvert menneskehjerte kunde blive til himmelspejl i mulde.

Det store hav, der ligger som et spejl foran Grundtvigs blik, er billedet på historien, som for mange kun er en uendelig række meningsløse tilfældigheder, men som for Grundtvig var en åbenbaringsbog samlet om Kristus som tidernes midtpunkt.

Det var da gennem ydmygelse, at Grundtvig i sin ungdom fik det møde med ånden, der

klædte bjergene i lue,
så'de guld på hver en tue.

Han ønskede brændende, at alle danske unge måtte opleve et sådant møde. Længe troede han, at han ved at give folket gode bøger i hænde kunde bringe det møde i stand. Men det blev hans dyre erfaring, at kun ved det levende ord tændtes der ild i de unge. Hans nøgleord blev ikke kundskab og belæring, men vækkelse og livsoplysning

Ved højskolens nordiske halvtredsårsfest på Askov

påviste Ludvig Schrøder, hvorledes højskoletanken til de skiftende tider fik nyt eller øget indhold i Grundtvigs sind. Da de mægtige folkerørelser i 1830erne rundt i landene brød frem med krav om folkets deltagelse i landets styrelse, syntes det Grundtvig nødvendigt, at folket måtte have opdragelse til forståelse og modenhed, som skulde gøre det skikket til at styre. Højskolen skulde give opdragelse til borgersind, til folkelig ansvarsbevidsthed. Eller med hans egne ord: »Folkedannelse og folkeoplysning i rigtig åndelig forstand, det er det nødvendige kæmpeskridt, der må gøres uopholdelig, hvor opløsningen skal forebygges og folkelivet reddes. Et folkeligt og ridderligt akademi, eller hvad man nu vil kalde en sådan højere anstalt for folkelig dannelse og praktisk duelighed . . ., det er åbenbart det store savn i alle lande.« Ja, han er endog sikker på, at en sådan åndelig oplysning for ungdommen til sandt borgersind er nødvendig, hvis voldsomme omvæltninger skal forebygges i landene. —

Så kom tiden, da kampen for modersmålets ret rejstes i Sønderjylland. Og straks satte Grundtvig højskolen i forbindelse med danskhedens sag dernede. Vilde staten ikke virkeliggøre hans yndlingsplan om en skole i Soer, så måtte vågne og offervillige mænd tage fat. Og ved nøjere eftertanke fandt han, hvor naturligt det var, at den første højskole blev grundlagt i Sønderjylland. Dernede, hvor i fjerne dage jyder og øboer i fællesskab stod tysken imod og først blev enige om at kalde deres fælles fædreland Danmarks rige, og hvor den første danske kristne kirke voksede frem, dér skulde også den første folkehøjskole rejses til værn for folk og modersmål.

Således betoner Grundtvig til skiftende tider forskellige sider ved folkehøjskolens gerning. Den livets skole, han stred for, fik til enhver tid farve af det menneskeliv og folkeliv, han så levende tog del i. Men selv om be-

lysningen kunde skifte, så lå der bestandig et grundsyn under det hele, et grundsyn, vi stedse har fastholdt siden. Man kunde udtrykke dette med de kendte linier:

Langt mere værdt end det røde guld,
det er sin Gud og sig selv at kende.

Eller med de berømte ord fra Nordens Mythologi om mennesket som et guddommeligt eksperiment, der skal åbenbare, hvordan ånd og støv kan gennemtrænge hinanden. —

Hermed siges, at vi er bestemt til at være i Guds hånd. Når vort menneskeliv overhovedet får eksperimentets karakter, skyldes det vor egen indgriben. Et eksperiment er jo altid noget ufærdigt. Det er en mulighed. Der er altid spænding om resultatet. Det kan lykkes; men det kan også gå rent i stykker. Det er Grundtvigs og hans venners erfaring, at det bedste middel til at bringe eksperimentet til at lykkes, er et åndsbåret ord, d. v. s. et ord med virkelighed, lys og varme i. Som Ernst Trier udtrykte det ved indvielsen af øvelseshuset i Vallekilde: » . . . at drage op og hjælpe frem det inderste i mennesket, . . . at det gudsbilledlige og dermed det ægte menneskelige må komme til sin ret og det i den folkelige skikkelse, det må tage her i Danmark.« Men som det bedste middel her nævner Trier *ordet*, det ord, han selv var en mester i at føre.

Når nu Grundtvig og disse højskolemænd tillægger ordet en så vældig betydning, må det efter hundrede års erfaring være rimeligt at spørge: hvad kom der så ud af det? Hjalp højskolen det ægte menneskelige frem? Og førte den — med Hostrups ord — ordet, som er dåd? På de spørgsmål svarer jeg ikke gerne som højskolelærer, men særdeles gerne som gammel højskoleelev. Svaret må da blive, at meget ofte lykkedes det ikke. Stundom var evnerne for små, undertiden var viljen delt.

Meget ofte var jordbunden for højskolens ord for ringe. Et højskoleophold kunde drukne i materialisme og forlystelsessyge, stundom ogsaa i omgivelsernes åndelige fattigdom. Højskolen har ofte lidt bitre nederlag. Men når den trods alt dette er en levende kendsgerning i vort folk, så er der med svagheden og nederlagene ikke sagt noget væsentligt om højskolen.

Kaldte højskolen det ægte menneskelige frem? Jeg tror det. Først derved, at den i tusinder har tændt »et syn i glød, som siden os maner indtil vor død.« Bjørnson har skildret synet i et digt, Arnljot Gelline, som han til-egnede Nordens folkehøjskole. Arnljot har levet sit egenkærlige liv, men er kørt træet. Erfaringen har tvunget ham til at spørge: Hvor er den, som har godhed for mig? Hvor er den, som er mig taknemmelig? Hvor er den, som vil sørge over min død? Ingen! For du har kun levet for dig selv! — En nat, da Arnljot flakker rundt, kommer han til en ussel hule, hvor skovens vilde dyr holder til. Træet og udaset falder han i søvn med tunge, strenge drømme. Men til slut har han en lys og herlig drøm. Han ser kong Olav drage forbi med sine kristne mænd, deres ansigter lyser af fred og lykke, for de er ikke slaver af forfængelighed og magtbegær; de går rask frem for at tjene noget stort, som er uden for dem selv og over dem selv. Da vågner Arnljot, og han siger:

»Var det kun drøm, som drog mig forbi,
da er den mer, end alt jeg har levet;
men var det liv . . .
da vil jeg leve med det!
Olav Haraldson, Norges konge,
han var dette; — ham vil jeg kære!
Han har mer end sin egen styrke,
højere mål end jeg har fundet.
Ham må jeg finde.«

Som gammel højskoleelev tør jeg sige, at dette Olavsyn blev vort. Vi så noget vidunderligt for vore øjne. Det var livet, sådan som det kunde blive også for os. Vi så med Arnljot, at redningen var at komme ud af selvskhedens fængsel. Det blev vort håb og vor bøn at komme i arbejde og tjeneste for det, som kunde bære vort liv.

Eet er imidlertid det strålende syn, noget andet om synet kan holde. Eet er den glødende begejstring i de fjerne ungdomsdage, da »ånden fløj højt imod herlighedsborgen«, noget andet er udholdenhed under hverdagens møje og trælse ensformighed. Hvordan gik det her?

Hvis vi går til digterne, bliver svaret ikke opmuntrende. Højskolen er ofte skildret i litteraturen; men som regel har digterne haft travlt med at tegne karikaturen. Man har f. eks. prist den gamle almueprægede bonde på højskolebondens bekostning. Man kan længes efter at se den store digter give et sandt billede af højskoleleven, som blev mand i det 20. århundrede, ja i de sidste 20 år. For sandheden er dog, at hvor højskolens gerning lykkedes, dér blev nutidens bonde et rigere og ædlere menneske end den højt lovpriste gammeldags bonde. Han kom også til at betyde mere i folkelig henseende. Vi har ofte i de sidste 10—15 år set, at i sogne, hvor højskolen som hele det folkelige liv var svagt, dér fik de klasseprægede særbevægelser så vel som nazismen sine tilhængere, mens modsat i sogne, hvor højskolens menneskelige og folkelige gerning satte præg, dér fik disse fremmedartede bevægelser liden eller slet ingen tilslutning.

Går vi til litteraturen i videre forstand, kan vi finde adskillige solide vurderinger af højskolens betydning. Her vil der være grund til at fremhæve H. F. Feilbergs ord i værket »Dansk Bondeliv«.

Feilberg, som levede et langt liv mellem jyske bønder, spørger, om højskolen har sat sit mærke på det danske folk. Han mener det. »Bondens tidligere læselyst er vokset, mangfoldige stærkt benyttede bogsamlinger oprettede, foredragsforeninger stiftede, forsamlingshuse byggede . . . helt igennem er jævnmålet af folkets intelligens løftet.« Feilberg mener også, at højskolens indflydelse på det inderste i hjemlivet er kendelig, »at hustruen som mandens lige har fået større indflydelse på hjemmets ve og vel end tidligere . . . det er som en regel let at kende i hjemmene både inde og ude, hvor manden eller hustruen eller de begge har været på højskole.« Han mener endvidere, at bønder, gårdmænd og husmænd, »har lært, at de hører et folk til, at de har fælles interesser med deres folk, at de har en ret og et ansvar.«

Vi kan i dag i hvert sogn i Danmark finde kvinder og mænd, som vil bekræfte deres ungdoms højskoleoplevelse. Gg livet tog ikke altid på disse mennesker med fløjlshandsker. De har kendt til hårdt slid, sommetider fattigdom, undertiden til åndelig ensomhed; de har kendt til fristelsen til at betragte deres ungdoms højskoleophold som en køn, men afsluttet episode i deres liv. De faldt ikke for fristelsen. Disse menneskers ord og liv taler allerstærkest om højskolens gerning i vort folk.

For højskolen er ikke alene den håndfuld mænd og kvinder, der har deres gerning på skolerne, eller de hundreder unge kvinder og mænd, som i år er på højskole; men det er også, og mest, de mange tusinde gamle højskoleelever ud over landet. Hvad de siger og handler, bestemmer højskolens skæbne.

Førte højskolen så ordet, som er dåd? Svaret er vel allerede delvis givet. Men for øvrigt minder jeg om, at ordet, som er dåd, betyder to ting: 1) at sige det ord, som bør siges — enten det behager eller ej 2) at sige

det ord, som følges af handling. Hvis vi lever under en stor forpligtelse, kan vi ikke altid behage Per og Povl. Jeg kan huske, hvor stærkt et indtryk det gjorde på mig, når jeg i min ungdom hørte eller læste om oldtidens kristenforfølgelser eller reformationstidens kampe på liv og død; man kunde nok blive underlig til mode ved bevidstheden om, at alt nu gik så glat. Dette skyldtes jo ikke først og fremmest troens sejr, men snarere sindets lunkenhed, både blandt troende og fornægtere. Så kom midt i vor egen tid forfølgelsen. Synagoger brændtes, og kirker skændedes. Da viste det sig vel, at lunkenheden var forfærdende stor blandt de troende. Men evangeliet fandt dog i alle lande lydige og trofaste tjenere. Martyrtiden oprandt igen. Sorg og nød hjemsøgte de trofaste. Men vi kender det alligevel som en stor befrielse, for frygteligt vilde det have været, om evangeliets lydige og modige tjenere ganske skulde savnes.

Vi tør slet ikke nævne danske højskolemænd i samme åndedrag som russiske og tyske martyrer. Der var megen lunkenhed hos os, og der var forsigtigpetere i højskolen. Men højskolen har aldrig savnet fribårne og modige sjæle, som talte ud af deres forpligtelse — og så måtte det støde, hvad enten man så stødte an mod provisorismens statsmagt eller en senere tids mægtige kundekreds.

Men er ordet dåd, så må det vel også ofte give sig udslag i en håndgribelig verden. Det er ofte fremhævet, at højskolen har øvet en betydelig indflydelse på vort erhvervsliv, især på vort landbrug. Det var let at nævne udsagn for dette. Jeg vil kun nævne det her i forbigående. Det er overmåde vigtigt, men vigtigere er det, om den har styrket de unges livsmod, om den har gjort dem meddelagtige i folkets liv og medansvarlige for dets skæbne.

Vi har i hundredåret for højskolens fødsel set tilbage. Det har været en bevæget tid for denne skole, en urolig og farefuld sejlads. Der har været op imod 200 skibe på farten, men mange gik under i høj sø eller strandede på sandrevlerne. Kun ca. 60 skuder er fremdeles på farten. Højskoler oprettes, og højskoler nedlægges. Højskolen er den mindst betryggede af alle skoleformer i landet. Det er den, fordi den er en så udpræget personlig skole, knyttet til bestemte menneskers særpræg og helt afhængig af folkets frie tilslutning.

Vi har set tilbage. Men idet vi tænker på Bjørnsons de tusind år og altså husker, at højskolen trods sine 100 år kun er en yngling, så ser vi også frem.

Man kunde spørge: Er det, der er nået i de hundrede år, målt med Grundtvigs højskoletanke tilfredsstillende? Vi måtte svare: såre langt fra! Højskolens indflydelse på borgerliv og folkeliv kan ikke stå mål med hans forventninger. I den store og stadig stigende bybefolkning er højskolens indflydelse ringe. Det var engang meget forståeligt, for et stillestående menneske og en stillestående samfundsklasse spørger sjældent om virkelig oplysning. Den stavnsbundne, underkuede bonde spurgte ikke om nogen højere oplysning; men det 19. årh.s bonde, som socialt, politisk og åndelig var kommen i drift for at vinde nyt land, han spurgte om højskolen.

Da arbejderne gennem socialismen var kommen i drift mod deres rige, kom også tiden, da de spurgte om en højere oplysning. Men i første og anden omgang syntes arbejderne ikke om højskolen. Hverken Falkenstjerne eller Morten Pontoppidan havde held med deres københavnske højskoleforsøg. Derimod lykkedes det for Johan Borup. Siden kom arbejderhøjskolerne i Esbjerg og Roskilde til, og disse skoler har sammen med »Arbejdernes Oplysningsforbund« i stigende grad givet et bredt humanistisk præg over arbejderoplysningen, hvor man vel

ikke glemmer klassefølelsen, men hvor man dog først og fremmest sigter på mennesket og folket. Men der ligger store fremtidsopgaver for højskolen i arbejderbefolkningen. Forbindelsen mellem den og højskolen er endnu ringe. Det er højest sandsynligt, at den skole, der skal tiltale byernes store ungdom, må se noget anderledes ud end vor landlige højskole. Vi må fra vor side vogte os for at stille bestemte former og dogmer som betingelse for en god højskole, men i stedet glædes over, at dygtige og varmhjertede mennesker søger, under nye arbejdsformer, at få byernes ungdom i tale. Det er glædeligt at se, hvorledes de sidste tunge års oplevelser synes at have skabt en frodigere jordbund for højskolen. Nye skoler skyder frem i vor hovedstad, og nye skoler er planlagt på Fyn og i Vestjylland.

Som en gren på højskolens gamle stamme håber vi, at Hal Kochs og Ungdomssamvirkets lederskole til sin tid skal skyde frem. Man har talt om, at det er Grundtvigs storslåede tanke om »Skolen i Soer«, som her skulde virkeliggøres. Hal Koch har dog afvist den formodning. Ungdomssamvirket ønsker et mødested, en skole for ungdomsrørelsernes fremmeligste unge, for dem, der skal gå foran i ungdommens mange foreninger. På en god skole, under den rigtige ledelse, må der kunne komme noget meget godt ud af dette. Om Ungdomssamvirkets skole så i tidens løb skal udvikle sig til Soer-skolen, må vi lade fremtiden vise. En højskolemand vil med udelt glæde byde en ny skole med Hal Koch som leder velkommen. Den måtte betyde en stor vinding til ungdommens og folkets gavn.

Det er også nu i Danmarks og Nordens trængselstid, at planer om den fællesnordiske folkehøjskole er kommen i forgrunden. I Sverige og Danmark er den drøftet med levende interesse i de sidste år. Svenskerne vil rimeligvis i nær fremtid rejse en svensk-nordisk skole nær Stock-

holm; men i så fald er det tænkt som en foreløbig skole. Den dag, da alle Nordens folk frit kan deltage i drøftelserne, er håbet, at den fællesnordiske højskole kan rejses i Gøteborg-egnen, og en stor og løftende tanke vil da stå foran sin virkeliggørelse. Det vil sandsynligvis blive det virksomste middel af alle til at fremme nordisk forståelse og nordisk samvirke.

I hundredåret for folkehøjskolens fødsel ser vi med tak tilbage over en bevæget og rig tid for vor skole. Men vi henfalder ikke i tilbageskuende tilfreds jubilæumsstemning. Store uløste opgaver kalder på alle højskolens venner. Nye skoler må føjes til de gamle, nye arbejdsformer kan blive nødvendige, helt nye emner skal måske frem til belysning. Under alt dette må vi hævde denne skoles helt ud frie og personlige karakter. Nogen betrygget og garanteret tilværelse kan højskolen aldrig få og skal aldrig have. Alligevel er jeg forvisset om, at der er noget tidløst over højskolen. Een gang sat ind i vort folk vil højskolen leve med dette i medgang og modgang. Derfor er der noget bestandigt over den. »Tiden« bestemmer vel til dels undervisningens emner, lyskeglen kan derfor drejes til belysning af forskellige livsområder, men lysstrålerne vil i den gode højskole altid finde deres brændpunkt dér, hvor livet kæmper mod dørskheden, sløvheden og døden i dansk ungdom.

Uffe Grosen.

Den fællesnordiske Højskole i Göteborg.

»Ja, den fri, den stærke tale
om, hvad haanden griber ej,
men som dog fra dybe dale
baner sig til stjerner vej,
ordet, som af aanden føres,
skaber syn, hvor røsten høres,
vaagned, Steffens, her med dig.«

Dette vers fra »Lynildsmanden«, Grundtvigs storladne mindedit om Henrik Steffens fra 1845, maa vi have med i vore tanker, naar vi i aar fejrer mindet om oprettelsen af den første højskole for 100 aar siden.

Ja, for *det var, er og maa være højskolens tale, dens middel og berettigelse: »ordet, som af aanden føres, skaber syn, hvor røsten høres.«*

Stillet overfor dette maal og dette krav blegner megen diskussion om den rette højskole, for vi ved godt, at havde vi end de rigtigste meninger og bedste kundskaber, men fattedes dette ene, da var det hele omsonst.

Ordet, som af aanden føres . . . , aand? Ja, det var jo netop det, som mødet med Steffens og Romantikken kom til at betyde for Grundtvig, at han oplevede ikke som en paastand, men som en levende realitet: »tro paa livskraften i det usynlige, paa aand og aandsverden som noget aldeles virkeligt og som en langt højere og kraftigere virkelighed end den, vi har for øjne.« Ja, »livskraften i det usynlige«, »aand og aandsverden«, »poesien« eller hvilke udtryk nu Grundtvig og romantikerne brugte, det var altsammen udtryk for en oplevelse af noget, der

var større end mennesket, noget, der gav maal og vilje ud over eller paa tværs af det selviske, noget, der uafhængigt af ydre og indre betingelser og kaar — som race, stand, begavelse — skabte fællesskab og fred, kort sagt livets egentlige maal og mening.

Gennem sit livs vækst og haarde kampe — ja helt ind gennem sindssygens rædsler — erfarede Grundtvig dybere og rigere, hvad *aandsvirkelighed* er, at garantien for aand og aandsverden er Helligaanden, at naar aand er en virkelighed, skyldes det, at der bag staaer en større virkelighed, Guds, skaberens. Og som et livsaligt solskin dagedes det for ham, at mennesket er skabt i Guds billede, af støv og aand, som »et guddommeligt eksperiment, der viser, hvordan aand og støv kan gennemtrænge hinanden og forklares i en fælles guddommelig bevidsthed.«

Ja, syn og sans for denne aandsverden havde han faaet gennem ordet, det vingede ord eller det levende ord, som han kaldte det, hvorved han blot forstod det ord, der bæres af aand og derfor kalder paa aand. Og i sin længsel efter, at dette vingede ord skulde kalde paa aand hos mange andre end ham selv, blev han ikke blot selv ordets tjener, men ønskede, at der skulde oprettes en ordets og livets skole, *folkehøjskolen*.

Den skole, man havde udover folkeskolen, nemlig latinskolen og universitetet, var ikke livets, men dødens skole, for de kundskaber, som der blev givet, blev ikke sat i forbindelse med aand og aandsverden og kunde derfor ikke bringe livsoplysning, men tværtimod hæmme en saadan. Og uden vækkende livsoplysning vilde den aandelige opvaagnen fra aarhundredskiftet blive resultatløs, idet den saa ikke kunde blive folkeeje og folkegavn. Dertil kom, at folket stod overfor den store opgave at blive myndiggjort til den folkelige fremtidsudvikling, som stænderforsamlingerne og senere grundloven indvarslede.

Men det gik ikke saadan, at Grundtvig i et enkelt højskoleskrift fremsatte sin højskoletanke fuldstændig, lige til at realisere, nej, som der var vækst i hans syn og sans for aandsvirkelighed, saaledes ogsaa med hans højskoletanke, der er saa uløselig forbundet dermed. Netop derfor *gaar det ikke an at nøjes med at søge Grundtvigs højskolesyn i de egentlige, direkte højskoleskrifter*, for man vil overraskes over, hvor lidt man der — med undtagelse af »Om Nordens videnskabelige Forening« — finder den Grundtvig, som vi ellers kender fra de samtidige hovedværker, og højskoletanken kan dog ikke ret forstaas uden i nøjeste forbindelse med hele hans kristne, menneskelige og verdenshistoriske syn. Det maa da ogsaa siges, at »Nordens Mythologi« 1832, og »Haandbog i Verdenshistorien« 1833—43 er fuldt saa meget højskoleskrifter som f. eks. smaaskrifterne om »Skolen i Soer«, fordi disse hovedværker netop rummer Grundtvigs helhedssyn og derfor ogsaa blev de egentlig bestemmende for de mænd, der som især Kold og slægtledet efter 1864 gav den virkelige højskole sit grundpræg.

Grundtvigs højskolesyn er da en hel verden af ideer, forslag og overvejelser, hvor grundlaget, det helhedssyn paa livet, som efterhaanden fæstnes og afklares for ham, forbindes med fremtidssyner og øjeblikkets nære opgaver og krav. Grundstammen, naar man altsaa sammenholder højskoleskrifterne med hans hovedværker, kunde maaske, lidt kortfattet og skematisk, udtrykkes saaledes.

Udgangspunktet er arven fra Steffens: »ordet, som af aanden føres, skaber syn, hvor røsten høres«. Altsaa ikke det nøgne kundskabsord, men ordet, der bæres af aand og kalder paa aand, og som derfor kun kan leve og virke i frihed, ikke blot skolens frihed for ydre indgriben, men ogsaa talerens frihed og elevens frihed for

aandelig tvang. Ordet, der her maa tale vort danske modersmaal, vort hjertesprog, der ene »i mund og bog kan vække et folk af dvale«. Ordet, hvori aanden aabenbarer sig som historie og poesi, historien, der som myten er vidnesbyrdet om den enkeltes, folkenes og menneskehedens kamp for at virkeliggøre de syner og følge de ledestjerner, som poesien aabenbarer gennem profetier, digtning, ja, al sand kunst. Ordet, der uden kristne bagtanker og bondefangerier vil fremelske alt det sandt menneskelige, men som derved netop maa kalde paa aand, der først fyldestgøres ved »glans fra evigheden«, fra dens kilde, dens skaber, Gud selv.

Op fra denne grundstamme i Grundtvigs højskolesyn, som i det væsentlige netop kom til at præge højskolens virkeliggørelse, vokser der frem to hovedtanker, som ikke er blevet virkeliggjort: *Sorøtanken* og *Göteborgtanken*.

Omend der skulde være et fælles grundpræg i ordets skole, saa tænkte Grundtvig sig alligevel højskolen fremtræde i to hovedformer, en mere folkelig, der skulde tage sigte paa folkelivets øjeblikkelige og nærværende krav, og en mere videnskabelig, der skulde stræbe imod det almene, det fællesmenneskelige. »At vække, nære og oplyse det menneskeliv, man hos den danske ungdom tør og maa forudsætte, det er den dansk-folkelige højskoles eneste øjemed«, skriver Grundtvig til Peter Larsen Dons, og han tænker sig og ønsker sig, at *Sorø akademi* af kongen skulde omdannes til en stor folkelig højskole for hele landet, hvor eliten af dansk ungdom kan faa en dansk-folkelig og medborgerlig livsoplysning. Denne skole — »*Skolen i Soer*« — blev imidlertid aldrig til noget; kong Kristian d. 8. blev ganske vist vundet for tanken, men døden bortrev ham, inden han fik den virkeliggjort, og siden blev tanken ikke taget

op fra regeringens side. Men heller ikke højskolens egne folk tog tanker op, selvom en del havde ønsket det, og vældige diskussioner i tidens løb blev ført derom; i stedet omdannedes Askov højskole til en udvidet højskole og fik en central plads i baade dansk og nordisk højskoleliv indtil den dag idag. Naar Sorø-tanken ikke er blevet virkeliggjort, skyldes det vel først og fremmest en fornemmelse af, at den form og det aandspræg, som skolerne faktisk fik, navnlig fra Kolds tid, i virkeligheden var nærmere ved aanden i Grundvigs højskolesyn, og denne fornemmelse er blevet bestyrket, efterhaanden som Göteborgtanken vinder frem.

Men det har varet længe — op imod 100 aar, inden Göteborgtanken er kommet til ære og værdighed; det hænger sammen med, at der maatte *en vækst i selve højskolebevægelsen*, inden forudsætningerne helt var til stede. Naar det for Grundtvig selv var en langvarig vækst at afklare og fremsætte sit højskolesyn, saa er det ikke underligt, om virkeliggørelsen deraf maatte ske gennem en langvarig vækst. Og selvom der ikke uden videre er tale om en lige og ubrudt udvikling, saa kan der vel være nogen berettigelse i at opstille *en tredeling med 1864 og 1933 som de skillende aarstal*. Lidt skematisk og groft kan man vel om tiden 1844—1864 sige, at dens højskoleliv laa nær Sorø-tanken, idet nationale og politisk-socialt tilskyndelser virkede sammen med inspirationen fra Grundtvig. Tiden 1864—1933 kan man stort set kalde den koldske højskoles tid, og hvori forskellen og væksten ligger, kan man maaske bedst belyse ved at bruge Kolds kendte forklaring paa, hvad han vilde med sin skole:

»Rødding kom først. Den skal være grænsefæstning mod Tyskheden. Dernede har striden staaet fra gammel tid mellem Dansk og Tysk. Rødding vil opdrage kæmper til denne strid, og det er jo ret og godt.

Saa har vi Hindholm paa Sjælland. Der har herremændene og adelen stor magt. Den skole er rejst af bondevennerne til kamp mod herremandsvælden. Bønderne vil frigøre sig og styre selv. Det er ogsaa et godt arbejde. Men vi maa højere op. Saa er der min skole. Den fjende, jeg har rejst kampen imod, er døden. Ikke mod de eller de virkninger af døden, men mod døden selv. Den fjende bor i vort hjerte, side om side med livet. Her skal striden staa, den strid, der varer livet ud. Al anden strid taber sig som bølgeslag i tiden, men den strid varer. Og at ruste sig til den, det er derom, det gælder.

Det vilde være en fattig hjælp for folk og fædreland, hvis vi opdrog vore børn til tyskerhadere og herremandsfjender, *naar* de ikke fik andet og højere at leve for. Dette »højere« maa altid være hovedsagen i ungdomsskolen.«

1864 blev den store tugtemester til aandsvirkelighed, der skulde lære det danske folk — og ikke mindst Sønderjyderne — at nemme rækkevidden af Grundtvigs syner og gennem Kold, hvor dybtgaaende Grundtvigs højskoletanke var, at den ikke standsede ved det nationale eller det social-politiske, men vilde vække selve livsviljen og aandsdriften, hvorudfra det nationale, sociale og folkelige ansvar skulde fremspire og udvikles.

Men at drage den sidste konsekvens: at det personlige og det nationalt-folkelige tillige er noget alment-menneskeligt og derved verdenshistorisk, det skulde en ny nødstid i 1930'erne og ikke mindst efter 1940 forløse og det gennem Göteborgtanken.

Vejen dertil var højskolens nordiske forstaaelse og den selvbesindelse paa Grundtvigs arv til os, som de haarde ydre og indre oplevelser maatte føre os til.

Den nordiske forstaaelse, ja, den er egentlig højskolemæssigt lige til: gennem sin egen personlig-folke-

lige vækkelse forstaar og ønsker man andre en tilsvarende, deraf danske højskolefolks sympati for og støtte til norsk landsmaalsbevægelse, finsk-finsk rejsning, færøsk folkebevægelse og islandsk selvstændighedsvilje. Det er en saadan forstaaelse, der ligger bagved den nordiske fred og samfølelse. Men hvad der er sket her i Norden, er jo kun, hvad der burde ske blandt alle folkeslag, og her havde Norden et budskab at bringe til hele verden, om mellemfolkelig forstaaelse, bygget paa det nationale og ikke paa trods af det nationale, som folkeforbundet var det.

Det er jo *Grundtvigs nordiske syn*, naar dertil føjes hans garanti for troen paa det nationale og menneskelige og hans hele verdenshistoriske syn. Højskolen hævdede ogsaa denne nordiske tanke, men det var, ligesom der særlig efter 1920 manglede afklaring og slagkraft. Det var da dette, som den unge *Jørgen Bukdahl* bragte, da han i *1920'erne omformede de gamle tanker i moderne klædedragt og gav dem slagkraft* ud fra sin oplevelse af og medviden med dansk og norsk og nordisk folkevilje og aandsvilje. Og samtidig dermed *frigjorde han os Grundtvig* for dogmatisk dødvægt og viste os ham som et levende aandsvidne og levende midt i sin højskole, naar vi — som han — vilde forlade os paa ordet, der alene giver myndighed og kraft. Og her forstod Bukdahl og *pegede paa*, at der i *den gamle Göteborgtanke*, der tilsyneladende kun handlede om snurrige planer med et nyt universitet i Norden, at der her laa gemt et storlaaet højskolesyn, der kunde hjælpe højskolen til at drage de sidste konsekvenser af Grundtvigs højskolesyn og paa en maade, der afledede ufrugtbart indre kævleri, og samtidigt til at sætte ind i samtidens brændende almene spørgsmål om medmenneskelighed, mellemfolkelighed, fred.

Denne Bukdahls indsats bar frugt, ikke mindst i

Askov, hvor nordiske og verdenshistoriske perspektiver var raadende fra *Schrøders* tid, og hvor *Appel* havde hævdet, at vejen gik snarere om ad Göteborg end Sorø, og hvor en stadig tilgang af elever fra alle Nordens lande holdt spørgsmaalene friske. Nu omdannedes det gamle højskolelærerkursus af *Arntfred* og *C. P. O. Christiansen* til et nordisk lærerkursus, der affødte en nordisk lærerforening. Og sidst i 1930'erne rejste da *C. P. O. Christiansen* (nu fra *Frederiksborg højskole*) og *Holger Kjær*, Askov, Göteborgtanken, idet de viste os, hvad den oprindelig gik ud paa, og hvad den kunde betyde for os nu. Og lad os se lidt paa disse to spørgsmaal.

Göteborgtanken har *Grundtvig* klarest og værdifuldest fremstillet i skriftet »*Om Nordens videnskabelige Forening*« fra 1839 (se *C. P. O. Christiansen* og *Holger Kjær*: »*Grundtvig, Norden og Göteborg*«, navnlig *Kjærs* ypperlige indledning til nævnte skrift). *Grundtvig* hævder her, at naar der rundt i Nordens lande er blevet oprettet folkelige højskoler, og naar regeringerne har indset, at uddannelsen af embedsmændene hører hjemme paa særlige seminarier og paa folkelige højskoler, men ikke paa universitetet, da er tiden kommet til at rejse et nyt fællesnordisk universitet, hvor en ny og sand videnskabelighed skal trives. I stedet for den gamle latinske videnskabelighed, der kun regnede med den del af tilværelsen, som man kan begribe med sin forstand, skulde der sættes en ny, en universal-videnskabelighed. Med dette navn, med brugen af ordet universal, tænker *Grundtvig* paa en videnskabelighed, der vil omfatte hele universet, hele tilværelsen, ikke blot forstandsmæssigt, men aandeligt, i forstaaelsen af, at naar mennesket er skabt af stov og aand, saa lader det sig ikke gøre at forstaa dets handlinger og væsen, uden at man gaar ud fra og respekterer denne forudsætning, det vil altsaa sige, at man ogsaa indenfor videnskaben ser paa menne-

sket i kristendommens lys. Og naar der var brug for et saadan nordisk universitet og en ny nordisk videnskabelighed, var det, fordi Nordboerne som et af verdenshistoriens hovedfolk havde deres særlige livssyn og livserfaring at bidrage med til den fællesmenneskelige livsvisdom.

Dette var (lidt groft gengivet), hvad Grundtvig tænkte sig, men *hvad har denne tanke at betyde for os nutidsmennesker*. Ja, saalænge man kun i tanken saa storslaaede syner om et universitet og en ny videnskab, da havde tanken ikke meget at sige os, men da man som foran fortalt fik øje for tankens folkelige betydning, at Grundtvig selv havde sagt dermed, at det samme grundsyn maatte raade i den folkelige højskole som i Göteborg-skolen, ja, da aabnede der sig perspektiver af stor rækkevidde. For naar der ikke først og fremmest er tale om et universitet, som vi forøvrigt ikke kan rejse for tiden, da vi ikke kan fremskaffe de nødvendige universalvidenskabsmænd, men derimod om et grundsyn, som en ny højskole kunde hjælpe til at afklare og udbrede, ja, da er sagen en ganske anden.

Spørgsmaalet er da først og fremmest, om det grundsyn, som Göteborgtanken rummer, har noget at sige og give til os nutidsmennesker.

Og her er der straks det at svare, at naar Göteborg-tanken føres saa stærkt frem nu, er det ikke paa grund af højskolens 100-aars-jubilæum, men fordi tanken har noget at bringe os, som vi trænger til at høre. Overfor en verden, der siden 1914 har ligget i kaos og krise, først og fremmest aandeligt, og hvor derfor mangt et menneske føler sig raadløs og rodløs, kommer Göteborgtanken for at bringe os en stærkere og sandere tro paa mennesket og livet, og en tro, der samtidig med at den viser os værdien og meningen med vort folkelige fællesskab, udvider vor horisont, saa at vi forstaar, at vi hver for sig

og i vort folk er et led i menneskehedens store fælles sag og har vor bestemte opgave deri.

Hemmeligheden, der forklarer, hvordan Göteborgsynet kan komme til at betyde saa meget, ligger gemt i det ord, som allerede Grundtvig brugte, at synet er universalt — eller, som vi vilde sige, universelt, altomfattende.

Det betyder for det første, at synet omfatter hele universet: *naturen, mennesket og Gud*. Gud som skaberen af og herren over alle ting, mennesket som skabt i Guds billede og med muligheden og opgaven at tjene Guds sag, og naturen som skabt til menneskets arbejdsplads og som et vidnesbyrd om Guds skabermagt og skønhedsrige.

Og mennesket, skabt i Guds billede, det betyder, at *alle mennesker er søskende*, og jo mere de stræber efter at være sig selv, maa erkende og leve i dette fællesskab; at dette kan erkendes og respekteres ligger deri, at Gud ved at skabe mennesket i sit billede har givet det en mulighed for at vælge og faa et gudsbilledligt liv.

Men mennesket, skabt i Guds billede, det betyder ogsaa, at *det personlige og nationale særpræg* — der er noget helt andet end det selviske — *er noget gudskabt og helligt*, som ikke maa krænkes, men som paa den anden side har sin opgave i at være redskab for det store søskendefællesskab. Verdenshistorien er da fortællingen om, hvordan det enkelte menneske og det enkelte folk har søgt at løse eller svigte sin opgave, og særlig store opgaver er blevet givet til hovedfolkene: Jøderne, Grækerne og Nordboerne, siger Grundtvig.

Og naar baade det personlige og det nationale særpræg er helligt og ukrænkeligt, saa følger af sig selv, at et menneskeværdigt liv, baade for den enkelte og folket, kun kan leves i *frihed* — personligt, aandeligt og folkeligt.

Men synet ved ogsaa, at *den onde* er til, at »klienten er saaet blandt hveden«, og derfor er det universelle syn, Göteborg-synet, et kamp-syn, der derfor med saa meget større vægt kalder den enkelte og folket til at tage sin opgave op i den tro, at vil man tjene Guds sag, da er Gud ogsaa med.

Hvad er det da, som Nordboerne — og det vil efter Grundtvigs opfattelse ikke sige alle og kun dem, der bor i Norden, men det vil sige alle, der føler sig hjertelig grebet af Nordens aand — hvad er det, som Nordboerne kaldes til som deres særlige opgave? Jo, af Nordboernes historie og digtning kan vi se, at de fra første færd har haft sansen for, at livet er en kamp for et universelt livssyn, og den nuværende nordiske fred og samfølelse er jo et vidnesbyrd om, at Nordboerne er kommet forud for de andre folkeslag og derfor har et særligt budskab om medmenneskeligt og mellemfolkeligt liv at bringe.

Omtrent saadan er det, at C. P. O. Christiansen og Holger Kjær i de sidste aar har prøvet at fortolke Göteborgtanken, og de har derved bevirket, at der er blevet dannet et forbund af »Venner af Göteborgtanken«. Naar tanken har vundet tilstrækkelig mange venner, baade her og i hele Norden, og enhver, der har venskab for tanken, bør straks melde sig til sekretæren, højskolelærer Poul Engberg, Askov, — naar altsaa forstaaelsen for tanken, bl. a. gennem Göteborg-kursus, er vakt til live i Norden, skulde saa selve Göteborgskolen rejses, for at vi gennem den kan faa afklaret og tilegnet det grundsyn og helhedssyn, som nok har levet i vort folks liv før, og som enhver ægte højskole har tjent, men som dog nu trænger til en særskilt skole, der kan vidne baade for os og andre om et budskab, som hele verden trænger til.

Hvordan skolen i praksis skal formes, er en sag for sig; den foreløbige plan er en fællesnordisk udvidet høj-

skole i Kungälv ved Göteborg, hvor tidligere højskole-elever og ungdomsledere kan blive elever paa en 5 maaneders vinterskole, mens sommerskolen skal være 3 maaneders kursus for lærere og præster. Det hele rejst og ledet frit og pivot af Göteborgtankens tilhængere. Men det er en sag for sig, der nok skal løses, naar det vigtigste er sket, at man i Norden lærer at forstaa Göteborgtankens værdi og derfor ønsker at skabe en fællesnordisk højskole til at forkynde den. Og den dag, skolen i Göteborg bliver rejst, vil vi med en helt ny og større horisont synge de gamle linier:

»Da skal det frie, mægtige Norden
føre til sejer folkenes sag.«

Valdemar Nielsen.

Dansk Sind og dansk Sang.

I sommeren 1940 blev der sunget i Danmark som vel aldrig før. Der skulde en stor og smertelig national fællesoplevelse til, før folket som helhed fattede, at vore danske sange er andet og mere end en ufarlig æstetisk legen med ord og toner. Man opdagede, at sangen kunde være intet mindre end et vaaben mod det ydre tryk, som havde lagt sig tungt over alt og alle. Det følte, at sangen kunde være en bro mellem mennesker af forskellige anskuelser, en bro, »ad hvilken tvivlerne fandt vej til de hjerter, der troede«. Og saaledes skete det i og for sig mærkelige, at de gode folkelige danske sange nu pludselig fandt vej ud i folket til kredse, der ikke tidligere havde haft noget levende forhold til dem.

Saaledes er det da i tiden, der er gaaet, blevet os mere bevidst end før, at vi i vore folkelige sange og i sangen i det hele taget havde og i dag mere end nogensinde har en værdifuld kulturarv og en levende kraft i det nationale liv. Det følgende skal være et forsøg paa i korte træk at fortælle om den folkelige sangs udvikling i vort land og om, hvad man ret beset bør kalde ved det fornemme ord »Folkesang«, for om dette sidste især er der, saa vidt det kan skønnes, en hel del uklarhed.

Hvor har folkesangens fugl gennem skiftende tider bygget sin rede?

Vi vil først tænke paa danske hjem. For i dem var det jo, at dansk sprog og dansk kultur i det hele overvintrede i den lange periode af vor historie, hvor folket

politisk var umyndiggjort, og fremmed unatur gjorde sig bred herhjemme. Digteren C. Wilster antyder i sit kendte digt om Holberg, hvorledes tilstanden var: »Før var der knap skrevet paa dansk en bog, som ret kunde hjerterne hue, kun eventyr brugbart i kakkelovnskrog, kun vise til spinderskens stue.« Aandelig dansk kultur var dengang, før Holberg, overvejende en almuekultur. Hos de højere klasser, hos dem, der var stærkest forpligtede, raadede den franske eller tyske smag. Men hos det brede folk levede sangen. Billedet af de jævne danske hjem, som værnet og voksestedet for modersmaalet og sangen, finder vi i vor egen tid udtrykt bl. a. hos Aakjær, skønt og med dybt perspektiv i det betagende digt om »Mors Rok«: »Her ved moders gamle rok, hun lærte mig at stove, synge om den hvide flok og al hans naadegave. Lul-lul, rokken staar, men dens nyn og sange vemodsfuldt mod hjertet gaar, naar kvældene blir lange.« — Det kan med fuld ret siges, at billedets perspektiv rækker hen over Aakjærs egen barndom og langt ind i svundne aarhundreder.

Og saa skal i denne sammenhæng tanken ogsaa gaa til de danske hjem i Sønderjylland i udlændighedstiden. Hvad sangen og sønderjydernes egen blaa sangbog betød som vaaben i den aarelange selvhævdelseskamp, lader sig overhovedet ikke vurdere højt nok af eftertiden. Hvor havde i disse aar folkesangens fugl sit fristed? Ikke i skolen, ikke i forsamlinger, for begge steder var baade ord og toner kneblede — nej, det var i hjemmene, at den fandt ly: »Hav tak, at ej eders hu blev kold og lod sig i nøden kue, men dristig trodsede ve og vold, naar stormen tog til at true; med vævert lune og frejdig sang I værged jer liden tue« — skrev netop med tanke paa hjemmene Niels Møller i sin genforeningssang 1920. I dette som i saa mange andre henseender har de været kernen, hvorom vor danske kultur har dannet sig.

Men i nyere tid fik folkesangen grosteder, hvor den frit kunde vokse og udvikles, nemlig saadanne som blev den givet med det nyvakte folkelige liv, som skød frem med den politiske og aandelige frihedsfølelse i forrige aarhundredes midte.

I 1839 dannedes i København — som en frugt af Grundtvigs Mands Minde-Foredrag — sammenslutningen »Danske Samfund«. Det er den første folkelige foredragsforening, og under sammenkomsterne her blev det almindeligt at synge ved møderne, baade før og efter foredragene, saaledes at traditionen for vor almindelige møde- og forsamlingsang gaar tilbage hertil. Første hæfte af Danske Samfunds sangbog kom i 1847.

København er dog ingenlunde ene om dette pionérarbejde. Snarere maa man mene, at mere end Danske Samfund fik de store folkemøder i Jylland betydning for den folkelige sangs udvikling. Samme aar som Danske Samfund stiftedes, afholdtes paa Blichers tilskyndelse det første Himmelbjergmøde, som efterfulgtes af de store møder paa Højskamling 1843 og 1844. Det var ved disse lejligheder, at f. eks. vor ældste fædrelandssang »Danmark, dejligst vang og vænge« fra at være blot et digt, kun kendt af de faa, forvandlede til en levende folkesang. Ogsaa Grundtvigs »Moders navn er en himmelsk lyd« hørtes første gang paa Skamlingsbankemødet 1843.

Skyttebevægelsen efter 1864 skal ogsaa nævnes, bl. a. fordi det var derfra, vi fik vor første egentlige folkesangbog. Dette naaede Danske Samfunds førnævnte nemlig ikke at blive. »Skyttesangbogen« blev udgivet første gang 1866 af apoteker, løjtnant Speyer i Ringe paa Fyn, og den indeholdt 174 numre: fædrelandssange, salmer og viser. Den politiske strid i provisorieaarene dræbte imidlertid skyttesagens oprindelige ideelle præg og dermed skyttesangen — en af grundene til, at vi

blandt vore folkelige sange savner et sidestykke til den finske »Björneborgarnas March«.

Skyttesangen fortonede i den politiske partistrid, men forinden havde vi faaet den lingske gymnastik fra Sverige. Danmarks tilskud til denne blev sangen, som cand. polyt. N. H. Rasmussen lagde ind i den, første gang med Hostrups »Vi fik ej under tidernes tryk« ved indvielsen af Vallekilde Højskoles Gymnastiksal 25. februar 1884. Med sit klare ideelle syn forstod denne pionér, at saaledes som sjæl og legeme hører uløseligt sammen, saaledes hører sangen og gymnastikken ogsaa sammen. Ingen af de to dele er hver for sig tilstrækkeligt, dersom man vil gøre sig haab om at nærme sig det dannelsesideal, der bestaar i en harmonisk aandelig og legemlig udvikling af det hele menneske. Ikke kroppen alene, heller ikke aanden alene, men det hele menneske gælder det, netop det, som ogsaa folkehøjskolen ser som sin opgave at udvikle.

Det er da ogsaa dette højskolens dannelsesstrin — og ikke saaledes, som det undertiden opfattes, et særlig fremtrædende lyrisk anlæg hos dens arbejdere — der er forklaringen paa, at den danske folkelige sang i ganske særlig grad har haft sit voksested indenfor den danske folkehøjskole. Paa lignende maade, som det var tilfældet hos det ældste europæiske kulturfolk, grækerne, dem, fra hvem kulturens lys først skinnede ud over vor verdensdel, havde Grundtvig selv et meget klart blik for sangens værdi som opdragelsesmiddel — opdragelse her forstaaet ud fra grundbetydningen: en aandelig virksomhed, der stiler efter den rigeste udvikling af alle det enkelte menneskes evner. I sit udkast til undervisningsplanen for skolen i Soer skrev han i 1843 om sangen følgende: ». . . thi skønt man lige saa lidt maa lægge an paa at danne hele ungdommen til kunstsangere som til lærde, saa er dog folkesangen, naturlig benyttet, fra

Arildstid det frugtbareste dannelsesmiddel og maa spille en hovedrolle, hvor ungdommen skal være og lære med lyst, og er især hos os saa rig og saa almindelig afholdt, at den, fremmet med liv, vilde bringe stenene til at danse i takt.«

Det er værd at lægge mærke til, at Grundtvig — paa samme maade som grækerne gjorde det — opfatter sangen som det vigtigste dannelsesmiddel af *alle*. En overvejelse i højskolens hundredeaar af, hvorledes man paa dette punkt har forvaltet hans arv, vilde afgive rigeligt stof til en særlig afhandling, hvorfor dette spørgsmaal her skal staa ubesvaret hen.

I folkehøjskolens første halvt hundrede aar eksisterede der ikke inden for den nogen fælles sangbog. Man klarede sig med mere eller mindre tilfældige ting, foruden at man naturligvis havde salmebogen. 1871 var der imidlertid tre højskoler, som udgav hver sin sangbog. Der var Askov Højskoles »Historiske Sange«, Testrup Højskoles »Nordiske Sange« og Vallekildes »Sange for den kristelige Folkeskole«. Disse tre blev det egentlige grundlag for den første udgave af »Folkehøjskolens Sangbog«, som kom 1894, og som siden er trykt i over 300,000 eksemplarer, fordelt paa tretten udgaver. Og blandt folk, som overhovedet har sans for folkelig sang, er der vist nogenlunde enighed om, at denne sangbog, ikke blot i omfang, men ogsaa i indholdets lødighed saa langt overgaar enhver anden sangbog i dette land. Selv i vore dages »Sorte Skole« er højskolesangbogen, de smaa bogstaver til trods, trængt sejrrikt ind. Men det er ogsaa muligt, at der ikke findes noget andet folk, der er bedre faren, hvad folkesangbog angaar. Man har navnlig de senere aar haft lejlighed til at se udenlandske sangbøger, der bestyrker en i den opfattelse.

Det var saa ogsaa Folkehøjskolen, der ved at anmode de fire komponister Carl Nielsen, Th. Laub, Th.

Aagaard og Oluf Ring om at udarbejde en ny melodisamling til højskolesangbogen bidrog til at lede folkesangen i almindelighed ind i en i musikalsk sundere retning. Denne nye melodibog, hvis første udgave kom i 1920, byggede paa samme grundprincip for folkelig sang, som det den tysk-danske komponist J. P. A. Schultz i sin tid udtrykte i ordene: » . . . en folkelig melodi maa have skær af noget bekendt. I dette skær af noget bekendt ligger hele folketonens hemmelighed«. (»Lieder im Volkston«, 1784),

Det, der er indvundet ved at anvende de saakaldte nye melodier, er jo dette i og for sig saa enkle, at man har genindsat ordet paa den plads, der rettelig tilkommer det i sangen i forhold til melodien. »Ordene om alt, hvad der er vigtigt for os mennesker. Ordet, som i folkelig sang er og forbliver det centrale, mens melodien er midlet, maaden at sige det paa« (O. Ring).

Folkehøjskolens melodibog af 1920 var det indtil da alvorligste forsøg paa at føre folkelig dansk sang tilbage til gl. dansk og europæisk tradition, til den form for sangudøvelse, hvis rødder gaar helt tilbage til gamle tiders kristne menighedssang. Det var en for sin tid radikal bog, men derfor ogsaa et smukt udtryk for pionersind og for Folkehøjskolens evne til at forny sig.

Hvilke værdier rummer den folkelige sang?

Det kan forekomme baade banalt og overflødigt at rejse et saadant spørgsmaal, eftersom sangen jo dog fødes umiddelbart paa menneskenes læber og derigenem dokumenterer sin egen værdi. Men da der paa den anden side stadig er og altid vil være folk, der spørger med Per Smed »Hwa nött ær et te«? kan der jo alligevel være mening i at finde et svar paa dette spørgsmaal: Hvilke værdier rummer sang — af personlig, national eller folkelig art? Derpaa kan man baade hos digterne

og i musikteoretiske værker finde mangan en subtil forklaring, men indtil dato er der dog vist ingen, der bedre har begrebet det og mere poetisk udtømmende har sagt det end Bjørnson i digtet »Sangen« fra 1872. (»Sangen har lysning«).

Hvad skal saa rettelig forstaas som folkelig sang? Herpaa kan næppe gives noget helt afklarende svar, men nogenlunde kan begrebet dog nok afgrænses. Der er meget, der overfladisk benævnes folkelig sang uden at være det. Som eksempel paa saadanne sange, der synges almindeligt uden dog at være folkelig sang, kan nævnes de sange, der blev brugt i arbejderbevægelsens kampaar: »Nu dages det brødre, det lysner i øst . . .« o. lign. — sange som har haft deres historiske mission, som har agitation til indhold og er udtryk for solidaritet inden for en bestemt gruppe, men ikke for folkeligt fællesskab. Der er adskilligt, der tyder paa, at disse sange i dag *kun* er historie, eftersom man i arbejdernes sang i dag hyppigt anvender udtrykket »Danmark for folket« eller det omvendte deraf.

Heller ikke sange, der ensidigt skildrer eller forherliger bondens gerning, er i egentlig forstand folkelige. Det samme gælder en tredje gruppe af sange, saadanne som man almindeligt bruger dem indenfor foreninger som K. F. U. M. og K. Sange, der ofte bliver sunget med stor hengivelse, men som ikke gir udtryk for en bekendelse til almene folkelige værdier, men som man snarest kan karakterisere derved, at de udtrykker en indstilling overfor omverdenen som omtrent denne: »Her er vi nu samlede en kreds om noget, der netop adskiller os fra andre«.

Men hvad er da — positivt udtrykt — folkelig sang? Det er, sagt med ganske faa ord, de sange, som er udtryk for det bedste i folket, for folkets helligste skatte og dets højeste menneskelige idealer: modersmaal,

fædreland — frihed og ret. Den virkelig folkelige sang er den, hvis ord kan samle alle, og hvis melodi er saa enkelt, jævn og ukunstlet, at den kan synges af enhver.

EkspONENTEN for et folks samlede sangskat er nationalsangen. Maaske skyldes det vældet af mange gode sange, at vi her til lands endnu ikke er naaet til enighed om, hvilken der skal være det nationale enhedsmærke. Vi kan ikke som nordmændne og finnerne noget sted starte i første linie med et fuldttonende, bekræftende *Ja* eller *Vort!* (Det er værd at bemærke, at de folk i Norden, der har maattet kæmpe mest for national selvstændighed og frihed, kender ikke til diskussion om dette emne; det er kun i Danmark og i Sverige, man staar vaklende).

Vi har her til lands ikke mindre end fem, der hver for sig kan gøre berettiget krav paa forrangen.

Der er den ældste af dem alle, Ewalds mesterværk, uforlignelig i digterisk skønhed og i udtrykkets kraft. Desværre spiller den i en enkelt linie paa modsætningsforhold til vort broderfolk, og en dansk nationalsang maa for at være fuldt tilfredsstillende ogsaa være anvendelig i nordisk selskab.

Hvor det gælder at give udtryk for dansk folkekarakter, har ingen sagt det som Grundtvig i »Langt højere bjerge« — mere ægte folkesang eksisterer overhovedet ikke. Dens svaghed er dens bredde og melodiens mangel paa patos.

Skønnere og renere udtryk for kærlighed til Danmark end det man møder hos H. C. Andersen, har vel ingen anden digter naaet. Meget taler for, at det nu, efter at P. Schierbeck har givet os melodien, der er digtet værdigt, burde være »I Danmark er jeg født«, der burde være enhedsmærket.

Gælder det derimod at betone rigsfølelsen, sammenhængen i vor politiske historie, overgaar ingen »Dan-

mark i tusind aar«, der jo tilmed er sat i musik af vor største komponist.

Og saa er der jo endelig den, som en dilettant i sin tid forsynede med en ufolkelig melodi — den ensidigt ødanske, hvor kun traditionen og de tre sidste linier begrundes dens fortsatte brug som nationalsang.

Spørgsmaalet om hvilken der er den rigtige, staar altsaa aabent. Tiden synes ikke at have frembragt noget bedre, hvorfor vi maa betragte »Kong Kristian« og »Der er et nydigt land« som en ganske vist god nødhjælp indtil videre.

At man personligt vilde vælge en hel sjette, Grundtvigs fædrelandssalme »Fædreneland, ved den bølgende strand« nytter det jo med kristendommens situation i vort land ikke at lade tankerne blive ved.

Spørgsmaalet om, hvad man bør synge, har for øvrigt videre adresse end til nationalsangene. Det gælder i almindelighed. Nogle endelige forskrifter kan jo heller ikke her gives, men saa meget bør dog staa klart, at ogsaa naar man har med noget saa uhaandgribeligt som musik at gøre — og sang *er* musik, d. v. s. dens ene hovedform ved siden af den instrumentale — maa man kende midler og maal. Og hvad angaar de første, er det jo værd at huske, at musik er liv eller i alle fald en afspejling af det liv, der er paa baade godt og ondt. Ogsaa i tonernes verden gaar der nemlig strømme udefra og indefter, saa det er langt fra ligegyldigt, hvad sjælen modtager af den vej. Morten Koch har talrige kolleger blandt tonedigterne, for blot at nævne et af de mindre grelle forhold. Man bør gøre sig klart, at ikke alt er lige godt, men at det er nødvendigt at vrage og vælge. Og staar man med ansvar i saa henseende overfor andre, bør man træffe sit valg ud fra et lignende synspunkt som det, der var Thorvald Aagaards: »Til folket er det bedste ikke for godt«.

Den store amerikanske sangerinde Marion Andersson udtalte engang under et ophold her i landet: »Mit talent er en gave, og jeg vil gøre godt med det, hvor jeg kan«. Og hun tilføjede: »Jeg tror, sangen har en forædlende indflydelse paa menneskene. — Jeg vil kæmpe mod det onde, prøve at tale til det hjerte, som vel maa være blevet tilbage, skjult i ethvert menneske«.

I ord som disse er der givet udtryk for, at sangen — det gælder baade den fornemme individuelle kunst og den folkelige sang — at den er mere end skønhedsdyrkelse. Den tjener tillige høje menneskelige ideer.

Georg Brandes har engang udtalt, at det uendeligt smaa og det uendeligt store undertiden kan være den samme ting. — Det er navnlig gennem et par oplevelser, jeg selv har haft som tilhører, at jeg har faaet rigtigheden heraf bekræftet.

Engang da Beniamino Gigli var her i Danmark, hørte jeg ham synge. Den store italienske tenors program var udelukkende operaarier, først og fremmest af hans eget lands store komponister, lutter Bravournumre, i hvilke stemmen kunde folde sig helt ud. Det var teknisk fuldendt, og blændende skønt var det at høre paa. Man var begejstret, og lokalet med de 7000 tilhørere var ved at koge over af jubel. Alligevel havde det hele skær af en vis udvendighed.

Det sidste aar før Krigen besøgte Paul Robeson, den store negersanger, København, og jeg var mellem de heldige, der fik lejlighed til at høre ham i K. B.-Hallen, og den aften vil jeg aldrig glemme. I Amerikanerens program var der ingen bravournumre, ingen krævende operaarier eller svære romancer, men udelukkende enkle folkesange, mest hans egen races: plantagesange og negro-spirituals. Bifaldet var enormt, og udførelsen var naturligvis ogsaa her blændende, men det var i første række hverken den eller selve stemmepragten, man

glædedes ved. Det var heller ikke det fremmedartede ved manden, selv om han var meget charmerende. Det, der betog, var noget helt andet, noget, der laa bag ordene, og derfor uudsigeligt. Aftenens højdepunkt var en lille negro-spiritual (aandelig sang) hen mod programmets slutning: »Sometimes I feel like a motherless child a long way from home«. (Jeg forsøger ingen omskrivning til dansk, da ordene i saa fald alligevel kun siger saa lidt — ogsaa for andre gældet det jo, at modersmaalet er hjertesproget!). Det varer højst tre minutter at udføre denne enkle lille sang, og da Paul Robeson havde sluttet, varede den dybeste tavshed ved — endnu nogle sekunder. Saa brød et bifald frem saa mægtigt og af en saadan Karakter, som det aldrig bliver nogen af denne verdens mægtige til del. Og hvorfor gjorde det det? Var det fordi man sad og svømmede hen i sentimentalitet, eller var det, fordi man havde hørt noget, der kildede det kælne øre? Nej — det var noget ganske andet, som var aarsagen. Det var livet selv, i poetisk forklaret skær, der her traadte en i møde. En hel races skæbne, et stykke verdenshistoie laa i disse jævne og dog saa omspændende ord, rørte sig deri paa en saadan maade, at selv det nøgterne, prosaiske hverdagsmenneske maatte fanges ind. Her var man ikke bare begejstret. Man var heller ikke besat, men man var bevæget. Der havde været forbindelse med den samme magt, som den H. C. Andersen omtaler i eventyret, den som kun den ægte nattergal kunde formidle. Og derved blev paa denne aften det uendeligt store og det uendeligt lille til eet.

Sangens storhed ligger i, at den mægtigst og mest umiddelbart kan gribe alle og forene alle i een stor fællesfølelse. Den septembersøndag 1940, hvor hele landet sang, var ogsaa en bekræftelse herpaa.

Den er desuden tilgængelig for saa at sige alle

mennesker. De allerfleste har eller kan have et forhold til musik. De helt forudsætningsløses, de helt umusikalskes antal er langt mindre, end det almindeligvis antages. Det udgør kun en brøkdel af en procent. De allerfleste kan, omend der sommetider skal lidt god vilje til, have betingelser for at kunne opleve sangens fællesskab. For det at have et forhold til musik er jo ikke udelukkende betinget af, om man selv kan være ydende, være aktivt med. Det er ogsaa en opgave for den uvante at træne sig op til at blive en god tilhører, baade hvor det gælder foredrag, og hvor det gælder musik. Den bedste — og dybest set ogsaa den eneste — vej til dannelse er selvdannelse, og den fordrer aabenhed og modtagelighed. Man maa lukke ører og sind op. Og med hensyn til musik er det jo nu saaledes, at vi i kraft af det tyvende aarhundredes aladdinslampe, radio og gramofon, kan faa den ypperste kunst ind i vore stuer for smaa penge.

Det siges, at i sangen lægges menneskets væsen frem, saaledes som det virkeligt er. Sangen er ikke blot hjertets nøgle, men ogsaa dets spejl. Det gælder de enkelte mennesker, men det har ogsaa gyldighed for folkene. »Vis mig et folks sange, og jeg skal vise dig dets sjæl«, siger et gammelt ord.

At frede om de hegn, hvor i vore dage folkesangens fugl bygger rede, at bevare den rigdom, som dansk og anden nordisk sangdigtning har skænket os — hvilket vi bedst gør ved at bruge den efter dens rette bestemmelse — ja, det er altsaa ikke blot en dag for æstetikere, men en betydningsfuld gerning — det er en reel folkesag. Ogsaa i denne henseende har ordene deres gyldighed: »Lær os at raade stort saa rig en arv«.

S. Neermann Jensen.

De mange Skæbner.

Er der nogen Mening i Tilværelsen? Og kan der blive noget af den Mening i min Tilværelse og i mit Liv?

Dette Spørgsmaal er et af dem, som vi Mennesker kan mødes i — Mennesker af alle Slags og paa alle Alderstrin. I et saadant Spørgsmaal kan vi finde frem til hinanden og sige: hvordan mener I, der skal tænkes om denne Sag? I den Verden, som vi, uden at vi selv har kunnet gøre fra eller til, er anbragt midt i, gaar det saadan til der, at det er Tilfældigheder, som tumler med os? er det dem, der skubber til os, snart til den ene Side og snart til den anden? eller kan der findes en Mening deri? en god Sammenhæng, som ogsaa vi og vort kan blive føjet ind i?

Hvis der ikke er nogen Mening i Tilværelsen, er der f. Ex. heller ikke nogen Mening i vor Børneopdragelse eller vort Ungdomsarbejde. For det, som er Hovedmaalet i al saadan Opdragelse, er at gøre Børnene og de unge forelsket i Menneskelivet. Det der skal arbejdes imod, er at noget Menneskebarn skulde synke hen i en sløv og dorsk Indstilling overfor Livet og bare tænke paa, hvordan man skal komme saa bekvemt og smertefrit som muligt igennem det. Det der skal arbejdes paa, er at faa dem til at se, at der er et Menneskeliv, som er noget andet end blot at existere, og som man kan blive saa forelsket i, at man gerne vil arbejde for det og kæmpe for det. De skal hjælpes til at se dette Menneskeliv for sig, saadan at de gerne vil høre det til. Og saadan, at

de ogsaa gerne vil ofre noget for det. Og saadan at naar de fornemmer: nu er vi der, hvor dette Menneskeliv leves, nu er vi med i det — saa fylder det dem med stærk og undrende Taknemmelighed.

Men hvor tør man prøve at gøre nogen forelsket i Livet, hvis der slet ingen Mening er i det? hvor tør man hjælpe nogen til at blive forelsket deri, hvis det lige saa godt kan gaa saadan, at det aldrig bliver andet end en haabløs, ulykkelig Kærlighed? var det saa ikke bedre at være blevet i en sløv og uopvaagnet Tilstand?

Vi kan altsaa slet ikke undvære denne Tro paa, at der er en Mening. Der er andre Ting, der kan undværes. Et Menneske kan godt undvære noget af det, der i almindelig ydre Forstand kaldes Lykken, og sommetider kan et Menneske godt undvære en hel Del mere deraf, end han først troede. Det kan vi se paa vore Medmennesker, at sommetider er der nogen af dem, som kan undvære forbavsende meget deraf, uden at han eller hun derfor bliver et ulykkeligt Menneske. Men een Ting kan vi ikke undvære: *Troen paa, at noget af det, vi har med at gøre, lykkes for os.* Det maa ikke være spildt altsammen. Det maa ikke altsammen løbe ud i den rene Meningsløshed. Der maa være noget, der lykkes for os og med os. Den Tro maa det enkelte Menneske have overfor sit eget Liv, og den Tro maa vi ogsaa have overfor det Liv, vi lever sammen med hinanden, at det ikke er givet i blinde Tilfældigheders Vold, men at der er en Mening og et Maal gemt deri, der er noget deri, som det kan nytte at lægge sine Kræfter og sin Vilje og sit Hjertelig ind i.

Hvor skal vi saa faa den Tro fra?

Det kan jo ikke nytte, at vi bare vil se os om i Verden efter den. Det vil sige: saa længe man selv kender mest til Medgang, kan man godt synes, at ens Til-

værelse er i Grunden saare godt og viseligt indrettet, og saa er man ogsaa tilbøjelig til at projicere sine private Følelser ud i hele den Verden, man er omgivet af, og saa kan man godt — som Johs. V. Jensen i et af sine Digte — slaa ud med Haanden og finde, at »Livet og Solsystemet gaar glimrende.« Men naar man et eller andet Sted i sine egne Forhold møder Modgang og Skuffelse, og man tillige har Fantasi nok til at finde ud af, at saadan er det ogsaa for mangfoldige andre Mennesker, saa føres der Konfliktstof ind i ens Tanker og Følelser, og saa har man faaet det Spørgsmaal at arbejde med: Er der en Mening, eller er det Tilfældighed altsammen?

Da jeg var 18—19 Aar, saa jeg paa en københavnsk Gade en lille Dreng blive kørt over af et Hestekøretøj. Han blev strax baaret ind i en Forretning og et Øjeblik efter kørt bort i Ambulance, og Gadebilledet saa igen ud, saadan som det plejede at gøre. Og jeg ved ikke, om denne Dreng døde deraf eller blev Invalid, eller om han maaske nøjedes med nogle Knubs og Stød. Men det, som gjorde et underligt beklemmende Indtryk paa mig, var at det hele havde set saa inderlig tilfældigt ud. Jeg saa det saa langt borte fra, at jeg ikke havde nogen Mulighed for at gribe ind — og dog kunde jeg se hele Ulykken blive til i en Kæde af smaa »Tilfældigheder« — og hele Tiden saadan, at den lige saa nemt kunde være undgaaet, hvis en eller anden god Magt havde interesseret sig derfor. Men det var for mig, som om Tilværelsen selv stod med korslagte Arme og bare lod det ske — og lod det være sig saa frysende ligegyldigt.

Og siden har jeg jo paa nærmere og fjærnere Hold oplevet adskilligt af samme Slags. Sidst det, som vi alle har været fælles om: alt det der er blevet sluppet løs i Krigens Navn, et uhyre stort og forfærdeligt Maskineri, som, naar det først er sat i Gang, ingen kan standse, førend det er løbet ud — og vi har set Mennesker, enkelt-

vis og flokvis, saa underligt tilfældigt skubbes ind i dette Maskineri og hvirvles med deri, og der kom for os at se kun en blind og menigsløs Ødelæggelse ud af det. Disse Aars graa Ringeagt og kolde LigeGYldighed overfor den enkeltes Liv og Skæbne er for mange det, som har gjort stærkere Indtryk end noget andet.

Hvad skal vi gøre overfor det? hvad skal vi sætte op mod disse Indtryk? hvad skal den gøre, som een Gang er blevet forelsket i Menneskelivet, og som nødigt af alt vil give Slip paa denne Forelskelse?

Pastor Carl Koch har fortalt om, hvordan han engang stod og saa paa en Kirke, hvis Vinduer var dekoreret med store Glasmalerier. Først saa han dem udefra, og derfra var der ikke noget skønt og opbyggeligt at se ved dem. For set udefra løber det hele sammen i en graa, forskelsløs Flade, og ingen kan se, hvad Meningen er, eller om der overhovedet er nogen Mening. Men for dem, der gaar ind i Kirken, bliver det anderledes. Set indefra, med Lyset udefra og ovenfra faldende ind igennem, er det ikke længere nogen graa Ensformighed: man ser nu alle de smaa Glasstykker, som hver har sin særlige Farve og hver sin særlige Maade at fange Lyset paa. Hver af dem er *noget for sig* — og *tilsammen* danner de en Helhed. Hver paa sin bestemte Plads og med sin bestemte Hensigt — tilsammen er de ved Mesterens Haand og ud af hans Sind føjet sammen til et skønt og stor-slaaet Billede.

De, som gaar ind i Kirken . . . jeg tror, at naar Menneskeslægtens Liv er ved at løbe ud i graat for os, er det, fordi vi i for høj Grad vil nøjes med at se paa det udefra. Naar vi udelukkende vil færdes der, hvor Tallene fører de store Ord: Saa mange faldne i det Slag, saa mange bombede i den By, saa mange henrettede i det Land . . . alle disse store Tal er at se Sagen udvendig fra.

Men inde i Kirken møder vi det kristne Evangelium, og i det møder vi Kristus selv, og *han* siger til os: For mig ser det anderledes ud. Jeg ser det indefra, og Guds Lys bryder ind igennem det. Denne Menneskehed, som udefra set løber sammen i en stor graa Flade, — naar den ses indefra, vil Lyset først skille alle de enkelte Menneskesind og -skæbner ud fra hinanden, og hver af dem vil blive noget for sig og fange Lyset paa sin Maade. Og dernæst vil Lyset igen føje dem sammen, men nu uden Sammenflyden, nu saadan at hver beholder sit Præg og sin Betydning, og netop derved kan der komme Mønster og Billede ud af det.

Saadan var det for Kristus. Han lod sig ikke slaa ud af de store Tal. Han lod aldrig sine Tanker bestemme af dem. Naar han saa en Flok Mennesker, løste de sig altid op i den og den og den. *Ingen* af dem falder til Jorden uden jeres Far. Hvad I gør mod *en* af mine smaa, har I gjort imod mig; hvad I forsømmer overfor *en* af dem, har I forsømt overfor mig. En Mand rejste udenlands og satte sine Folk til at styre sine Ejendele, og en fik 5 Talenter, en anden 2, en tredie 1, *hver efter sin Evne*, d. v. s. at han kendte dem enkeltvis og vidste, hvad hver især var bedst tjent med. Og den gode Hyrde kender sin Flok, kender dem en for en og ser strax, hvis en af dem er paa Vej ud i Uføre og Livsfare. Og der bliver Glæde i Himlen, naar een Synder kommer paa andre Tanker. Og Gud siger til den enkelte: I dene Nat skal *du* dø. Og da spørger han ikke efter den hele Verden eller noget i den, da kan ingen af de store Tal opveje Tabet af dette ene Menneske. Hvad kan et Menneske give i Erstatning for sig selv?

Er der saa nogen Mening at finde i Tilværelsen? Efter Verdens Udseende kan der ikke altid blive det, efter Kristi Evangelium kan der altid blive det. Altsaa:

hvis vi vil have en holdbar Tro paa Mening, maa vi hente den ud af Kristi Evangelium. Vi maa høre ham fortælle om den Gud, som spørger efter den enkelte og har store Planer for med den enkelte — og selv om der er ondt, som vil bryde ind og krydse hans Planer, har han altid Magt til for ethvert Menneske at finde nye Veje og nye Maader, hvorpaa der kan blive noget i det Menneskes Liv, som lykkes og trives. »I planlagde at gøre ondt imod mig, men Gud planlagde at vende det til det gode.« — Og vi maa se paa Kristus, som ikke alene fortæller dette om Gud, men som altid selv havde Tid og Sind til at standse op ved den enkelte. Hans Medarbejdere kunde jo tit blive helt irriterede og utaalmodige, fordi han gjorde saa meget ud af den enkelte. Og vi maa høre paa, hvordan han synger Arbejdets Sang for sine Disciple: Læg din Haand paa Ploven og pløj *din* Fure her paa denne Jord, arbejd mens det er Dag, giv et Bæger koldt Vand til en af mine smaa o. s. v. . . . alle disse Arbejdsanvisninger, som jo vilde være intetsigende og bespottelige, hvis Tilværelsen var tilfældig og meningsløs, alle disse Arbejdsanvisninger, som kun faar Klang og Kulør, ved at han, der udstedte dem, troede paa, at hvad et Menneske giver sig til med denne Sang i sine Ører, vil Gud føje ind i sit store Mønster, han vil naadigt tage sig af, at der aldrig bliver noget deraf, som gaar til Spilde.

Derfor kan det blive et Ønske hos os, at vi maa være blandt dem, som faar Tingene at se indefra. Og at vi saa engang maa komme til at staa i Guds evige Kirke, og dér vil vi se, at nu er det store Billede blevet helt færdigt. Og maaske vil vi ogsaa genkende nogle af de smaabitte Enkeltheder deri, og vi vil sige til hinanden: det dér er dig og dit, og det dér er mig og mit — anden: det dér er dig og dit, og dér er mig og mit — men ingen vil blive misundelig paa hinanden, og ingen

vil blive stor paa det overfor de andre, for vi vil alle forstaa, at det er den store Mesters Værk, vi staar og ser paa. Uden ham vilde det hele være gaaet i Kvas. Af ham og ved ham og til ham er alle Ting. Ham være Ære i Evighed.

Erik Gelting-Hansen.

Gerningens Marv —

Selma Lagerlöf fortæller, hvordan hendes Farmor skabte Eventyrets Verden i hendes Sind. Naar et Eventyr var til Ende, lagde hun Haanden paa Barnebarnets Hovede og sagde: »Og dette er ligesaa sandt, som at du ser mig, og jeg ser dig.« —

Mange Forældre vilde sikkert have sig meget fra-bedt, at de mange mere eller mindre bloddryppende Eventyr, der fyldes paa Børn, blev indprentet dem som Sandhed. Men her er heller ikke Tale om et Opdragelsesprincip. Her fortælles om et rigt Menneske, der giver af sin Rigdom, — der i Eventyr og Legender har oplevet Sandheden om Menneskesjælen og lader denne Oplevelse gaa i Arv til sit Barnebarn.

Og dette Barn oplevede som 5-aarig, da hendes Farmor døde, en Sorg saa stor, at hun næppe ved, om hun nogensinde fik nogen større. Hun siger: »Jeg husker, hvordan Eventyr og Viser kørte bort fra Gaarden, indpakket i en lang, sort Kiste, og hvordan de aldrig kom igen. Jeg husker, at der var noget af Livet, der var blevet borte. Det var, som om Døren til en hel skøn, fortryllet Verden, hvor vi før frit kunde gaa ud og ind, var blevet laaset. Og nu fandtes der ingen, der forstod sig paa at aabne den Dør.« — Hun fik paa een Gang lagt sin Barndoms Eventyrland bag sig, ikke saadan, at hun gradvis levede sig bort fra det; en ny Virkelighed, der ikke var til at komme udenom, Døden, skar igennem Eventyrets Virkelighed i hendes Sind. Men har vi læst

hendes dejlige Fortællinger, ved vi ogsaa, at hun generobrede Eventyrets Land, — at hun i Livet fandt en Virkelighed, hvor der var Plads til baade Eventyrets og Dødens Virkelighed, og denne Virkelighed giver hun os gennem Skildringer, der straalere af Eventyrets Farver og Fest. Hun lærte selv at aabne Døren til det fortryllede Land, hvor hun engang havde levet med hele sit Sind, da hun saa Livsunderets Virkelighed i dets Billeder.

Maaske har vores egen Barndom rummet en Verden, hvor alt var muligt, ikke saadan, at alting paa en Gang var, som det skulde være, nej, det var netop det betagende, at der hele Tiden var noget, der blev til for vore Øjne, Kræfter, der brødes; Tingene føjede sig paa de forunderligste Maader i store, levende, brogede Billeder, der baade opfyldte en Længsel i os og fik os til at føle et Savn. — Det var jo ikke blot de Eventyr, vi fik fortalt og selv lærte at læse, det var først og fremmest det, der blev til inde i os selv, det, der gjorde Hverdagens Smaating til mystiske Ritualer. Eventyrets Tryllestav rørte ved vort Sind, og vi kom maaske aldrig siden til at føle Livets Mærkelighed saa dybt og virkeligt. — Og saa en Dag var det der maaske ikke mere, dette Eventyrland. I hvert Fald ikke paa samme Maade. Det er ikke sikkert, at det blev slaaet i Stykker med eet Slag, vi voksede ligesaa stille ud af det, lærte at skelne mellem det, der »virkelig« var til, og det, der »bare« var Eventyr. Og naar vi havde lært den Kunst, saa kunde vi ikke mere for Alvor bjergtages af Eventyrets Undere, selv om vi godt har kunnet blive ved at nikke glad genkendende til dem; for de hørte jo sammen med noget i os selv, en Oplevelse af en anden Verden. Og det er godt for os, om denne Oplevelse blev en Port, hvorigennem endnu større Undere fandt ind i vort Sind. — Hvad om Livet allerede i vores unge Aar var blevet en Vane for os, saadan at alting havde sin bestemte Plads, saadan som

den nu var blevet os anvist af Tilfældet eller af andre. Om andre een Gang for alle havde gjort det Arbejde at finde ud af, hvad Livet skulde være for os, og ingen, ikke engang vi selv, spurgte, om vi ikke kunde opdage noget andet og mere. Da er det at haabe, at Livet en Dag møder os saadan, at det slaar Hul i de Mure af Vaner og Forskrifter, der omgiver os, — at det møder os som det ukendte Land, hvor der sker Undere, Ting, som vor Forstand ikke kan fatte, men som alligevel paa en mærkelig Maade gør Krav paa at blive oplevet og forstaaet af hver enkelt af os.

Da er Sindet stemt til Oplevelse, og alt, hvad vi møder, faar en særlig Betydning, fordi det hører ind i en dyb Sammenhæng. Og vi føler, at det afhænger af vor Forbindelse med denne Sammenhæng, om Livet er noget værd for os eller ikke.

Saa begiver man sig da paa Opdagelse overalt, hvor man møder Spor af Menneskeaand, for man maa vide, hvad man selv er, hvad der faar Eventyr og Myte, Digtning og Kunst i det hele taget til at gro frem i Menneskesind. Maaske er man besat af en rastløs Higen som den, der faar den russiske Forfatter, Dostojevski, til at skrive i et af sine Ungdomsbreve til sin Broder: »»Hvad er Mennesket og Livet?« — at lære om dette er Hovedsagen — og deri har jeg, tror jeg, gjort nogle Fremskridt. Om Mennesker og Karakterer lærer jeg af de Forfattere, med hvem den bedste Del af mit Liv hendirer i Frihed og Glæde. Mere vil jeg ikke denne Gang sige om mig selv. Men jeg tror paa mig selv. *Mennesket* — det er Hemmeligheden. Den maa man tyde, og dersom du ofrer hele dit Liv paa at tyde den — sig saa ikke, at du har spildt Tiden. Med denne Hemmelighed vil jeg arbejde, fordi jeg selv vil være Menneske.« Han havde en uudslukkelig Hunger efter at læse, læse — og dette Behov følte han hele sit Liv. Men det, han søgte, gav

Livet ham først og fremmest ved den Skæbne, der blev hans. Han oplevede at blive dømt til Døden. Ganske vist blev han benaadet og sendt til Sibirien i 8 Aar. Men de Minutter, som han gennemlevede i den Tro, at de var hans sidste, kom til at give hans Liv en ganske særlig Baggrund og har ganske sikkert været af afgørende Betydning for de følgende mere end svære Aar i Sibirien. I sin Digtning kommer han flere Gange tilbage til denne Oplevelse, lader sine Personer gennemleve den og viser, hvordan deres dybeste sjælelige Kræfter frigøres derved. hvordan de pludselig forstaar, hvad der er væsentligt, saa at deres Liv sammen med deres Medmennesker faar en helt ny Betydning. De modtager Livet; hver eneste lille Ting, ond eller god, bliver en Gave fra Livet, der forløser en Mulighed i deres Sind, en Opgave, de har faaet at forvalte. Menneskelivet bliver først og fremmest Fællesliv, hvis Bestemmelse er, at man indbyrdes giver og modtager af hele sin Trang og Evne til at fuldbyrde Livet. — Han ophørte aldrig med at være en søgende, og med sin Søgen forberedte han sit Sind til at modtage Livet i dets rigeste Form under Forhold, der kunde synes dræbende, legemligt og aandeligt. — Og vi møder andre Tilfælde, baade i Bøger og i Livet, ikke mindst nu, — hvor Mennesker trænges op i en Krog af Tilværelsen, ser alle de Muligheder, de havde bygget deres Liv paa, ligge knust, og da har de kun een Udvej, hvis de ikke skal gaa sjæleligt til Grunde, og det er at modtage deres Skæbne, ville den, og i dette Valg maaske opleve det største Livsunder: at Livet brød frem i sin dybeste Mening af noget, der var slaaget i Stykker, tilsyneladende uhjælpeligt knust.

Jeg har prøvet paa at fremhæve to Oplevelser: Barnets Oplevelse af Eventyrets Land og den voksnes Oplevelse af det Livsunder, der gaar frem af den haardeste Virkelighed, hvad enten den møder én som ydre Be-

givenheder, Ulykker og Lidelse, eller som Erkendelse af en ulægelig Brist i Menneskelivet. De staar for mig som Grundoplevelser, fordi de sprænger Grænser i os. De forløser Underets Verden i os, lader os fatte, at vort Væsen har sine dybeste Rødder der. Forstandens, Fornuftens Grænser gælder ikke her, og alligevel er vi ikke i Tvivl om, at dette er Virkelighed, om noget er det, en Virkelighed, der rækker fra Menneske til Menneske gennem alle Tider og borttager den Fortvivlelse over Mennesket og Menneskets Maal, der kan overfalde os, naar vi ser de opløsende Kræfter baade i Verden uden om os og inden i os. »Fortvivle,« skriver den svenske Forfatter Pär Lagerkvist i sin lille fine Bog »Den befriade Människan«, »er kun at se Murene, Cellevæggene, det, som spærrer inde. Men naar man fornemmer det store Fællesskab, Sammenhængen, véd, at man tilhører det, da fortvivler man ikke. — Det tilfældige har en stadig Tilbøjelighed til at føre os vild. Det, som sker netop nu, den Tid, vi lever i, faar os til at overvurdere en lille Del af Livet og glemme alt det andet. Og jo mere brutal og paatrængende den ydre Virkelighed er, desto lettere glemmer vi al den Virkelighed, der skjuler sig bagved og under den. — Men Livet, det glemmer ingenting. Det er altid til overalt samtidigt, i sin Helhed.« »Livet er ikke noget, der spærrer inde, men noget, der forener os med levende og døde til alle Tider.«

Hvert Folk, hver Tidsalder, har sat sig Mindesmærker over denne Virkelighed, i Kunst eller Kamp, i det Liv, der er levet Mennesker imellem, ikke efter en gennemskuelig Fornufts Love, men efter de uforklarlige Love, der faar Menneskers sjælelige Liv til at gribe ind i hinanden og skabe nyt Liv. Atter vil jeg henvise til Selma Lagerlöf, til Gösta Berling, Helten i hundrede Eventyr, stærkest og svagest blandt Mennesker, Drømmer og Digter og Daadens Mand. Gösta Berling vil dø,

vandre op i de store Skoves Stilhed og der sove ind i den evige Søvn. Hans Næderlag er blevet ham for tungt, han er for svag til at kæmpe mod det ondes opløsende Kræfter, men han vil det gode, og derfor mener han, at han maa dø. Foran ham staar den gamle Majorinde til Ekeby med det bestemte Forsæt at dirigere ham tilbage til Livet. Hun, der er vant til at befale og lydes, begynder med at tale Dunder til ham, slaar Knytnæven i Bordet og byder ham tage sig sammen. Han behøver ikke at tage Livet af sig for at dø, siger hun, han er allerede død, fordi han ikke har taget Kampen op mod de Kræfter, der vil opløse hans Karakter. — Men da holder hun inde og falder i Tanker, for hun føler, at hun med disse Ord ogsaa har udtalt en Dom over sig selv — at ogsaa hun er død. Og hun føler, at hvis hun var levende, da behøvede hun intet at sige, da vilde hun bare ved at være fjærne alle Selvmordstanker fra hans Sind. Saa søger hun sin Sjæl efter det hun var, da hun var ung. Hun viser ham, at ogsaa hun er død, at hun har kvælt sin Sjæls skønneste Muligheder i Had, og endda lever hun videre. Han udeliverer sig selv, gør sig til hans Ligemand i Stød, vil han da ikke leve? Men han gaar hen mod Døren, da han kom til Døren, maatte han se sig om. Da mødte han Majorindens Blik, som hun sad der stille og saa efter ham. Aldrig havde han set en saadan Forandring i et Ansigt. Hun, som fornylig havde tordnet i Vrede, sad med et stille forklaret Udtryk, og hendes Øjne lyste af barmhjertig og medlidende Kærlighed. Der var noget i ham, i hans et forvildede Sind, der brast for det Blik. Han lænede Panden mod Dørkarmen, strakte Armene over Hovedet i Færd, som hans Hjerter skulde briste.« Han følte, at Majorinden var den stærkeste, at Gud ikke vilde lade ham dø. —

Det er saadanne Højdepunkter hos Selma Lagerlöf, der stærkest faar os til at føle, at hun har oplevet Livet

som en sejrende, helende Kraft. Det er faa, der som hun har kunnet skildre Menneskers Møde i dybeste Forstand, Stunden, hvor det ene Menneske faar Naade til at hjælpe det andet, fordi den Kærlighed, der er Medfølelse, Barmhertighed, bryder igennem. Hendes Mennesker famler sig frem, de er i store Kræfters Vold, der drager i dem fra hver sin Side, men af alt det sammensatte og uklare, dette dybt menneskelige, stiger der Øjeblikke, hvor Livet faar dem til at lytte — i dyb Stilhed med sig selv. Og da er de pludselig inde ved den dybeste Krafts Kilde, da forsager de det, der blot er deres eget, Kærligheden faar Magt over deres Sind og giver dem Magt over andres Sind. Denne Tro paa Kærlighedens Magt blev hendes Nøgle til Barndommens tabte Eventyrland, og hendes Forfatterskabs Opgave og Kraft blev at vidne om dette Riges Forbindelse med Virkeligheden. Og hun ender Gösta Berlings Saga med den lille Lignelse om denne Forbindelse. — Den lille Ruster havde været i Krigstjeneste i Tyskland 1813, og man kunde aldrig siden blive træt af at fortælle Historier om det vidunderlige Land mod Syd. Menneskene var saa høje som Kirke-taarne, Svalerne saa store som Ørne, og Bierne som Gæs. Men hvor dan med Bukuberne? De var som almindelige Bikuber. Hvordan kom Bierne saa ind i dem? Ja, det maatte de selv finde ud af, sagden den lille Ruster. Og Selma Lagerlöf slutter med at sige, at det samme gælder Fantasjens Kæmpebier: de maa selv finde ud af, hvordan de skal komme ind i Virkelighedens Bikube.

Men oplev det at se Eventyrbien i Virkelighedens tilsyneladende saa lille og snævre Bikube, da ser vi pludselig at denne Kube var helt anderledes, end vi troede, og at Eventyrets Land ikke er et lille afgrænset Omraade i vort Sind, men at det er overalt, hvor Oplevelsen af Livets Storhed og Gaadefuldhed bryder frem i Billeder af Ord, Farver eller Toner, — hvor den

bæres frem i Handling eller stumt og usynligt over sin Gerning mellem Mennesker.

Det vigtigste er Virkeligheden af denne Oplevelse, og ikke de Billeder, der kan blive til ved den. Men har vi først fornemmet denne Virkelighed, da ophører vi aldrig at elske dens Billedsprog. For det bringer os jo Bud om andre Mennesker, andre Tider, lader os opleve, at det Liv, der griber os som den dybeste Virkelighed, og som ikke kan rummes af vor Forstand eller udtrykkes af vort Hverdagssprog, det kan alligevel finde Udtryk, saa vi møder det som Fælleseje. Og det Billedsprog, der saaledes bringer Bud om et andet Menneskes Forløsning, det faar selv forløsende Kraft, fordi det lader os opleve, at vi er fælles om det, der angaar os dybest. Det er det største, Kunsten har at bringe os.

Det er en Oplevelse, man baade kan hvile og virke i. Vi maa lære at hvile i den, samle os om den, for at den kan gennemtrænge os og ikke bare blive et Øjeblik uden Sammenhæng med Fortid og Fremtid. Men i Følelsen af denne Sammenhæng maa vi lære ogsaa at virke i den, for vort Liv er ikke og kan ikke være Hvile, fordi det er spændt inde i et Virvar af Handlinger paa godt og ondt. — Inderne, dette mærkeligt rige Folk, har gennem Aarhundreder haft en særlig Evne til Hvilen, Fordybelsen. Men den var for dem uden Forbindelse med det praktiske Liv. De lukkede det ud af deres Sind som et Bedrag, en Uvirkelighed, som ikke maatte besmitte deres Sjæl og forstyrre deres Fordybelse i den Aandens Virkelighed der var højt hævet over Menneskeliv og Menneskevirke. — Men det ligger ikke for os Europæere at forsage ydre Handling, og det stemmer heller ikke med det Livssyn, der er blevet vort gennem Arv og Oplevelse. Vi kan ikke lukke vor Hverdagstilværelse ude som noget uvirkeligt, uvedkommende; det Maal, som vi her i Norden bl. a. ved vore Højskoler stræber efter, er netop at

give vort Hverdagsliv en Baggrund, saa at alle vore naturlige Kræfter kan udfoldes i det, og vort Menneskeliv støbes til en Helhed, der omspænder alle vore Erfaringer. — En anden Ting er, at vi kan fortabe os i Drømme og Spekulationer om, hvordan vi bør og ønsker at handle, saa at Handlingens Kraft visner i os. Maaske bringer det os til at fortvivle, men det kan ogsaa ske, at vi bliver Drømmere, der farer vild i Eventyrlandets Skønhed og sover os bort fra Livets Vinter, som Selma Lagerlöf siger i Gösta Berlings Saga om Bjørnen i Gurlita Klätt: Vil han sove den kolde Vinters Nætter og farveløse Dage bort for at vækkes af rislende Bække og Fuglesang. Vil han, den lykkelige, undgaa Livets Vinter?« — Men Vejen gaar ind i Livets Vinter, vi maa følge den og selv være med til at forberede Foraaret. —

I Magnusstenen i Skibelund finder vi en Bekendelse til dette Sammenspil af Hvile og Virke, af Andagt og Daad, som er et Kendetegn i ægte nordisk Liv, i Myter og Saga, Digt og Historie, og som kæmper sig frem mod større og større Afklarethed. Stenen er en kraftfuld fortættet Gengivelse af den kendte Beretning om Magnus den Godes Kamp mod Venderne paa Lyrskov Hede. Natten før Slaget var Magnus urolig, usikker, fordi han tvivlede paa sin Kraft til at gennemføre den Kamp, han havde valgt som sin Opgave. Henad Morgenstunden faldt han i Søvn, og i Drømme havde han et Syn: Hans Fader, Olav den Hellige, kom til ham og sagde: »Naar du hører min Lur klinge, skal du begynde Kampen og vinde Sejr.« Det lysnede af Dag, da hørte alt Folket i Luften en Klokkelyd, og Kong Magnus's Mænd, de, der havde været i Nidaros, kendte, at det var, som om der ringedes med »Glad«, den Klokke, Olav den Hellige havde givet Kirken. Nu begyndte Kampen, og Kong Magnus vandt stor Sejr. Da kaldte ogsaa Danskerne ham den Gode. —

Stenen viser os Magnus i Spidsen for sin Hær i

Kamp, og over hans Hovede ser man Klokken, som han havde hørt ringe. Det umiddelbare Indtryk af den Kraft, som paa een Gang er bundet og forløst i dette Kunstværk, kan jeg ikke gengive, det maa enhver, der stilles overfor det, selv opleve. Men det staar der som en Gentagelse af Magnus's Oplevelse og hans Værk: Den højere Virkelighed bagved Kampen for at bevare sit Land. Og det staar der tillige som et Symbol paa et Grundforhold i nordisk Sind, noget, der atter og atter vil blive gennemlevet og erkendt, som det er blevet det i disse Linier af Aksel Sørensens Sang ved Afsløringen af Stenen, som jeg har ønsket skulde være Motivet i det, jeg her har villet sige:

»Gerningens Marv er Herrens Værk!
Mind os, hvorfra den kommer,
den Kraft, der gør Viljen stærk.«

Inga Holst Christensen.

Rochdales redelige Banebrydere. Andelstankens Grundlæggere.

»Om hundrede år er alting glemt.«

Der kan være noget trist og nedslående i at vide, at om 100 år er det, som almindelige mennesker, redelige og flittige borgere i samfundet, har udrettet, glemt, og navnene vil få samme skæbne, som sne, der faldt i fjor. Kun de, der har været i toppen, når »tiderne vendte«, når verden gik af lave, når nyt afløste gammelt — også de få genier — vil blive husket for deres indsats på godt og ondt af de kommende slægter.

Ja, det er loven i al almindelighed.

Men

Vi mindes i år hundredåret for Skamlingsbankemødet og begyndelsen af Danmarks og verdens første højskole i Rødding. Nogle ved lidt om ordførerne, men få ved noget om de bønder, som købte Skamlingsbanken til dette brug eller købte gården, hvor Rødding højskole fik til huse.

»Rochdales redelige banebrydere« vil i fællesskab blive husket gennem tiderne for de geniale og almen-gyldige grundsætninger for et økonomisk samarbejde, som de fandt, men navnene på de 28 fattige vævere er glemt.

Nogle enkelte træk om disse »redelige banebrydere« skal her — i anledning af 100 året — først være en slags anmeldelse af en lille udmærket bog om dem, som Andelsudvalget har udgivet på »Det danske Forlag«, — den fås i enhver brugsforening, — og dernæst understrege,

at det ikke er nødvendigt at være et overmenneske, et geni, en folkefører eller demagog for at blive mindet om 100 år.

Rochdale pionerernes historie er gribende, den er sand — og den er belærende. Den har vist os, at andels-samarbejde er det modsatte af et aktieføretagende, at andelssamarbejde — trods megen modstand og de ustandselige angreb, der her i landet stadig rettes mod det, — er en vej ud af kapitaluføret.

Forstander Arnfred skriver i en artikel om »Grund-sætningerne fra Rochdale«:

»Hvordan kan det dog være, at nogle vævere eller andre jævne og ulærde mænd i tilsvarende stil-ling i en lille engelsk industriby kunde finde og fast-holde de grundsætninger for samarbejdet, der viste sig at være så værdifulde, at en verdensomspæn-dende bevægelse kunde bygge derpå? Man kan na-turligvis henvise til, at det er en gammel erfaring, at en betydningsfuld sandhed kan være skjult for de vise og forstandige, men åbenbaret for de umyndige, men selv om så er, giver det jo ingen forklaring på, at væverne kunde finde andelsbevægelsens grund-sætninger. Tænker man imidlertid lidt mere over sagen, er det måske alligevel ikke helt uforståeligt, at disse industriarbejdere kunde finde vejen frem. Lad os sammenstille vævernes opdagelse med en anden begivenhed.

En nat i marts måned 1882 sad to vestjyske gårdmænd i Ølgod sogn, *Niels Kristensen* og *N. H. Uhd*, og skrev vedtægterne for Hjedding andels-mejeri — det første i landet, og de fandt en form for samarbejdet på dette område, der blev forbilledet for alle andelsmejerier i Danmark. Brugsforeningerne var velkendte i Danmark i 1882, men det er næppe

disses vedtægter, endnu mindre Rochdale-grundsætningerne, de to mænd gik ud fra, og alligevel fandt de en ganske tilsvarende løsning, og det kunde jo tyde på, at løsningen ligger lige for, når blot man ser den fra den rigtige synsvinkel.

— — —

Da Rochdale-grundsætningerne blev formede, blev den økonomiske friheds betydning for det økonomiske liv understreget stærkt i toneangivende kredse. I dag forstår man bedre samarbejdets værdi, men er ikke bange for at fremtvinge samarbejdet under statens ledelse eller på anden måde ensrette erhvervslivet. Det geniale i andelsbevægelsen ligger i, at den forener respekten for det enkelte menneskes frihed med forståelsen af samarbejdets nødvendighed, men skal dette frie samarbejde mellem frie mennesker til fælles gavn lykkes, så må samarbejdet ordnes efter visse regler, som udspringer med nødvendighed af den opgave, der skal løses. Derfor kunde de findes af engelske industriarbejdere og genopdages af vestjyske bønder.«

De engelske industriarbejdere var i en nød, som vi ikke begriber, da de 28 vævere fandt ind til samarbejdet og formede de grundsætninger, der vil have gyldighed til alle tider. Den industrielle revolution skabte en sådan nød og elendighed mellem arbejderne, at store dele måtte udvandre, og de, der blev hjemme, greb til voldelige midler, sabotage, slog maskinerne i stykker, de strejkede, sloges med politi og soldater, urostifterne kom i fængsel o. s. v.

Omkring 1840 var der vel ikke blevet ligevægt, men det værste var overstået. Det var opadgående tider, og

væverierne blomstrede, og nu mente arbejderne, at de kunde gøre krav på en lønforhøjelse. — Det mislykkedes.

Nogle af dem gav imidlertid ikke op. Mislykkedes det på den ene måde, måtte de forsøge på en anden. — Helt på bar bund stod de ikke. *Robert Owen* og *William King* havde i årene før peget på og gjort forsøg på kooperativt arbejde. Fra 1828 havde William King udsendt et tidsskrift »Cooperator«, hvori han forfægtede sine ideer, og en række cooperative sammenslutninger så lyset i 1830erne, men omkring 1843 var der stilstand og tilbagegang.

Det er ud fra kendskabet til dette arbejde, at et udvalg af flonelsvævere den 11. august 1844 kunde indkalde til en stiftende generalforsamling, og et møde 4 dage senere kalder de selv i deres forhandlingsprotokol for stiftelsesdagen.

1857 skrev en engelsk socialpolitiker *G. J. Holyoake* »Historien om Rochdale«. Den er oversat til dansk og en række europæiske sprog. Hans skildring af begyndelsen viser, hvor gråt og vanskeligt det så ud.

»Ved slutningen af året 1843 på en af disse tågede, mørke, skumle, hæslige og ubehagelige dage, som ingen franskmand kan bringes til at beundre — sådanne dage, som indtræffer i november, hvor dagslyset ganske er brugt op, og solen har opgivet ethvert forsøg på at skinne, hvad enten det er af ærgrelse eller fortvivlelse — på en sådan dag forsamledes nogle få fattige vævere, der var uden arbejde, næsten uden føde og aldeles fortvivlede over deres stilling i livet, sig for at overveje, hvad de skulde gøre for at bedre deres stilling som fabriksarbejdere. Fabrikkerne havde kapital, og købmændene varelagre, hvorledes skulde de kunne hjælpe sig frem uden nogen af delene?

Skulde de give sig ind under fattigvæsenet? Det vilde berøve dem deres selvstændighed. Eller skulde de udvandre? Det vilde omtrent være det samme som at blive deporteret for den forbrydelse at være bleven født fattig.

Hvad skulde de gøre?

De vilde begynde livets kamp for egen regning; de vilde, såvidt dem selv angik, gøre købmænd, fabrikanter og kapitalister overflødige; uden erfaring, kundskaber eller penge vilde de være købmænd og fabrikanter. En subscriptionsliste blev sendt omkring. Et dusin af disse Lilleput-kapitalister påtog sig en ugentlig indbetaling af to pence (ca. 15 øre) — en sum, som disse Rochdale-Rotschilder næppe vidste, hvorledes de skulde udrede.«

De var lovlydige mænd, og den 24. oktober 1844 indregistreredes foreningen under navnet: »The Rochdale equitable Pioneers' Society«, = Rochdale Forening af redelige banebrydere.

Det lyder næsten fantastisk eventyrligt, at disse fattige vævere på trods af tidens modløshed har ment at begynde noget, der både økonomisk og moralsk skulde omforme verden. Holyoake gør i sin bog opmærksom på, at i brugsforeningens årsberetning fra 1854 er der skrevet de love og mål, som havde været gældende i 10 år. Han nævner, at de følgende 14 punkter er de vigtigste træk i Rochdale systemet.

1. Banebryderne danner forbillede ved at oprette en brugsforening på grundlag af en kapital, som de hovedsagelig selv har tilvejebragt.
2. De leverer de reneste produkter, de kan skaffe.
3. De giver fuld mål og vægt.
4. De beregner dagspriser — undersælger eller konkurrerer ikke med de private handlende.

5. De tager ikke på kredit og giver heller ikke kredit, således søger de at hindre gæld mellem arbejderne.
6. De udbetaler overskud til medlemmerne i forhold til deres køb i erkendelse af, at de, som skaber overskuddet, også skal have del i det.
7. De overtaler medlemmerne til at anbringe deres overskud i brugsforeningens sparekasse, så det kan yngle, og lærer dem således sparsommelighed.
8. De fastsætter rentefoden til 5 %, for at arbejde og omsætning (som alene gør kapitalen frugtbar) kan have en mulighed for en tilsvarende nytte.
9. I værkstederne fordeler de overskuddet imellem dem, der har indtjent det i forhold til deres løn.
10. Der henlægges $2\frac{1}{2}$ % af det rene overskud til et oplysningsfond for at vække medlemmernes lyst til at gøre fremskridt og blive dygtige.
11. De giver medlemmerne lige og almindelig stemmeret ved alle bestemmelser og forslag; også kvinderne har lige ret til at stemme og ret til at hæve deres sparepenge, ligegyldig, om de er gift eller ugift.
12. De tilstræber en udvidelse af handel og fabrikation på andelsbasis ved stiftelse af en arbejdets by, i hvilken lovløshed og konkurrence ikke skulde eksistere.
13. Ved grundlæggelse af en engrosindkøbsforening skaffer de sig mulighed for at gennemføre deres grundsatning om kun at forhandle varer af garanteret ægthed, hvad ellers ikke vilde være dem muligt.
14. De betragter brugsforeningen som kimen til et nyt socialt liv, som ved tilrettelagt selvhjælp sikrer arbejderne et godt udbytte og et nyt moralsk stade.

For de af jer gamle elever, der er bosiddende og ved lidt om dagligdagens økonomiske bryderier, vil det

være klart, at disse fattige pionerer så mere sandt på dette forhold, end mange — meget klogere — er i stand til 100 år efter. —

Så begyndte de deres banebrydende arbejde den 21. december — årets korteste dag — i Toad Lane (Tudsestræde) under gadedrengenes lån og skrål — med en startkapital af 28 pund. Trods al ringeagt holdt de fast både ved principperne og ved at handle i deres egen forening. 13 år senere havde foreningen 1850 medlemmer og en omsætning på godt 15.000 pund.

1930 var andelsomsætningen i Rochdale 15 mill. kr., en gennemsnitlig omsætning pr. indbygger på ca. 160 kr., næsten dobbelt så meget som i det øvrige England i gennemsnit. — De fattige vævere blev egnens, store dele af Englands befolknings — og andre landes økonomiske læremestre og foregangsmænd.

En ting skal nævnes endnu: Rochdaleforeningen brugte ikke *solidarisk* ansvar som garanti for de økonomiske forpligtelser. Ved en andelslov 1852 bestemtes det, at solidarisk ansvar var en betingelse, men der viste sig visse praktiske vanskeligheder ved gennemførelsen deraf, at det blev ophævet ved en revision af loven 1862, — så det er ikke fra Rochdale pionererne, danske bønder lærte værdien af solidarisk ansvar.

Der er grund til i dette jubilæumsår — i andelslandet Danmark — ikke alene at *mindes* de fattige idealister i Rochdale med beundring for deres udholdenhed, men også skaffe os kendskab til de kår og muligheder, de var underkastet. Vor respekt for dem forøges, og vi vil i denne tid — da vi skal ruste os til det genopbygningsarbejde, der bliver vor lod, — blive styrkede i den vished, at det er godt, når nogen ser mod stjernerne og viser vej, men det er ligeså afgørende, at dagligdagens gerning bliver gjort ud fra samme synspunkter.

Vi er i tiden mellem 1920—1939 blevet præsenteret for en mængde ideer, som, hvis de blev gennemført, vilde forandre verden til det bedre — og gøre os allesammen til rige folk — på denne verdens mammon!

Der er bare den fejl, at vejene, der skulde gås, var uforenelige med den indstilling, der — også under andels-sagens påvirkning — er bleven vor, om vi vil færdes ret. Rochdales redelige banebrydere var sikker på, at de kunde gøre sig både jorden og fattigdommen underdanig, når man vilde efterleve deres program, men de gennemførte med de meget begrænsede muligheder, de havde, at lægge en solid og holdbar grundvold i deres egen brugsforening med sparesystem og oplysning, så det blev synligt for enhver, der *uhildet* vilde se det. —

Hvad vi halvgamle fik at vide om disse Rochdalepionerer — brudstykkevis ad mange veje — gjorde os begejstrede for dem. For dem, der i dag ruster sig til fremtidens gerning, er den danske bog om Rochdale værdifuld. Her er samlet baggrunden for deres indsats, en oversigt over udviklingen fra den spartanske begyndelse i Tudsestræde, til det i dag giver sig udslag i fem verdensdele. — Bogen slutter med en snes sider om Danmark som et barn af Rochdale.

Få har vel som os her i Danmark lært af *Rochdales redelige banebrydere*, hvad det vil sige at kende frihed med respekt for de andres. Verden vil blive fattig, hvis disse grundsætninger ikke holdes i hævd i den kommende tid, og der er vel ingen, der er mere forpligtet til at gøre det end os, der gennem højskole og andelsvæsenet har mødt de værdier — omsat i virkeligheden — på en sådan måde, at vi ikke kan tænke os en fremtid uden dem.

Kr. Killemose.

Vort Arbejde.

For en Del Aar tilbage talte Skjoldborg festligt og rigtigt om noget, han kaldte Arbejdets Personlighedsværdi. Han mente, at i gamle Dage havde Folk et udpræget personligt Forhold til deres Arbejde, de fordybede sig i det, glædede sig over det og udførte det med stor Omhyggelighed, og de prægedes derfor ogsaa af det. Da kendte man ikke Nutidens Jag eller lod sig centrifugere ud i tilfældigt Arbejde, blot for at tjene flest muligt Penge, det var kun Fortidens internationale Lejetropper, der lod sig købe for højeste Bud.

Arbejdet var dengang et Udtryk for ens Væsen, i det var nedfældet noget af en selv, og efter vel udført Arbejde havde man en god Samvittighed.

Skjoldborg lader en Husmand sige: »A tyktes, det var saa ynkeligt at dø, og det saa aldrig skulde være kendt, at En havde levet paa Jorden.« Ogsaa her er Forstaaelsen af, at »Mands Arbejde er Mands Ære«, som Ordsproget siger.

Fordybelsen i Arbejdet forstod mange af de gamle Arbejdets Udøvere, men de havde vel næppe nogen større Horisont eller Sans for Sammenhængen i Samfundsmaskineriet.

Men mon det er bedre fat med vor Generation?

Pengene bliver mere og mere det altoverskyggende i Forholdet til Arbejdet, og selv om maaske flere og flere forstaar lidt af Forholdet mellem Arbejde og Samfund, handler mange Mennesker ikke efter den moralske

Lov, der hedder: »Hvad du erkender som et Gode, maa du ikke hemme, og hvad du erkender som et Onde, maa du ikke være med til at fremme.«

I Vilhelm Mobergs Bog »Daarligt Vidnesbyrd« møder vi dette Problem i fuldt Dagslys. Bogens Hovedperson, Redaktør Toring, er som ung vandret fra Landet ind til Byen, og efter nogle anstrengende Aar som Altmuligmand og med ihærdig Læsning om Aftenen gør han et Forsøg paa at starte et Blad. Det skulde være præget af lødig Viden og sunde Idealer; men ingen gad læse det. Imidlertid har Ugebladenes økonomiske Leder opdaget ham og tilbyder ham en Redaktørstilling ved et af sine Masseprodukter, og Toring synes, det er et ærefuldt Tilbud, og han tager imod det og mener, at nu endelig har han naaet det Maal, han har sat sig, han kan gifte sig og leve uden økonomiske Bekymringer.

Det varer dog ikke længe, inden han forstaar, at det Arbejde, han har paataget sig, er uden Værdi for nogen, det er kun til Tidsfordriv, han udsender dumme Historier til Folks Adspredelse. 100.000 Mennesker lod sig made aandeligt af hans Hænder, Mennesker, som kun havde det Maal at faa Tiden til at gaa; det skønne, uerstattelige Livs kostbare Timer, de skal gaa, men de vil ikke gaa hurtigt nok. Han var blevet Funktionær i Storbyens Underholdningsindustri, han skulde med sit Arbejde bevare disse Menneskesjæles aandelige Armod. Det var hans Forsørgelsesmiddel, men »det vil slaa mig aandeligt ihjel,« siger han.

Han skammede sig over at faa 10.000 Kr. for et usselt, meningsløst Arbejde. Og han bryder omsider af, han vil ikke hele sit Liv være camoufleret Forretningsmand. Han foretrak at paatage sig dagligdags, saakaldt underordnet Arbejde, det, som mange higer bort fra, og som bliver daarligere og daarligere gjort.

Knud Hjortø siger om dette jævne Arbejde: »Sæt Kvinderne ogsaa kræver at komme fra deres maaske nok ensformige og trivielle Arbejde. Hvad vil vi da faa at se i vore Hjem med vore Børn, vor Renlighed og vor Mad? Men vel, lad den Stræben efter Lighed og Udvikling udbrede sig til alle, for at Verden endelig en Gang kan blive fuldkommen og Menneskeheden gaa til Grunde, fordi den har udhulet den Grund, den skal staa paa: det jævne, daglige Arbejde, som der ikke skal kunne findes Udvikling i. Det er jo nemlig ikke dem oven paa, der holder Samfundet oppe, men dem, der er forneden.«

Det kan lyde lidt problematisk, men der ligger deri en Anerkendelse af det reelle, ærlige og nødvendige Arbejde, og der siges ikke noget om, at det bør straffes økonomisk at arbejde med Hænderne.

Spørgsmaalet om, i hvilket Perspektiv vi ser vort Arbejde, ikke blot hvad vi tjener i Penge, men hvilken Sag, hvilket Formaal vi tjener, er afgørende for os.

Biskop Skat Hoffmeyer har skrevet en Bog om Arbejde. Den hedder: »Hvorfor være flittig?« Her møder vi en meget værdifuld Gennemgang af de forskellige Tiders og Folkeslags Syn paa Arbejdets Betydning.

Vi møder Orientens Forestillinger om, at Arbejdet er en Forbandelse, og Muhamedanernes Tro paa, at det hinsidige Liv vil forme sig som en evig Hvile under skyggefulde Træer. Og vi ser, hvordan Forestillingerne om Arbejdet i det flittige Jødefolk efterhaanden ændres fra at være en Straf som i Syndefaldsberetningen til noget selvfølgeligt, og saaledes følges Arbejdet videre op til vor egen Tid.

I Oldkirkens Dage var den Tanke stærkt fremme, at ikke alt Arbejde var lige hæderligt, den enkelte havde Medansvar for, hvad han frembragte. Det var ikke tilladt Menighedens Medlemmer at arbejde for eller reparere paa hedenske Templer eller Gudebilleder, ligesom det

heller ikke var tilladt at være Gladiator, Skuespiller eller Danselærer, vel især fordi disse Stillinger var nær knyttet til Hedenskaben. En gammel Kirkefader siger: »Man kan ikke ødelægge med sine Ord, hvad man selv laver med sine Hænder.« Ogsaa Handel ansaas for et forkasteligt Arbejde, da det mentes at fremme Havesyge, og ingen Kristen kunde detlage i Krigshandlinger.

Men disse Forbud blev angrebet udefra og slappedes senere.

Det er den samme Tanke, Moberg er inde paa, naar han siger om moderne svensk Ungdom: »Det er blevet finere at frembringe Dødsmaskiner paa Sverrigs Vaabenfabrikker end at dyrke Sverrigs Jord. Det betaler sig ogsaa bedre i Øjeblikket, og længere tænker de unge ikke. De mener, at man godt kan arbejde for Krigen om Dagen og gaa til Protestmøder mod Krigen om Aftenen, man er teoretisk imod det, man tjener Penge paa, men det er fordærveligt for Mennesker og opløsende for et Folks Selvfølelse. Der bliver først Mening i ens Tilværelse, naar man bygger op og arbejder paa noget, man anerkender som værdifuldt, saa kan det være materielt eller aandeligt, men man maa kunne ære sit Arbejde for at kunne trives med det.«

At Arbejdet for den enkelte er af afgørende Betydning, ser vi rundt om os, og utallige store Personligheder priser det som Fundamentet under deres Liv.

Den engelske Tænkter Ruskin siger om det: »Arbejdet giver Lykke. Man bliver lykkelig derved, naar man dur til det, ikke har for meget af det og i sit eget Sind har Bevidstheden om, at det lykkes.«

Men naar dette er sagt, maa det tilføjes, at ogsaa andet er fornødent, og jammerligt er det, om vi bliver Trælle af vort Arbejde, eller om vi som Professor Thygesen i Bjørnsons Lystspil »Geografi og Kærlighed« tyranniserer vore Omgivelser med Paastanden om, at specielt

vort Arbejde er saa vigtigt, at alle andre maa indrette deres Liv efter vort Forgodtbefindende, og at Livets Maal er selve Arbejdet. Vort Arbejde kan blive som en Kværn, der maler vort Liv til Støv, det kan blive Trolde-splinten i vort Øje, der hindrer os i at se andre Menne-sker og deres Verden, i at samle nye Indtryk, se de store Sammenhænge og dermed at faa Del i den Livs-varme og Medansvarlighed for Helheden, som vi ikke har Lov at sætte til i en Tid som den, vi nu oplever og har foran os.

Hermed en Hilsen til gamle Elever.

Adia Frost.

Opgaver og Ansvar i Ungdomsarbejdet.

I disse Aar tales der meget om, hvad der skal gøres i vor nuværende Situation. Det maa ikke blive til tom Snak, og derfor er det godt at besinde sig paa, hvad den enkelte har at gøre. Lad os prøve at se lidt paa vort folkelige Ungdomsarbejde.

Arbejde — det vil sige, at noget skal udrettes. Men hvem skal gøre dette Arbejde; hvem har et særligt Ansvar blandt dansk Ungdom i Dag? Maa jeg have Lov at bruge Delingsførerne som Eksempel. Et meget væsentligt Forarbejde for det gymnastiske Ungdomsarbejde ligger i Børnegymnastikken. Det gælder langt fra Kroppen alene. Børns Stræben gaar ud paa at blive store og ligne de voksne. Helt smaa Børn vil vel først stræbe at ligne Mor og Far, men naar de bliver lidt større, er det ofte unge, som de møder i eller uden for Hjemmet, de ønsker at ligne, som bliver deres Ideal. Delingsføreren bliver ofte en af dem, der kommer i første Række, og derfor er der et stort Ansvar ved at lede Børnegymnastik. Spørgsmaalet er da, om den, der staar som Leder i Salen, lever sit Ungdomsliv saaledes, at Barnet i vedkommende kan se et Ideal, som er Barnets Tillid værdig. Barnesindet er meget modtageligt for Paavirkning gennem Oplevelser og Indtryk. Kan Delingsføreren vinde Børnene og vise dem det gode Eksempel, da faar de en stor Hjælp til at komme godt igennem den første, vanskelige Ungdomstid. »Nu gaar du ind i den væmmelige Alder, hvor man hverken er Barn eller voksen,« blev

der sagt til mig lige efter Konfirmationen. Er her ikke peget paa noget helt rigtigt? Barnet skal til at være ung, men hører ikke helt til i de unges Lag. Det bliver for mange en Omvæltning baade i Sindet og med Hensyn til de ydre Forhold. Det betyder maaske et Opbrud fra Hjemmet — ud at tjene blandt fremmede. Sjæleligt er det en vanskelig Tid, hvor Længsler og Drømme vaagner. Den bedste Hjælp kan de Forældre give, som har forstaaet at skabe en Hjemmets Autoritet, et Tilidsforhold, der for den unge kan være en usynlig Rette-
nor, en Hjælp til at leve og handle saaledes, at Mor og Far kan være glade derved.

I de første Ungdomsaar er det af største Betydning, at det, der du møder den unge i Ungdomsarbejdet, er af en saadan Kvalitet, at det virker opdragende. De helt unge gør i Gymnastiksalen ofte en uheldig Figur. Legemligt er de tit vanskeligt stillede, for der er ikke altid det rette Forhold mellem Krop og Lemmer, de er ranglede, og deres Bevægelser bliver uharmoniske. Samtidig vil de ikke sjældent trykkes af Generthed. Men Børnenes Længsel efter at ligne Idealet har de i Behold. Lederens Ansvar er her ikke mindre end i Arbejdet blandt Børnene. Der kommer en Dag, da Barnet opdager, at ogsaa Mor og Far har Fejl; men de Baand, der binder, er vel oftest saa stærke, at der ikke bliver dybe Skaar i Barne-sindet. Større er Vanskelighederne sikkert for den unge, naar den Dag kommer, da der rokkes ved Idealet. Jeg tror navnlig, det er svært, naar det drejer sig om Mennesker, der staar uden for den nærmeste Kreds.

Naar vi bliver ældre, kan vi bedre taale at se Fejlene og alligevel blive ved at se op til de Mennesker, vi satte saa megen Pris paa. Det kan lettere give Bagslag i den helt unges Sind. »Naa, det var mit Ideal, og saa er han (eller hun) ikke bedre. Hvad er der saa for mig at stræbe efter?«

Naar vi hører om de gamle Delingsførere, forstaar vi, hvad de betød for deres Kammerater. De var det lysende Eksempel, som Gymnasterne saa op til og gerne vilde ligne. Gid det maa være saadan i Danmark ogsaa i Dag. Nu vil nogen maaske mene, at det, jeg her har nævnt, rummer en Fare for, at Delingsførerne skulde blive nogle selvbetragtende Væsener. Vi kan hurtigt blive enige om, at selvglade Mennesker er noget nær det værste, man kan komme ud for. Jeg har en gammel Mindebog, der indeholder et Par Ord, som jeg nylig kom til at standse ved. De passer i denne Sammenhæng. Det ene lyder saadan: »At være optaget af sig selv slaar alt egentligt Liv ihjel.« Og det er rigtigt. Hvis en af os blev hensat som en Robinson Kruso paa en øde Ø, vilde vi meget snart opdage, at der manglede noget væsentligt i vor Tilværelse. Det vi er, er vi kun i Forhold til andre Mennesker. Det medmenneskelige er et Grundforhold i vort Liv. For at sige jeg er det nødvendigt at kunne sige du.

Gymnasterne skal mærke, at Lederen vil dem noget mere end bare det at smidiggøre Kroppen. Det bedste Arbejde i Gymnastiksalen gøres der, hvor Lederen glemmer sig selv og gaar saadan op i sin Undervisning, at Gymnasterne rives med, og alle føler sig som et, som Medmennesker i en fælles Oplevelse. Gymnastikken kan opdrage Mennesker til Handlekraft, maalbevidst Stræben, Energi, Fællesskabsfølelse og meget mere, men den er ikke et Maal i sig selv. Bliver den det, er vi ude i Kropsdyrkelse. Kan vi gennem vor Gymnastik gøre Mennesker lydhøre for det, som er større end Mennesket selv, da arbejder vi ikke forgæves. Vi slider i Gymnastiksalen med korporligt Kropsarbejde, og det skal gøres saa grundigt og dygtigt som muligt. Men vi siger ikke en hel Masse til vore Gymnaster om de store Maal for vort Arbejde; vi gaar der som gode Kammerater. Og

kunde vi med Lyst slaa Følge i Gymnastiksalen, saa fik vi maaske ogsaa Lykke til at følges hen til de Steder, hvor Aandens Tale føres, og hvor vi saa kan lytte sammen, saavel som vi kunde slide sammen i Gymnastiksalen. Sker dette, da staar Gymnastikken paa den Plads, den skal, i dansk, folkeligt Ungdomsarbejde.

Nu har jeg brugt Delingsførerne som Eksempel paa dem, der har et Ansvar og en Opgave i Ungdomsarbejdet, men den samme Forpligtelse har enhver, som fik betroet et Arbejde blandt unge — det være sig Formænd, Bestyrelsesmedlemmer, Studiekredsledere eller lignende. Naar der kan ankes over, at Tonen ved Festerne nogle Steder er daarlig, skyldes det sikkert for en stor Del, at de unge, som kunde trække i den rigtige Retning, i Stedet for at yde noget trækker sig tilbage, er passive og lader andre om at give Tonen an. Den Ungdomsleder, der holder sig passiv, paadrager sig Skyld, hvis det gaar mindre godt. Lederen, der gaar hjem, naar Ballet begynder, unddrager sig en Opgave. Og hvad skal man sige om den, der møder spirituspaa-virket til Gymnastik eller andet, han skal undervise i. Eller tænk paa Banden og grov Tale. Det er nedslaaende at høre den Slags, hvor Ungdom samles til Møde eller Fest.

Men jeg vil gerne lægge Ansvar og Opgaver endnu videre ud. Enhver ung, som fik Lov at opleve noget rigt og godt, maa være med til at højne vort Ungdomsarbejde ved at møde frem, naar der kaldes, faa andre med og være med at holde Tonen ren, hvor Ungdom samles. Der kaldes til saa meget i vore Dage — baade godt og daarligt, og det er svært at vælge. Det gælder derfor om, at nogen er Vejvisere; thi det bedste er ikke for godt, naar det gælder Ungdommen.

I min lille Mindebog finder jeg det andet Ord, jeg har Lyst at nævne. Det er skrevet af en Nordmand og

lyder saadan: »Se opad, da ligger Vejen klar.« — Vejen for vort Ungdomsarbejde skal vi holde os klart for Øje. Som danske Mennesker er Samhørigheden med vort Land og Folk det, der skal bære os gennem Farer og Vanskeligheder.

»Se opad, da ligger Vejen klar.« — Det er ikke sikkert, at den bliver let at vandre, men vi skal videre, end vi er i Dag. Vi skal dybere ind til vort Folkelivs Kilder og opad mod Livets evige Kildevæld, saa sandt som Mennesket er skabt i Guds Billede. Det er et Ansvar at være Menneske, og vi skal lære at tage vort Ansvar op. Hvor ofte har vi ikke maattet sige til os selv, at vi gik udenom ligesom Peer Gynt. Men vi maa lære at gaa ind under Forpligtelsen. Gennem vort Ungdomsarbejde skal vi være med at bygge Fremtidens Danmark.

Ingeborg Søgaard.

Hans Olsen.

Billedskærer Hans Olsen døde den 3. marts. Dermed mistede Korskirken og Vallekilde højskole en trofast ven, og vor lille by blev en karakteristisk profil fattigere. I over et halvt hundrede aar havde Hans Olsen været bosat her; han var nøje fortrolig med egnens natur og kendte en del til sognet. I en lang aarrække var han lærer, senere leder af den haandværkerafdeling, som var knyttet til Vallekilde folkehøjskole. Det er derfor naturligt, at vi her i de gamle elevs skrift mindes Hans Olsen.

Hans Olsen blev født i Boeslunde 7. april 1861. Om hans barndomshjem ved jeg kun meget lidt. Jeg husker,

at Hans Olsen paa sin 80 aars fødselsdag mindedes sine forældre og sit hjem med taknemmelighed. Han hørte imidlertid til dem, der tidligt skulde klare sig selv. Det kunde og vilde han ogsaa. Han kom 15 aar gammel i tømrerlære. I en meget ung alder var han elev paa Hindholm højskole, 21 aar gammel var han marinesoldat og fortsatte derefter med sit fag, men i aarenes løb var det snedker- og billedskærerfaget, som blev hans omraade. Her blev han aldrig færdig. Paa værksted og gennem kursus og paa flere rejser i udlandet dygtiggjorde han sig til sin gerning. Vinteren 1884—85 var Hans Olsen elev i Vallekilde og deltog i haandværkerafdelingens særlige undervisning. 1887 blev han knyttet som lærer til denne side af højskolegerningen, og han var nu i de følgende 25 aar lærer, først under bygmester Andreas Bentsens og senere under Ivar Bentsens ledelse. Da denne i 1912 forlod Vallekilde, blev Hans Olsen leder af haandværkerundervisningen.

Imidlertid havde han i 1892 stiftet hjem i Vallekilde, hvor han i tidens løb sammen med sin hustru, Elisabeth Olsen, saa en dygtig børneflokk vokse op. Derhjemme havde han sit værksted, hvor han, naar han ikke var paa skolen, var at finde travlt optaget af sit skønne haandværk, og hvor han oplærte nogle af sine egne sønner og en lang række af unge lærlinge til at blive dygtige billedskærere. Han gik foran paa dygtiggørelsens vej. Hans lærelyst førte ham i ungdoms- og manddomstiden ud paa fjerne rejser — til Norge og Sverige, til Holland og Belgien, Tyskland og Frankrig, ja helt til Svejts og Italien. Alle vegne, paa værksteder og udstillinger, paa museer og i kirker, studerede han møbelkunst og billedskærerarbejder. Han bevarede sindet aabent og haanden øvet til henimod de 80; han kunde endnu efter denne høje alder forarbejde skønne ting, som kom til at pryde et ungt hjem.

Paa dette sted er der mest anledning til at mindes Hans Olsen som den dygtige lærer. Professor Ivar Bentzen sagde engang: »Hans Olsen er den dygtigste lærer, jeg nogen sinde har samarbejdet med.« Han var lysende klar i sin redegørelse for en tegning og dygtig til at sætte den enkelte i gang med selvstændigt arbejde. Han var overraskende alsidig. Alle træarbejdere kunde i ham finde en kyndig vejleder; men ikke alene det: mangan en metalarbejder eller murer fandt hjælp hos Hans Olsen.

Undervisningen var ham en stor glæde, og det faldt ham vemodigt, da udviklingen førte de unge haandværkere fra højskolen hen til særlige haandværkerskoler. Endnu i sine sidste aar kunde det fryde ham, naar en af de faa unge haandværkere, som fremdeles kommer her, uden om skolens tilrettelagte undervisning gik til Hans Olsen for at faa hjælp og raad. Han var en ypperlig lærer, som var glad i sit lærerkald.

De, der kom fast i Korskirken, lagde mærke til Hans Olsen. Her hørte han hjemme i de mange aar. Fra Korskirken stedstes han til hvile den 9. marts. Ved hans baare lød der paa venners og medkristnes vegne nogle faa ord. Den væsentlige del af disse ord drejede sig naturligt om Hans Olsens gerning som lærer og billedskærer. Af de indledende ord og slutningsordene hidfører jeg følgende:

Der sad en aften nogle venner sammen. De var alle, undtagen een, meget sorgfulde. De var sorgfulde, for en af dem skulde dø. Men det var just ham, der skulde dø, som ikke var bedrøvet. Han var rolig og tillidsfuld. Han sagde til de andre: Tro paa Gud, og tro paa mig. Jeg gaar bort for at berede jer vej. Dersom det ikke var saadan, saa havde jeg sagt jer det.

For kristne betyder det usigelig meget, at Jesus Kristus roligt og uforfærdet gik ind i døden. Hvis han havde været fortvivlet og bange, hvad skulde vi saa gøre!

Han gik roligt og tillidsfuldt ind i døden for at berede os vej hjem til Gud.

Naar vi andre staar foran den store afgørelse, har vi det meget forskelligt. Nogle faar lov at fare i ro og fred, andre faar uro og angst til det sidste. Vi skal imidlertid ikke lægge for megen vægt paa, hvordan vor fysiske og sjælelige tilstand er i disse sidste dage og timer. Det er jo hverken vor ro eller angst, som redder os. Det, det kommer an paa for os nu og altid, er at følge Jesu ord, naar han siger: Tro paa Gud, og tro paa mig.

Men vi kan alligevel være meget taknemmelige, naar een, som vi holder af, faar lov at fare i ro og fred. Som nu Hans Olsen. Jeg tænker, Hans Olsens familie tænker med stor tak paa, at hans sidste timer skulde blive fredfyldte, saa han endog den sidste aften kunde være rolig og munter. Paa ham opfyldes det gamle nordiske ord: Modig og munter skal mand være, til han møder sin bane.

Vi mindes nu Hans Olsen her ved hans baare. Vi mindes ham først som en af menighedens ældste. Han var med her i Korskirken fra første begyndelse. Og han fulgte denne menighed trofast gennem de mange aar. Enten der var mange eller faa her i kirken — Hans Olsen var her. Enten det var sommersonskensdrage, eller det var vinter med forrygende snestorm — Hans Olsen var her. Jeg ved, at han for de skiftende præster ved sin troskab mod gudstjenesten har været en stor hjælp. Og han var baade en tilskyndelse og en hjælp for os andre.

Hans Olsen var i en lang aarrække valgmenighedens formand. Og som formand var han raadgiver og vejleder for os i nogle vigtige afgørelser, saaledes i 1918—19, da vi skulde udvide denne kirke, da vi skulde indrette koret med Joakim Skovgaards glasmalerier. Eller ved præsteskiftet i 1923. Ved vore menighedsmøder var Hans Olsen altid med. Han talte ikke hyppigt, men vi

hørte ham meget gerne, hvad enten det gjaldt ydre praktiske forhold, eller det gjaldt kristenlivet; han var en klog mand og en erfaren kristen.

— — —

Ja, saadan vil vi mindes Hans Olsen: som en dygtig og samvittighedsfuld mand, hjemme i sit værksted og som lærer for de unge. Men her i menighedens hus, hvor han følte sig hjemme, og hvor han vil blive savnet, vil vi især tænke med tak paa, hvad han betød for os som medkristen.

Hans Herre og Frelser sagde: Jeg gaar bort for at berede jer vej. Vi vil tro, at det haab har Hans Olsen holdt fast ved til det sidste. Og den, der gør det, skal ikke beskæmmes.

Uffe Grosen.

Bygmester Hans Ahrndt.

Den kendte sønderjydske bygmester Hans Ahrndt, Sillerup i Haderslev amt, døde den 26. marts. Han var baade elev og lærer fra Vallekilde. Paa grundlag af oplysninger, som hans højskolekammerat fra Vallekilde, nuværende tømrermester Oluf Larsen, Vig, og hans flere-aarige præst, pastor Frederik Schrøder, Fjelstrup, (nu Holbæk) har givet, skal følgende mindeord føres frem i »Fra Vallekilde folkehøjskole«, som Hans Ahrndt læste med stor interesse gennem de mange aar.

Hans Ahrndt fødtes 5. juni 1860 og blev vinteren 1887—88 elev paa Vallekilde folkehøjskole. Trier og Bentsen lagde nøje mærke til ham og huskede ham. Efter en fyldigere faglig uddannelse i Kolding og København

og efter en vinters ophold paa Askov kom Hans Ahrndt 1893 til Vallekilde, hvor han nu i tre vintre var lærer ved haandværkerafdelingen. Hans maal var imidlertid at blive bygmester og fortsætte sin faders forretning i Sillerup. Det lykkedes i rigt maal. Efter tegning af Andreas Bentsen byggede Hans Ahrndt, med 6 unge Vallekildeelever til hjælp, Bovlund frimenighedskirke. Dette blev begyndelsen til en meget stor byggevirksomhed i Sønderjylland. Det var saaledes Hans Ahrndt, som byggede frimenighedskirkerne i Haderslev og Aabenraa. Et af de første forsamlingshuse i Nordslesvig, »Frej« ved Christiansfeld, byggede han, andre forsamlingshuse fulgte efter. I mange aar fik han unge haandværkere fra Vallekilde til hjælp, disse unge hørte hans hjem til, og han førte dem ind i landsdelens folkelige liv, saa det blev bestemmende for mange af dem.

Det kendtes paa Hans Ahrndts manddomsvirke i hjemegnen, at han havde været paa højskole. Han var trofast mod det, han mødte paa sin ungdoms skole. Derfor var han med hele sit sind med i den nationale kamp; han var en sikker deltager i møder og kursus. Han var mærket af kampen; men han havde ogsaa for alvor oplevet Köllertiden. Ingen fik saa mange medhjælpere udvist som han, ja man prøvede endog at uskadeliggøre ham ved at erklære ham for »hjemløs«.

Med sin hustru og sine børn levede han et lykkeligt familieliv. Han var en from kristen, som levede i en enfoldig forsynstro. Ved hans død blev der skrevet: »Han var i sandhed Guds og folkets mand. I højskolens jubilæumsaar er en saadan højskoleelev vel værd at mindes.«

Uffe Grosen.

En lille bog og dens besværlige udgivelse.

(Forsat fra nr. 50, årg. 1943).

Af *Povl Hansen*.

Endnu var der ikke stof nok til bogen; men Trier havde da også endnu en trumf i baghånden: År 1865 havde han været inde hos digteren Ingemanns enke for at høre, om han til andet brug kunde af hende få et eller andet efterladt, men endnu utrykt digt af Ingemann. Hun gav ham også et par sådanne; men det ene, der var et særligt farvel til hende, vilde hun kun overlade Trier mod et bestemt løfte om ej at lade det komme frem før efter hendes død. »Det er min bøn,« skrev hun kort efter Triers besøg, »at dersom Gud ikke er så nådig at kalde mig til en salig genforening med min sjæls elskede, inden bogen kommer i trykken, De da vil være så god ikke at anføre digtet.«

Trier havde da ikke den gang kunnet anvende de to digte; de måtte henlægges; men nu efter fru Lucies død i 1868 var intet til hinder for at benytte dem. De indførtes da under overskriften: »To digte af B. S. Ingemann«.

I et lille efterskrift oplyser Trier om, hvordan han har fået dem, og at de efter fru Ingemanns udsagn er skreven under hendes mands sidste sygeleje.

Endnu et par mindre arbejder i bunden stil lykkedes det at få. Det ene fra den fynske »bondedigter« Mads Hansen og det andet fra Anton Nielsen, højskoleforstander i Vester-Skerninge.

Pudsigt nok handlede bægge de to digte om det selv samme; de var bægge skrevet til og om sommer-eleverne på Vallekilde højskole. Mads Hansen kalder sit digt »Til eleverne på højskolen i Vallekilde«. (Ved pigeskolens slutning 1867). Det var fremgået som frugt af et besøg, digteren ved den tid aflagde i Vallekilde.

Digteren må tænkes ude på en friluftstur gennem »skov og vænge, over kløvermark og blomsterenge«. Der finder han en lille lun fuglerede; han standser og fryder sig over fuglenes — både de gamle og de unges — glade og håbefulde sang. Sangen bringer ham trøst, og han ønsker, den må »stige og tone mellem kirken og skoven så grøn«.

Anton Nielsen kalder sin lille sang kort og godt »Folkehøjskolen«. Han går, hedder det, en kold og mørk vinterdag ud over de øde marker med alle de døde blomster. Hans sind er tungt og trist. Da hører han pludselig og uventet en dejlig fuglesang; den kom fra en lille rede midt i ødet. Dejligt lød den om, hvad småfugle ejer i deres reder og deres små. Reden og de små vil de værne, om det skal være — både mod høg og mod ørn, og de synger om den kommende sommers herlighed.

Da bliver digteren glad. Ja, sådan skal det også times Danmark, den gamle fuglerede.

Da Anton Nielsen sendte sin sang til Trier, skriver han på en morsom, meget ængstelig, men meget afgjort måde, at denne sang ikke må optages i bogen, hvis det er sandt, hvad man har hørt, at også Mads Hansen skal møde frem med et digt; ti Anton Nielsen ved meget godt, at Mads Hansen er en større digter end han, og han vil derfor ikke her stilles til mandjævning med sin overmand.

Det kan ikke af det foreliggende ses, hvorledes Trier har fået ham omstemt, men det må jo være sket, da digtene er optagne og tilmed står side om side deri. Der

er da for resten heller ikke tale om, at det ene af de to smådigte stiller det andet i skyggen.

Der indløb nu tilbud fra en svensk dame — kendt litterat — at også hun var villig til at sende et bidrag til den påtænkte bog. — Tilbudet var jo smukt nok, men man fandt nu ved gennemsyn, at man havde stof nok, og at et stykke som dette svenske næppe vilde falde i tråd med det øvrige. Alle de danske stykker, hvoraf intet før havde været trykt, var alle skrevne af gode danske friskolevenner. Det måtte nu blive derved.

Så måtte Trier i gang med fortalen. Den blev på et par sider. Han fremhævede friskolens store betydning for det jævne folk. Den blev elsket frem, ofte med store ofre af både læreren og de forældre, der jo desuden skulde bære udgifterne til den almindelige og offentlige børneskole. Sådanne forældre fortjænte at støttes. Han kendte sådan en lille friskole, der dog nu havde vokset sig så vidt frem, at den måtte have sin egen skolebygning. Og til denne bygning skulde da overskudet gå fra salget af bogen.

Hermed var bogens tekst i orden; nu måtte man have fat på trykningen. Det led hen i november, og bogen skulde ud så tidligt, at den af friskolevenner landet over kunde bruges til julegave.

Efter nogen søgen havde man fået anvisning på en vis bogtrykker Møller, Grønnegade 14, en mand, der i forståelse af sagen havde tilbudt at trykke bogen uden vederlag, af hensyn til det gode formål.

En del besvær voldte udformningen af bogens titel. Trier vilde, den skulde indeholde oplysning om, at intet af de optagne stykker havde før været trykt; men dette bekæmpede Casper Brandt som unødvendig fyldekalk. Titlen skal være kort og klar og kraftig. Brandt sejrede; den blev til:

»Gave,
 sælges til fordel for en
 dansk friskole
 ved
 Ernst Trier.«

Nu blev spørgsmålet: Hvad skal bogen koste i boghandelen? Trier havde ment, at man kunde tage en mark for arket, men herimod hævdede pastor C. J. Brandt, at man umulig kunde gå højere end til 4 skilling. Når bogen, som beregnet, blev på 4 ark, vilde dens pris altså blive 32 skilling (= 66 øre). Dette blev så vedtaget, og denne bogens pris senere trykt på titelbladet.

Så var der bogens format. Her gjorde bogtrykker Møller gældende, at en så lille bog ikke vilde tage sig godt ud i et stort format. Han vilde foreslå, at den udkom i duodez.*) Dette forslag tiltrådtes bl. a. under henvisning til, at det da blev samme format som det, hvori Grundtvig lod trykke sit kendte digt »Påskelilien«. På den måde vilde bogen opnå det anselige sidetal af op mod 100. (Den blev forøvrigt 96). »Vi bærer os ad,« skriver Casper Brandt, »som den store kaffehandler Gamél, der siges at bide bønnerne over og således får dobbelt så mange.«

Nu blev det næste spørgsmål: Hvor mange eksemplarer skal der trykkes? Casper Brandt foreslår 600; men den mere håbefulde Trier holder på det runde tal 1000. Og således blev det. Bogen skal trykkes med latinske bogstaver.

Midt i november var man da nået så vidt, at nu kunde trykningen begynde; men o ve! nu melder Møller sig fra; i denne årets travleste tid var hans trykkeri overlæst med arbejde. Det kunde ikke for øjeblikket påtage sig mer; men han henviste til en vis bogtrykker

*) Så lille et format, at hvert bogark deles i 12 blade.

E..., som ligeledes var villig til at udføre trykningen gratis. Han antages, og den 26. novbr. skriver C. Brandt, at nu kan Trier vente de første korrekturark med første post.

Men så glat gik det nu alligevel ikke. Den 5. decbr. skriver Brandt atter til Trier. Denne gang for at melde, at det viser sig nu, at bogtrykker E... har kun typer til at trykke et ark ad gangen, og dette må da restrykkes, inden sætningen af næste ark kan begyndes. Godt er det, at der endnu er så længe til jul, til hvilket tidspunkt bogen efter bestemmelsen skulde udkomme. Men der kan under disse omstændigheder ikke blive tid til at sende de forskellige forfattere korrektur. Den må Brandt påtage sig på egen hånd at besørge læst.

Den 18. decbr. skriver Brandt atter til Trier: »De er vist meget utålmodig efter at få noget at vide om, hvordan det står til med bogen. Jo, det går an; den kan lige nå at komme ud en dag før juledag; det er et rigtigt smøl den bogtrykker; jeg må bestandig klemme ham, for at han skal skynde sig. Min julerejse om ad Vallekilde bliver der således ikke noget af. Jeg kan ikke nå at komme dér omkring. Ellers vilde jeg meget gerne om forbi Dem på hjemvejen.« (Til Rønnebæk).

Næste brev fra Brandt meddeler den højst kedelige oplysning fra bogtrykkeren, at bogen alligevel ikke når at komme ud juleaftensdag. Det kan først ske mellem jul og nytår. »Det er elendigt med den bogtrykker, han er et smøl, ja, »et svin«.«

Brandt har forhandlet med bogtrykker Møller om bogen, og denne råder udgiveren til at sende hver af bidragyderne 4 eksemplarer. Brandt vil gerne påtage sig at sende bøgerne til Grundtvig, la Cour og sin far, så kan Trier jo sende til de øvrige. Så snart den foreligger trykt, skal Trier straks få 50 eksemplarer til sådant brug.

Møller har også påtaget sig at besørge bogen kund-

gjort i bladene; men så må — siger han — redaktørerne have sendt et friexemplar. Han vil sende disse til de tre bladledere C. Ploug, S. Høgsbro og J. K. Lindberg og hvem andre, det måttte være rimeligt at vænte sig bogen omtalt af; ti Møller siger, at gør man ikke dette, så fyldes bladenes ledere straks af en uimodståelig lyst til at rive bogen ned. Og det var jo ikke så morsomt, om det skete.

Den utålmodige Trier må have haft svært ved at dæmpe sin iver. Nu havde de fortalt alle vegne, at bogen kom til jul, og mange havde allerede så godt som lovet ham at ville bruge den som julegave i år, og nu — udeblev den. Den måtte nu anvendes til nytårgave, dertil kunde den jo også bruges og således endda finde anvendelse.

Men også dette håb glippede. Den 10. jan. er der igen brev fra Brandt. »Ja vist,« skriver han, »det er en harmelig historie; fejlen er, at vi fik at gøre med den elendige bogtrykker, og hvordan er det, gør han det så gratis? Skidt er det i alt fald, det skal jeg love for. Først lovede han bestemt, at bogen skulde blive færdig til jul . . . så til nytår, og endnu er der ingen bog udkommen.«

Sættearbejdet udførtes, så det var under al kritik. Da sønnen C. Brandt under sit ophold hjemme i julen kom og præsenterede et korrekturark af faderens foredrag for denne, sagde den gamle: »Min søn! sig til Trier: I 30 år har jeg læst mange korrekturer, men aldrig nogen sinde har jeg set magen til denne. Hils Trier og sig, at aldrig nogen sinde skal han mere af mig få bidrag til bøger, når et sådant uhyre som denne bogtrykker skal besørge dem trykte.«

Casper Brandt føjer til for sin egen regning, at selv om denne trykning måske bliver gratis, så havde man dog stået sig meget bedre ved at have fået det ordentlig

gjort. I så tilfælde vilde bogen da også have kommet ud til den bestemte tid. Smøleriet bliver jo også her et føleligt tab. Men, trøster han sig: Frisk mod! bogen er god, og der er mange i Danmark, der gjerne vil have fingre i et sådant originalværk.

Endelig omkring den 20. jan. var bogen færdig og kom i boghandelen i et oplag på 1000 eksemplarer.

Det gik, som Trier havde væntet: bogen blev revet væk, og inden udgangen af jan. måned måtte man i gang med trykningen af 2det oplag.

Pastor C. J. Brandt i Rønnebæk skriver den 23. jan. i brev til Trier: »Til lykke med Deres lille »Gave«! Det er også en god bog. Perlen deri er og bliver dog Grundtvigs sang (»Lille Guds barn«). Den er allerede folkesang her på egnen.« —

Ja, den er bleven en sang, der synes bestandig lige ny og lige elsket af den danske menighed, indtil den dag i dag.

Det blev således trods alle hindringer, alle ærgrelser og besvær et særdeles vellykket foretagende, der tilvejebragte en smuk sum til hjælp ved opførelsen af den lille ny, senere udvidede friskolebygning derude i Ulstrup på Røsnæs, hvor Søren Rasmussens efterkommere har ført og fremdeles fører hans banebrydende gerning videre*).

Skolen blev indviet i april 1870 omtrent samtidig med, at Søren Rasmussen den 12. april havde holdt bryllup med sin Sofie.

*) Ulstrup friskole er desværre i 1939 på grund af økonomiske vanskeligheder overgået til anden skoleform.

Fra Vallekilde Folkehøjskole.

Kære gamle elever! I aftes sluttede vi vort efteraarsmøde. Det er sjette gang under storkrigen og femte gang under tysk besættelse af Danmark, at vi har holdt efteraarsmøde. Vi holdt det i en sær blanding af stor utryghed og glædelig forventning. Den øjeblikkelige utryghed er os nærværende som aldrig tidligere under krigen. Ophævelsen af det danske politi og den truende fuldkomne retsløshed har især bidraget dertil. Under de kaar, som nu er vore i disse maaneder og dage, er tiden ikke til store og udfordrende ord. Naar et menneske er i fængsel eller koncentrationslejer, anstrenger han sig næppe for at raabe højt. Men hele Danmark er i fængsel. De fleste af os færdes med større eller mindre bevægelsesfrihed. Men vi er indenfor afspærringen. Vi lever i stor utryghed. Ingen forstandig mand kan under saadanne forhold med rimelighed vente, at vi skal opføre os, som om vi var frie. Men ingen bør heller vente, at vi skal opføre os som slaver. Vi skal søge at hjælpe hinanden til et roligt mod. Vi skal opmuntre hinanden og

være ivrige efter at hjælpe hinanden i al god dansk gerning. — Derfor har vi ogsaa nu igen holdt efteraarsmøde. Der er i os et stærkt behov efter at mødes i fællesskabsliv, et folkeligt og kristeligt fællesskab. Til at bevare os i det, til at styrke os i det og til at kalde flere ind i det, — dertil skulde vort efteraarsmøde tjene. Men dertil skal jo ogsaa hele vor højskolegerning tjene.

Vi har holdt efteraarsmøde under megen utryghed, og vi er stadig i denne utryghed. Men vi lever samtidig i en glædelig forventning, fordi vi har et begrundet haab om, at det gaar mod den onde krigs snarlige afslutning. Alle længes efter freden. Maatte det saa blive en taalelig god fred. En helt god fred tør vi ikke vente. Dertil er magt og ret alt for sammenblandet. For os ligger det nærmest at tænke paa Danmarks frihed og selvstændighed. Opfyldes vort haab her, vil det blive saa stor en glæde, at mange har nok i den. Men der er nogle af os, som ikke vil glemme, at andre smaa nationer fortsat skal leve i fængsel.

Jeg skal i det følgende meddele lidt om mennesker og begivenheder knyttet her til Vallekilde højskole.

Vinterskolens lærerkreds bestod af: Jørgen Broegaard, Anna Grosen, Uffe Grosen, Erik Gelting-Hansen, Hans Trier Hansen, Børge Haugstrup, K. Killemose, S. Neermann, Vald. Nielsen og Alfred Olsen, desuden hjalp Sigrun Trier Hansen som sædvanlig med oplæsning. De fleste af os er vel kendt af gamle elever; men to i kredsen er nye, og dem maa jeg hellere præsentere. Jørgen Broegaard er en landmandssøn fra Langeland; han er teologisk kandidat og tænker at blive præst i nær fremtid, men højskolegerningen kan være en god forberedelse hertil. Broegaard har da ogsaa allerede nogen erfaring som højskolelærer, han har saaledes været lærer paa Kerteminde og Ollerup folkehøjskoler og paa Fyns Stifts Husmandsskole.

Børge Haugstrup er lærersøn fra Hvidbjerg ved Skive; han har lærereksamen fra Silkeborg seminarium 1943 og er altsaa ny i højskolearbejdet. Baade Broegaard og Haugstrup faldt godt til i lærerkredsen. Haugstrup har sidste sommer deltaget i lærerkursuset paa Askov; men han vil ligesom Broegaard medvirke ved vinterskolen 1944—45.

I sommerskolens lærerkreds bød aaret ogsaa paa nogen ændring. Jeg fortalte i sidste aarsskrift om Adia Frosts opbrud fra Vallekilde. Aase Petersen, som forrige sommer var Frosts assistent i haandarbejdsundervisningen, overtog nu sidste sommer ledelsen af denne undervisning. Det skete under meget vanskelige kaar. Ma-

teriale mangelen volder store hindringer. Men Aase Petersen, Ingeborg Søgaard og min kone havde faaet saa meget stof skrabet samme, at undervisningen kunde gennemføres, endda med et overraskende smukt resultat. Som ny lærerinde knyttedes Inga Holst Christensen til sommerskolen. Inga Holst har sit hjem i Odense, hvorfra hun har studentereksamen, derefter var hun elev i Vallekilde 1940, tog lærerindeeksamen fra Haderslev 1943. Inga Holst Christensen fik snart arbejde ved Aarhus kommunale skole, hvorfra hun nu kom til Vallekilde. Vi haaber paa fortsat samarbejde. Endvidere nævner jeg, at Inger Dal hjalp til som assistent paa sommerskolen. Inger Dal, som var elev her 1941, er fra Slagelse, hendes

forældre har gennem mange aar været nær knyttet til skolen her. —

I vil skønne, at vi baade vinter og sommer har en stor lærerkreds, vi har kunnet glædes over et trofast samarbejde indenfor kredsen, skønt den dog altid har huset store forskelle i temperament og synspunkter. Her er de ældre læreres og lærerhjems eksempel naturligvis afgørende. —

Krigens kaar skaber ogsaa helt unormale tilstande for højskolerne. Mange af dem har i det svundne aar været beslaglagt af den tyske værnemagt. Det er i sig selv meget trist, at en højskole maa afbryde sin virksomhed; men naar krigen paatvinger skoler en hel modsat anvendelse end den tilsigtede, er det dobbelt trist. Vi andre, der har undgaaet beslaglæggelse, glædes over, at det nu synes at lysne, at skoler, som midlertidigt blev brugt til »andet formaal«, nu snart kan modtage elever igen.

Da tilgangen af unge, der søger højskolen, for tiden er meget stor, har de frit stillede skoler haft en usædvanlig stor tilstrømning. Det har ogsaa været tilfældet her, hvor vi baade til vinter- og sommerskole tidligt havde alle pladser optaget. Til vinterskolen 1944—45 havde vi allerede sidst i juni fuldt hus og har siden maattet afslaa et meget stort antal anmodninger. Under saadanne forhold kunde der nok være grund til at lade de yngste aargange vente; baade de og højskolen vilde i det store og hele staa sig derved. Men det er svært at hævde for rigoristiske regler, for alle, der har med højskolearbejde at gøre, ved, at der er undtagelser, at nogle unge netop skal tidligt paa højskole. Jeg selv var ikke fyldt 18 aar, da jeg kom paa Askov, saa jeg er ikke helt den rette til at skyde paa de yngste, da jeg dog ved, at mit højskoleophold fik meget stor betydning for mig.

Men ellers er det min erfaring, at vi aldrig har haft for gamle elever, men ikke sjældent for unge.

Under krigen har der været en kendelig forskydning i elevtilgangen fra Jylland til øerne. Sørejsen har afholdt en del jyder fra at rejse herover. Sidste vinter syntes ængstelsen for søen dog ophævet, jyderne meldte sig gennemgaaende tidligst og var som før krigen atter i flertal. Af oplysningerne andetsted i denne bog vil det ses, at forholdet var noget anderledes paa sommerskolen. Mens det jyske element før krigen var mest dominerende paa sommerskolen, saa er det nu de jyske karle, der giver Jylland overvægten. —

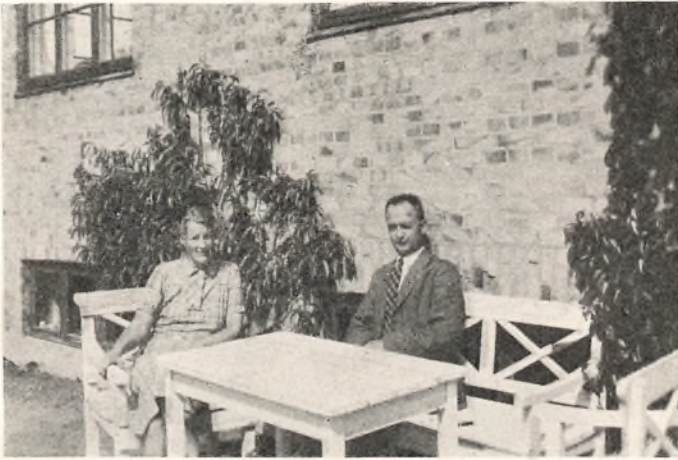
Den store tilgang til alle former for ungdomsskole: højskole, landbrugsskole, husholdningsskole, efterskole fører naturligt tanken hen paa oprettelsen af nye skoler. Bortset fra det glædelige og meget betydningsfulde at der oprettedes 4 nye højskoler i Nordslesvig efter gen-

foreningen, saa aabnedes der i mange aar ikke nye højskoler i Danmark. Det var noget nedslaaende. Hvor glædeligt at man saa for faa aar siden igen indviede nye højskoler! Og nu forberedes oprettelsen af et par nye skoler, der gerne skulde i gang, naar freden kommer. Det er meget glædeligt. Men det er alligevel rigtigt, naar forstander Fred. Nørgaard advarer mod at bygge for meget paa en stemningsbølge. Ved slutningen af sidste krig var der en overvældende tilgang til højskolerne; men faa aar efter svigtede tilgangen, og mange skoler oplevede meget store vanskeligheder. Det samme kan vi komme til at opleve igen. —

Vinterskolen begyndte den 3. nov. med 135 elever. Den følgende morgen gik vi i gang med holddeling og ordning af mange praktiske forhold. Om eftermiddagen holdtes aabningsmøde, hvor Killemoser og jeg talte, og om aftenen hørte vi sang og musik.

Vi kom meget hurtigt ind i højskolelivets rytme, hvor der vekles passende med flittigt arbejde og festlige stun-

der. Paa skolen blev vi forskaanet for nævneværdig sygdom; men i elevernes hjem var der paafaldende megen sygdom og flere dødsfald. Det er mit indtryk, at der gennemgaaende herskede et smukt og godt kammeratskab, og det betyder saa overordentlig meget.

Af alvorlige opgaver, som eleverne løste i fællesskab, vil jeg nævne indsamlingen til nordmænd, som er internerede i Tyskland. Hver maaned sendtes et antal gavepakker gennem Røde Kors til disse haardt ramte. Hvis den bitre nød fortsat skal herske i Norge, vil jeg vente, at den kommende vinters elever vil fortsætte i øget maalestok, hvad deres kammerater begyndte sidste vinter. Deroppe bliver hjælpen da mere fornøden, mens vore karle med de stigende lønninger faar lettere ved at hjælpe. Og madvarer har vi jo hidtil haft rigelighed af her. Det er gavnligt for vore unge, ja, for os alle at være med i dette hjælpearbejde, hvad enten det saa er til de internerede eller til »Norgeshjælpen«. Vi kan desuden paa den viis paa en særdeles gavnlig maade berede vej for en levende samhørstøelse i Norden, som

skal danne grundlag for det nordiske samarbejde, som forhaabentlig skal vokse og udvikles, naar freden kommer.

Karlene løste ogsaa mange fornøjelige opgaver. Her tænker jeg især paa deres lørdag-aftener. Under Vald. Nielsens ledelse indøvede de saaledes det franske skuespil »Dr. Knock«, som blev fremført ved forældredagen paa udmærket maade.

Maanedsmøderne havde sidste vinter en særlig karakter. I 5 foredrag behandlede vi Danmarks forhold til de øvrige nordiske folk, idet vi navnlig lagde vægt paa at fremhæve det kulturelle og aandelige forhold. Kille-

mose, Vald. Nielsen og Neermann talte henholdsvis om Danmarks forhold til Island, Norge og Sverige, mens landstingsmand Niclasen talte om Færøerne og fru Anna Palme om Finland. —

I slutningen af februar læste forstander Erik Nissen og fru Nissen et skuespil for os, og den følgende dag holdt Nissen foredrag for lærere og elever.

Fra den 2. til den 7. februar var her delingsfører-møde, hvor Ingeborg Søgaard ledede de kvindelige og Mads Nielsen de mandlige deltagere. De 3 første dage var tilrettelagt for aktive delingsførere; de havde travle dage, hvor der blev slidt baade med teori og praksis. Vi havde den fornøjelse at have vore gæster med i fore-

dragssalen hver dag kl. 9. En aften indledede de to ledere en samtale om ungdomsarbejdet, og Mads Nielsen talte en dag for eleverne om kammeratskabet. Det er mit indtryk, at det var et givende og godt møde. Den sidste dag, søndagen, formede sig som et sædvanligt delingsførermøde med stor tilslutning.

Sidst i marts vistes oldtidsfilmen; det bedste ved den er nok de indledende ypperlige lysbilleder af oldsager.

Faa dage før vinterskolens slutning havde vi et par dages besøg af sceneinstruktør Sv. Methling, som gav os en straalende oplæsning.

Vi plejer altid at foretage en to dages tur ind til København i fastelavnen. Paa grund af de meget urolige forhold i hovedstaden, der bl. a. til tider medfører spærretid, var turen i aar af mindre omfang. Vi nøjedes med en enkelt dag. Til gengæld blev den hjemlige fastelavns mandag af lidt større format end sædvanlig. Den var meget festlig. Sidste søndag i marts havde vi glæden af mange forældres besøg. Der var gudstjene-

Bodil Lange

ste i Korskirken om formiddagen; eftermiddag og aften bød paa gymnastik, skuespil, sang, musik og hyggeligt samvær.

Faa dage efter spredtes eleverne ud over landet. Som sædvanlig blev en stor flok i egnen, og med denne flok har vi i sommerens løb ofte kunnet mødes paa skolen.

I sidste aarsskrift mindede jeg om, at Bodil Lange den 1. april blev 70 aar. Dagen kunde og burde ikke gaa stille hen. Slægt og venner i stort tal fik lov at samles om Bodil Lange. Det skete ved en smuk fest i København. Bodil Lange var trods de fyldte støvets aar rask

og straalende; i taler og sang blev der sagt hende mangen en oprigtig tak for venskab og følgeskab i arbejde og fest gennem mange aar. Fra Vallekilde mødte vi flere frem til festen; Bodil Lange var jo i omkring 30 aar lærerinde ved Vallekilde højskole; det er altsaa en meget stor flok, som har haft hende til lærerinde; hun var i mange aar med til at gøre Vallekildes navn æret og elsket i vide kredse. Af sangene anfører jeg een, som Bodil Langes slægtning, lektor Viggo Bredsdorff, skrev til festen.

»Hvad solskin er for det sorte muld«,
er sangens gave for hjertets ager,
det er en rigdom saa underfuld,
naar sangens lys gennem sindet drager.
Er morgengryet
dig trist og skyet,
det bli'r fornyet
ved sammensang.

Og synes hverdagen trist og graa,
saa dagens timer du knap tør møde,
kan sangen sprede sit guld derpaa
og skænke sindet velsignet grøde.
Ej gylden krone,
men sangens tone
kan mildt forsone
med hverdagsgraa.

Er natten draget i hjertet ind,
og stænges sjælen i bittert fængsel,
kan sangen udfri det tunge sind,
forvandle angst til vaagen længsel.
Thi sangens kilde
har kræfter milde,
der virker stille
til helsebod.

Og rammer nøden vort land og folk,
da virker sangen et sælsomt under,
thi den alene kan være tolk
for sammenholdet i nødens stunder:

Kun sangens naade
 formaar at raade
 den tunge gaade:
 at holde ud.

Men kommer glæden en gang i by,
 og kommer freden igen i ære,
 i sangens jubel mod højen sky
 kan vi befriet vor lykke bære —
 den morgenrøde,
 vi da skal møde,
 vil toner føde
 til folkegavn.

Men den, som ej blot har sangens lyst,
 men ejer sangfuglens gyldne strube
 og skænker gavmildt til fryd og trøst
 sin tones fylde fra hjertets grube,
 den lykkelige
 gør andre rige,
 thi sang kan sige
 langt mer end ord.

En saadan sangfugl vi denne dag
 vor tak vil bringe i ord og sange.
 Hvem gav saa gavmildt i vennelag,
 saa skønt som *Bodil Marie Lange*.
 I festlig klynge
 vi uden tyngde
 vil mod dig synge
 vort hjertes tak.

April gik med den sædvanlige travlhed ude og inde. Den 30. april havde de vestsjællandske højskolars lærere (Hindholm, Antvorskov, Høng, Ubbstrup og Vallekilde) sammenkomst hos os, og vi drøftede spørgsmaal af fælles interesse.

Den 3. maj kom 136 sommerpiger i hylende storm og regn; jeg mindes ikke mage til en saa barsk tredje maj. Kulden holdt sig langt hen paa sommeren; vi frøs, men tabte dog ikke humøret. Omsider blev det sommer, og da den endelig kom, blev den meget skøn.

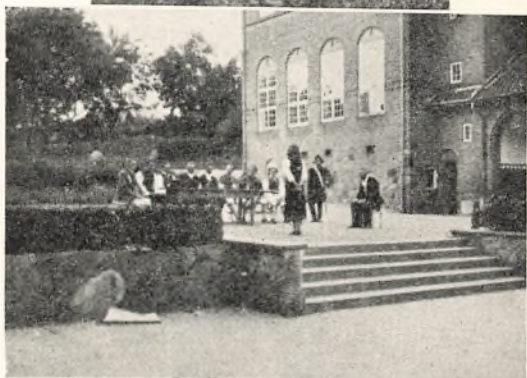
Den 22. maj holdtes det kirkelige møde, hvor vor gamle præst, Niels Petersen, Rønnebæk, og pastor Egede Schack, Vor Frelses kirke, talte.

Søndag den 4. juni holdt vi sommermøde. Talerne var fhv. undervisningsminister Jørg. Jørgensen og fhv. indenrigsminister Knud Kristensen. Da jeg allerede sidste vinter spurgte de to mænd om at tale ved vort grundlovsmøde, var det i et stille haab om, at vi til den tid selv skulde raade i vort fædreland. Og da skulde vi

Halvdan Helweg og Troels Sams

samles om vor grundlov. Thi vel er den i de onde aar blevet lemlæstet; men den er blevet os danske mere dyrebar end nogen sinde tidligere. Vi ved anderledes end før, hvad menneskelig og folkelig frihed og ret er. Som hele Danmark har været i fængsel i disse aar, saadan har ogsaa vor grundlov været det. Men lever den i vore hjerter, saa vil den blive til stor gavn, den dag folkets lænker fjernes. Jeg haabede, at vi allerede søn-

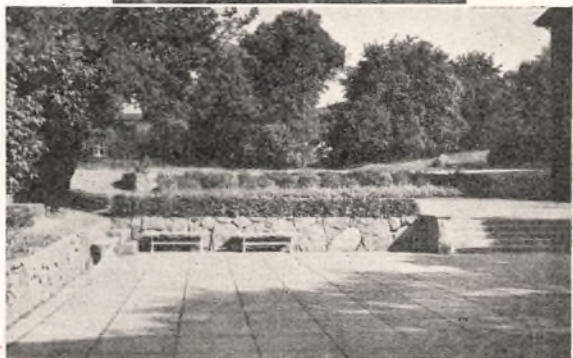
1. Kong Salomos gæstebud. 2. Gammel-Erik. 3. Marit foran rettertinget. 4. De tre profeter.

6

7

8

5. Kong Salomo og frillen. 6. I baggr. profeternes sæterskrænt. 7. Bondemaleren og Mads. 8. Foran scenen.

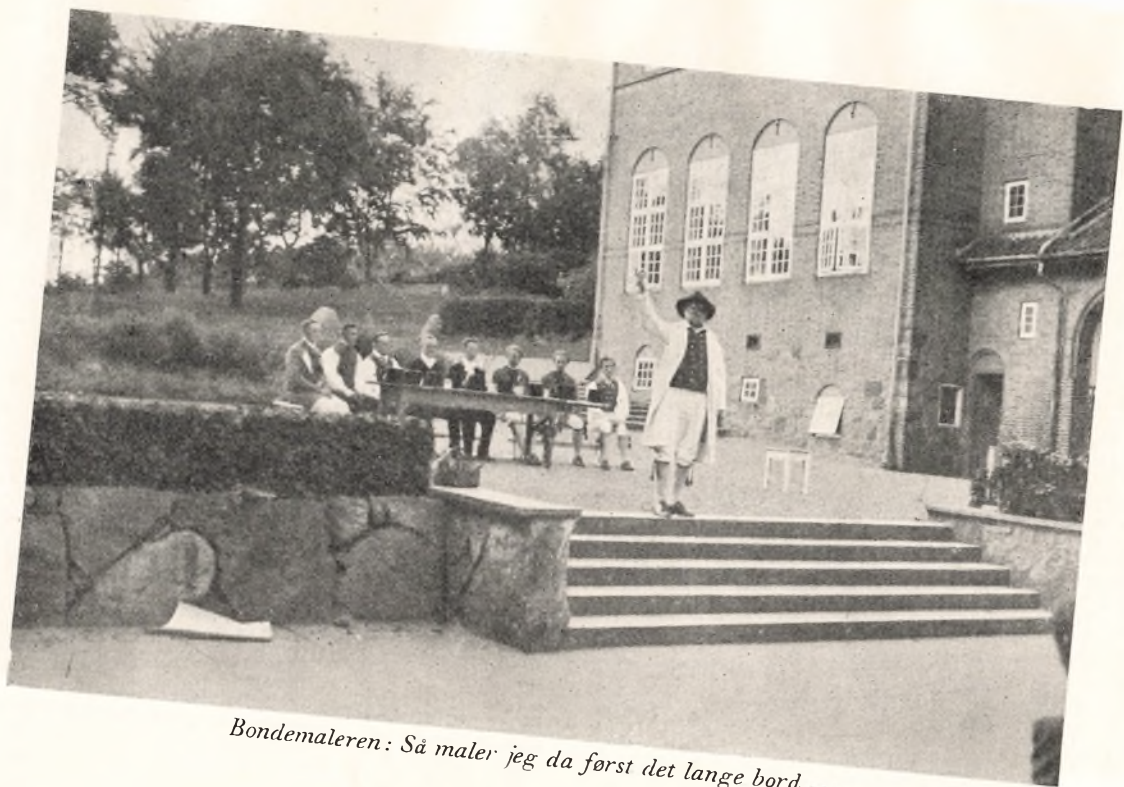
dag den 4. juni kunde give udtryk for dette. Og dertil skulde Jørg. Jørgensen og Knud Kristensen hjælpe os. Men befrielsens stund var endnu ikke inde. Vi holdt alligevel vort møde og fik baade tilskyndelse og opmuntring til at være os selv, hvordan verden end arter sig. Om aftenen læste og sang skuespiller Albert Luther.

Den 8. juni talte søster Elna Lassen om Diakonissestiftelsen og det store arbejde, som udgaar fra den.

I juli stod mange dage i elevmødets tegn. Det er nok overvejelse værd, om man paa den alt for korte sommerskole maa bruge saa megen tid til at forberede elevmødet. Men hvis forberedelsen gælder betydningsfulde opgaver, saa er der for alle, som er med deri, noget meget værdifuldt. Og naar vi saa aar efter aar oplever, at gamle elever sætter saa meget ind paa at komme til elevmøde, at de endogsaa under de nuværende forhold rejser fra landets fjerneste egne for at være sammen med os i Vallekilde en kostbar dag, saa tror jeg alligevel, det er rigtigt, at vi søger at faa det mest mulige indhold i vort elevmøde. Men det sker ikke uden et stort arbejde. Det gælder udarbejdelsen af foredrag, forberedelser i køkkenet, i gymnastiksalen og ikke mindst i prøverne paa skuespillet, vi fremfører.

Hvad dette sidste angaar, har vi næppe tidligere paataget os saa stor en opgave som i aar. Vi opførte Rune Lindstrøms: »Et spil om en vej som til himlen gaar«! Forud for opførelsen holdt Neermann en lille orienterende tale, som jeg anfører her, da den for de mange, som ser »Himmelspillet« andetsteds, hvad enten det er paa teater eller film, vil have interesse. Ogsaa for læserne af bogen kan forklaringen have betydning.

»Den undertitel, som Rune Lindstrøm har givet sit stykke, »Seks Billeder fra Dalarne«, maa ikke forstaas saaledes, at der her er tale om at fremstille nogle svenske folkelivsbilleder eller billeder af svensk natur. Der-

Bondemaleren: Så maler jeg da først det lange bord ...

imod skal undertitlen antyde, hvad der har været inspirationskilden til »Himmelspillet« — saaledes kaldes stykket nu almindeligt i Sverige. Man har i det svenske sprog et ord, som ikke kan oversættes til dansk — det er ordet *Dalmålning*. — Jeg maa derfor nærmere forklare, hvad det dækker over. En Dalmålning er et primitivt udført billede, nærmere bestemt et vægmaleri af den slags, som man tidligere fandt og endnu enkelte steder kan finde paa velhavende bønders og bjergmænds vægge i Dalarne. Det, der gir Dalmålningerne deres særlige karakter, er, at motiverne i dem næsten altid er hentede ud af biblen. Det er religiøs kunst. — Deres skabere er som oftest ukendte. Det var nemlig jævne folk, der frembragte disse billeder, selvlærte bonde-malere, der vandrede med deres pensler og birketræs-ransler fra gaard til gaard, fra bygd til bygd i det skønne Dalarland. Selvlærte folk, autodidakter altsaa, men ikke des mindre meget ofte mænd med rige naturlige kunstneriske anlæg. Beviset herfor har de givet derved, at de fuldt ud magtede at løse den opgave, som til alle tider vil være en af kunstens mest nærliggende: den nemlig at give udtryk for de dybeste, stærkeste og mest livsbestemmende aandelige kræfter i folkets sjæl, og det vil her sige for dalarbøndernes religiøsitet, deres kristentro, den, der ikke var et isoleret søndagsanliggende, men som i allerhøjeste grad var bestemmende for hverdagen og deres hele livsførelse.

Paa et saadant urokkeligt trosliv levede de gamle dalarbønder, men — paa samme tid levede de deres jordiske liv inden for ret snævre grænser — de var ikke oplyste. Deres aandelige verden maa man kalde vid og udstrakt, deres haandgribelige verden derimod var ret snæver. Den bestod af sognet, i noget videre forstand var den det hele Dalarland, i videste forstand var den hele Sverige, som det saa ud omkring aar 1800. I et

gammeldags bondesamfund, hvor al moderne teknik var ganske ukendt, levede og døde de. Begge dele paa deres gamle kristentro. Saafremt nu mennesker i det hele taget gør sig forestillinger om de himmelske ting, vil der vistnok næsten altid fremgaa en vekselvirkning mellem paa den ene side disse forestillinger og saa den haandgribelige verden, de lever i. Det er om en saadan vekselvirkning, at Dalmålingerne bringer bud. De fortæller, at baade var troslivet hos dalarbønderne noget

nærværende og dagligdags, og at biblens scener og enkeltskikkelser i det ydre antog samme form og udseende, som den jordiske verden, der var dem velkendt. Af den aarsag ser man f. eks. paa Dalmålingerne Vorherre afbildet som en mild og venlig sognepræst, iført lang sort kjole, høj hat og blomstret vest. Saadan maatte Vorherre ganske naturligt tage sig ud for de jævne dalarbønder, for han *var* jo iblandt dem, vandrende rundt i sognet, styrende og ordnende alt med kærlig haand. *Gud var en realitet*. Af samme aarsager er profeterne, der jo var af jødisk bondeæt, afbildet som gamle svenske bønder; den rige kong Salomo antager i det ydre lighed med Gustav d. 3. eller kong Karl den 14. Bernadotte, iført prangende generalsuniform. At den rige mands palads ser ud som en svensk amtmandsbolig, hvor krigskarle i svenske soldateruniformer holder vagt, er i sin helt naturlige orden, og saa fremdeles. En saadan enkel, gennemført symbolik kunde dalarbønderne forstaa og værdsætte. Den var afpasset efter deres forudsætninger. Set med nutidsøjne derimod og uden kendskab til, hvorledes de i sin tid er frembragt, kan Dalmålingerne tage sig naive, ja maaske endda krukke og kunstige ud. At antage det sidste er imidlertid saa forkert, som noget kan være. Disse billeder er i allerhøjeste grad netop udtryk for sund natur og for oprigtighed. Naive derimod det er de, men kun i deres form — bagved ligger en dyb aandelig realitetssans, som nutiden udmærket kan tage ved lære af.

Men hvad er saa grunden til, at himmelspillet er andet og mere end bare et svensk hjemstavnsstykke? Jo, forklaringen herpaa er den, at Rune Lindström med lykkelig haand har smeltet et stykke tidløs, almengyldig menneskeskildring sammen med Dalmålingernes enkle letfattelige billedsprog. Dette har digteren gjort paa den maade, at han fortæller om en ung dalarknøs, Mads

Ersson, der efter at andre menneskers ondskab, overtro og dømmesyge har berøvet ham hans kæreste beslutter at ville vandre til himmelen for at vinde retfærdighed hos Gud. I begyndelsen af hans vandring synes han at følge den rette vej, men den bliver ham efterhaanden for trang — livets fristelser og onde magter, der som alt andet i spillet er symbolsk fremstillet, river ham til sig, saa han ender sine dage som en ond og haard mand, der paa sit yderste maa erkende, at hans liv har været forfejlet, og at den retfærdighed, han i sin tid stræbte efter, kun kan bestaa i straf til ham selv. Alligevel naar Mads frem til himmelen, men han gør det kun i kraft af Guds kærlighed og naade. Om en søgende sjæls vildfarelse, forhærdelse, dybe fald og naadefulde indgang i de fortabtes paradys, derom handler skuespillet.

Der er i denne billedtale nedlagt saa megen oprindelighed og poetisk styrke, at mange i dag er tilbøjelige til at anse Rune Lindström for at være den, der i Sverige skal løfte arven efter Selma Lagerlöf. Det er nu fire aar siden, at han som ung uppsalastudent skrev sit himmelspil, dengang kun beregnet paa at skulle anvendes af amatører i hans egen hjemstavn, Dalarne. Efter at have været spillet af jævne dalarbønder, blev det imidlertid opført af studenter i Uppsala, og derfra vandrede det videre ind paa selve Dramaten i Stockholm. Der blev det den største teatersucces, som man længe har oplevet i Sverige, paa trods af, at stykket fuldkommen mangler, hvad man almindeligvis forstaar ved spænding og dramatiske effekter. Vores eget kongelige teater har i sin sidste sæson givet det en mesterlig fremførelse. — Stykket er ogsaa blevet filmatiseret, men kun med delvis held. — Det er den almindelige mening, at skal himmelspillet komme til sin ret, skal det ses paa en scene, ikke paa lærred.

Vi holder højskole for at komme i forbindelse med

det, der er sandhed og virkelighed i menneskers liv og i aandens verden. Det kan til tider koste kamp for den enkelte at faa denne forbindelse i stand. Men man kan ogsaa rent ubevidst i sig have en trang, der driver en over imod at tage sit parti *for*, hvad sandhed og aandelig virkelighed er. Hvorom alting er: naar vi mødes til elevmøde, saa gør vi det i egentligste forstand for at bekræfte hinanden i aandelige idealer. Vi har fundet, at der ligger en saadan bekræftelse gemt i Rune Lindströms himmelspil. Derfor har vi valgt det, og med den beskedne fremførelse, vi er i stand til at give det, har vi bestræbt os for at finde frem til en standard, der med nogen sandsynlighed kan tænkes at ligge paa linie med stykkets første opførelse som amatørstykke i forfatterens og stykkets hjemstavn.«

Neermann instruerede, og Vald. Nielsen spillede Mats' krævende rolle. Mange andre arbejdede med og gjorde, hvad de kunde. Men naar skuespillet lykkedes saa godt, fortjener Neermann og Vald. Nielsen især tak derfor. Pastor Halvdan Helweg deltog i elevmødet og skrev i Holbæk-bladene om »Himmelspillet« følgende:

Man kan ikke komme paa et hjemstavnsmuseum eller frilandsmuseum i Sverige uden at møde de ejendommelige og morsomme malerier fra Dalarnes bondestuer. For ca. 200 aar siden blev det mode i Dalarne at pryde væggene i bondestuerne med malerier — undertiden ogsaa vævede stykker — som fremstillede bibelhistorien paa en meget frisk og frimodig maade. De historiske begivenheder fra gl. og ny testamente blev fremstillet i tidens sprog, saa personerne var klædt, som Dalarnes folk gik klædt, og det lige til Vorherre selv og hans engle. De optraadte ogsaa i sorg og glæde, i kamp og fred som dalarbønder med optog og gilder, begravelse

og sæterens himmelske herlighed, saa billederne paa betagende og enfoldig maade paa samme tid blev et udtryk for folkets daglige liv og for dets tro paa Gud Fader og hans altomfattende kærlighed.

Saa sker der det for faa aar siden, at en ung teologisk kandidat tog disse billeder op og paa ægte digterisk vis skrev et skuespil, som fik titlen: »Et spil om en vej, som til himlen gaar«. Det skulde spilles af amatører i Dalarne, og digteren, *Rune Lindström*, spillede selv hovedrollen, men det var saa ægte i sin kunstneriske karakter, at det greb alle og banede sig vej til Stockholms fornemste scene, hvor ogsaa digteren og amatørskuespillerne optraadte og gjorde det til en stor succes.

Vort kgl. teater holdt sig stadig ængsteligt tilbage. Det kan man ikke bebrejde det, for et saadant skuespil er i den grad groet op af folkets eget liv, at det er et stort spørgsmaal, om et andet folk kan forstaa det, Det enfoldige og umiddelbare skal helst forstaaes uden lange forklaringer, det skal gribes med sind og hjerte, fordi vi mærker, at noget af det bundne i vort eget inderste liv bliver frigjort, saa det kan leve og tale. Det maa imidlertid siges til det kgl. teaters ære, at da det endelig i foraaret opførte »Spillet om himmelvejen«, blev det gjort saa enfoldigt og saa ærligt, at man sad midt imellem graad og latter og slet ikke tænkte paa at klappe eller gaa ud og snakke i mellemakter.

Naar man saa paa Vallekilde højskole tog sig for at fremføre »spillet« ved elevmødet i juli, saa var det ganske naturligt. Dets videre høje vandring paa de store scener skal ikke faa os til at glemme, at det er et stykke ægte bondekultur skrevet for amatører. Selve »spillet« er jo en række korte billeder, der er knyttet sammen af en spinkel handling. Det begynder med, at Marit Knudsdatter ved rettertinget dømmes som heks, og Vorherre er selv mødt op og fører hende stiltfærdigt med sig

til himlen. Saa kommer den unge bonde Mats Ersson for at kræve retfærdighed. Han vil gaa til Gud Fader selv og faa retfærdighed for Marit, hans kæreste. Og saa forsøger han sig paa himmelvejen. Først gaar det godt, han møder Elias, Jonas og Jeremias og faar deres raad og velsignelse, han møder Sankt Peder ved Jerusalems port og faar at vide, at det er alene troen, det gælder, men videre paa vejen møder han Fanden selv, han hvirvles ind i kong Salomos jordiske herlighed og ender som en rig og mægtig Mand. Da bliver Marit ængstelig for hans sjæls frelse, og derfor gaar Vorherre som en fattig Lazarus ned til den rige Mats og søger at vække hans sjæl, samtidig med at han forkynder ham, at »i nat skal du dø«. Ved Mats dødsleje kæmper Fanden og englen Gabriel om den døendes sjæl, men Guds naade og barmhertighed sejrer, og Gud fører den unge, søgende og elskende Mats frem mod hjemlandets grønne sæter, hvor Marit møder ham, saa de haand i haand kan gaa ind i det forherligede jordiske og nu himmelske hjem.

I Vallekilde havde lærer Neerman Jensen iscenesat dette »spil« med stor dygtighed. Mens det kgl. teater havde samlet »spillet« paa radiohusets lille scene, kunde Neerman Jensen brede sig over hele den kendte smukke plads foran højskolen. Det kan være svært paa en saa stor scene at samle de koncentrerede optrin mellem faa personer, men det lykkedes godt, og den stadige vekslen mellem det store felt, hvor profeterne kommer fra den himmelske sæter, hvor Mats vandrer den lange himmelvej, hvor hyrderne driver deres faar ud paa engene, og saa de alvorlige samtaler mand og mand imellem, bragte en livlig afvekslen ind i helheden. Det var ogsaa ejendommeligt at se den naturlige fordanskning, som fandt sted f. eks. i Salomons gildescene, der i Stockholm blev spillet med en drukkenskabens voldsomhed, som mindede om Engströms billeder, mens der i Vallekilde var lagt

vægt paa den hulhed og tomhed, der er i den jordiske glæde. Den saa herlige scene med de tre profeter blev spillet lidt usikkert og lidt spredt, her havde det været godt at begrænse scenerummet, og billedet med den rige mand og Vorherre kneb det vist for flere af tilskuerne at faa fat i. Men til gengæld var mange af optrinene ypperlige. Marit Knudsdotters svære rolle blev spillet smukt og koncentreret af Dagny Bredkjær. Vald. Nielsen, der spillede Mats Ersson, mindede baade i skikkelse og udførelse om selve Rune Lindström, og forøvrigt kunde man gaa fra den ene skuespiller og skuespillerinde til den anden og glæde sig over den ægthed, alvor og indlevelse, hvormed de fremførte deres roller.

Lærer S. Neermann Jensen, der selv spillede Fanden eller »Gammel Erik« med kraft og udmærket stemmeføring, havde haft et stort arbejde med iscenesættelsen, og det var gennemført med fantasi og virkelig glimrende udnyttelse af hele den store sceneplads.

Man sad i den stille sommeraften og saa menneskenes alvorlige og usikre gang paa himmelvejen, og mens klokken ringede, talte højskolens mure og buer, de unge pigers sang og de jævne ord om høje ting til alle os tilskuere om den rige kultur, det inderlige samliv mellem folkets daglige liv og vore længslers drømme, som altid maa være et kildespring til nyt liv for et folk — ogsaa midt i ødelæggelsens vederstyggelighed.

Elevmødet formede sig ellers som sædvanlig. Jørgen Broegaard talte lørdag aften om den lille nations muligheder. Bagefter holdt elevforeningen aarsmøde, hvor det bl. a. vedtoges at yde indtil 500 kr. til skolens bibliotek. Denne hjælp er vi fra skolens side meget taknemmelig for. Vi har et godt bibliotek, men det er alt for lille. Et godt og fyldigt bibliotek er egentlig den største ydre mangel ved Vallekilde højskole. Skal den

mangel afhjælpes, maa der paa en eller anden maade skaffes midler til en biblioteksbygning, der gerne skulde rumme bogstue, læsestue og en ny skolestue, som vi jo ogsaa savner meget haardt. Indtil videre maa vi klare os med de lokaler, vi har, og saa maa vi paa den begrænsede plads skaffe gode og tjenlige bøger. De bevilgede 500 kr. er en god hjælp hertil.

Søndag formiddag var der gudstjeneste i Korskirken; senere middag i gymnastiksalen, hvor der blev

holdt en række korte taler. Ved mødet i haven talte jeg om begejstring og udholdenhed, og Killeløse talte med udgangspunkt i 60-aaret for den svenske gymnastiks komme til Danmark om ungdoms-arbejdet før og nu. Sangkoret under Neermanns ledelse sang i aar især Heise og Weyse. Ingeborg Søgaards store gymnastikhold saa festligt ud paa den grønne plæne, flankeret af blomster, hegn og tjørnehæk. Efter aftensbordet fulgte saa skuespillet som foran omtalt. Vi har i Vallekilde flere fortrinlige friluftsscener. I aar var tilskuerne anbragt paa selve flisepladsen, mens skolen med buegangen, pladsen foran skolen, boldpladsen, Møllebakken, ja hele den lille by dannede scene og baggrund. Det var en ideel scene.

Da elevmødet faldt forholdsvis tidligt, fik vi lidt rigeligere tid end ellers efter mødet. Fra denne tid skal et par begivenheder nævnes. Tirsdag aften efter elevmødet indbød vi omegnens folk til en aften paa højskole. Folk kom i stort tal, vel omkring 700; paa en af vore skønneste sommeraftener saa de gymnastik og »Himmelspillet« og hørte sangkoret.

Den sidste søndag havde vi forældredag. Vi blev højlig overraskede, da det viste sig, at 80—90 forældre kunde komme trods de besværlige rejseforhold. En sidste god uge fik vi lov at opleve. Saa rejste pigeflokken.

I august har vi haft stort rykind. Det er et meget stort antal foreninger, som spørger om kursus paa højskolen i august. Vi plejer kun at modtage eet kursus, i aar blev det tre. Men de to sidste var af en egen art. Fra 31. juli til 4. august havde vi »Grundtvigsk konvent«. Der var vist enighed om, at det var et meget udbytte- rigt møde. Vi var i alt fald glade for at give plads for mødet.

Ingrid Schmidt, f. Lange

»Danske Kvinders Beredskab« lejede derefter skolen til 2 kursus; de sørgede selv for baade den ene og den anden slags føde. Den art kursus har vi aldrig prøvet før. Men nu er vi saa den erfaring rigere.

Mange af jer vil vide, at fru Sigrig lever fjernt fra Vallekilde; men hun staar stadig i forbindelse med sin slægt. Hun møder megen godhed, hvor hun færdes, og hun er trods nogen sygdom ved godt mod. Men hun længes meget hjem. Vi haaber, at vi snart skal mødes.

Den 26. august fejrede Sigrun og Hans Trier Hansen deres sølvbryllup i en stor kreds af slægt og venner.

I det forløbne aar har der været flere dødsfald blandt Vallekilde højskoles venner. Her skal nævnes to, som i sin tid hørte lærerkredsen til. Ingrid Schmidt, f. Lange, døde sidst i januar. Ingrid Lange kom til Vallekilde maj 1893 og var saaledes her den sidste sommer, Trier levede. Hun underviste i haandarbejde og

sang; i dette arbejde blev hun efterhaanden afløst af den yngre søster Bodil Lange. Fru Elise Koppel, historikeren A. D. Jørgensens datter, som i 1896 var elev her, skrev i 1940 om de to kvinder, Ingeborg Trier Hansen og Ingrid Lange: »Naar pigerne i store skarer om aftenen samledes i hendes (Ingeborg Trier Hansen) hus, som Nyrop havde bygget, og hvis stuer var fyldt af grønne planter, blomster, lys og luft, naar hendes veninde Ingrid Lange, datter af botanikeren Lange . . . sang for os, mens dørene stod aabne ud til den frodige sjællandske natur, saa trak man vejret dybere end til daglig og følte, at livet var værd at leve.«

1900 blev Ingrid Lange gift med arkitekt Hans Schmidt, som underviste paa haandværkerafdelingen, mens hun fortsat medvirkede ved sommerskolen. Siden flyttede de til Roskilde, hvor Hans Schmidt fik en omfattende virksomhed som arkitekt og leder af teknisk skole. Men ofte kom de og deres børn til Vallekilde. Ingrid Schmidt var et ædelt menneske, godhed og mildhed lyste fra hende. Ved hendes død har jeg flere gange haft i tankerne Selma Lagerlöfs ord om Margareta Celsing: Hun var en saadan, paa hvis grav englene græde.

Den 3. marts døde billedskærer Hans Olsen, næsten 83 aar gammel. Hans Olsen var i mange aar lærer ved haandværkerafdelingen, som var knyttet til Vallekilde folkehøjskole. Om Hans Olsen fortælles der andetsteds i denne bog.

Endnu to dødsfald vil jeg omtale, fordi det gælder to mænd, som har betydet meget i grundtvigsk folkeliv og menighedsliv; de havde deres lange livsgerning langt fra Vallekilde, men kom her dog flere gange, og de betød meget for mig personlig. Det var seminariefors­ tander P. J. M. Vinther i Silkeborg og valgmenighedspræst Asger Højmark, Aarhus. Vinther døde den 20. januar; han havde bag sig en livsgerning af ualmindelig dybde

og kraft. Skønt adskillige stod over ham i intelligens, i viden og lærerevner, saa er det dog for mig utvivlsomt, at ingen skolemand har i det 20. aarh. haft større indflydelse paa dansk skoleliv end han. Som hans gamle elev har jeg megen trang til at fortælle jer om Vinther her. Men det kan i alt fald ikke blive ved denne lejlighed. Vinther har haft ret mange elever, der har virket som lærere ved Vallekilde højskole; gennem dem har han ogsaa præget gerningen her.

Den 20. maj døde Asger Højmark. Han var mine forældres, mit barndomshjems præst. Højmark havde en vid interesseverden; han var saaledes levende optaget af skolens og opdragelsens spørgsmål, og her var han hjemmets og frihedens talsmand; han levede i det hele stærkt med i folkelige spørgsmaal; men han var først og fremmest præst. Højmark førte et troværdigt og i sandhed et opbyggeligt vidnesbyrd.

Med Vinther og Højmark har den grundtvigske bevægelse mistet to gode, vederhæftige mænd. Nogle af os vil fornemme, at de vil følge os længe paa vor vej.

Inden jeg slutter dette brev til jer, vil jeg gerne sige jer tak for aaret, der snart rinder ud. Tak for alt godt, for venlighed og trofasthed mod skolen og alle os, som har vor gerning her.

Her fra Vallekilde sender vi jer alle vore bedste hilsener med ønsket om en velsignet jul og et godt nyt-aar. Maatte 1945 bringe fred og ret for vort hjemsogte fædreland.

Uffe Grosen.

Sidste skoleårs elever.

Vinterholdet 1943—44.

- Andersen, Arne Ingemann, Katbjerg, Mariager.
 Andersen, Ejnar, Idom Præstegaard, Holstebro.
 Andersen, Henry Poul, Strandgrd., Basnæs, Næstved.
 Andersen, Holger, Kongsbjerg, Tønder.
 Andersen, Jens Verner, »Højager«, Oxbøl.
 Andreasen, Poul, Skrejborg, Hørmested, Sindal.
- Bak, Jens, Rodskov, Løgten.
 Bonde, Jakob, No.
 Bruhn, Hans, Overdrevsgaarden, Lejre.
 Buhl, Jes Fester, Jordrup.
 Bækgaard, Kristian, Gammelstrup, Stoholm.
 Baagø, Folmer, »Mundbjerg«, Gammelby, Vejen.
- Christensen, Edlef, Damgaard, Røde Kro.
 Christensen, Henry, Tøndering, Durup.
 Christensen, Peter Højmark, Østergaard, Mejling, Krissel.
 Christiansen, Andreas, »Lærkeshaab«, Bur.
 Clausen, Johannes, Grønnegyden, Søhus.
- Damgaard, Jens Peter, Branderup J.
- Ebsen, Ernst Gunde, Vesterstrandgade 27, Ringkøbing.
 Eising, Karl Kr., Næstild, Jebjerg.
- Frederiksen, Henning, Skørpinge, Flakkebjerg.
 Frydenlund, Sejer Otto, Ll. Karleby, Kirkehyllinge.
- Grosen, Hans, »Vestervang«, Hjortshøj.
- Hansen, Christian, »Søholmg.«, St. Røttinge, Tappernøje.
 Hansen, Egon Conrad, Ugelstrup, Kirke-Saaby.
 Hansen, Eigil Rud, Istebjerg, Kalundborg.
 Hansen, Einer, Trebjerre, Flemming.

Hansen, Eric Harder, Kathrinevej 4, Holbæk.
 Hansen, Folmer, Haverslev, Arden.
 Hansen, Henry, Rødtjørnevej 39, Vanløse.
 Hansen, Mogens Christian, Kattinge, Roskilde.
 Hansen, Ole, Randlev »Elkjær«, Boulstrup.
 Hansen, Poul, Grønnegade 7, Rønne.
 Hansen, Svend, Skovbymark, Aabenraa.
 Holme, Ebbe, Jørlunde, Slangerup.
 Høgsberg, Valdemar Kristensen, Gl. Præstegaard,
 Ulfborg St.
 Iversen, Niels, Grættstrup, Roslev.

Jakobsen, Aksel Højriis, Øster Brønderslev.
 Jakobsen, Karl Richard, Jerslev, Jylland.
 Jannsen, Johannes Nielsen, Vestergade 7, Røde Kro.
 Jensen, Ebbe, Gammelgaard, Donslund, Houborg, Holsted.
 Jensen, Erling Lundgaard, Lundgaard, Hørve.
 Jensen, Geert Egon, Baarup, Kirke Eskildstrup.
 Jensen, Hans Møller, Velling, Ringkøbing.
 Jensen, Hjalmar, Thorup Kohave, Aarslev, Fyn.
 Jensen, Jens Peder, Sdr. Esp, Thorsted. Tim.
 Jensen, Jørgen, »Stillehøj«, Højrup.
 Jensen, Kristen Dalsgaard, Osted Hestehave, Roskilde.
 Jensen, Knud R., »Søndergaard«, Sengeløse, Taastrup.
 Jensen, Peder Sloth, Sædding, Nr. Nebel.
 Jensen, Sigfred Lind, Stadil, Tim.
 Jensen, Vagn Aage, Klouby, Forsinge.
 Jensen, Viggo, Aale St.
 Jørgensen, Kaj, Ingslev-Taarup, Ejby.
 Jørgensen, Knud, Skamstrup, Mørkøv.
 Jørgensen, Kristian, Gasværksgade 20, Esbjerg.

Karner, Jørgen Elikofer, Vigerslev Allé 136, København.
 Kirk, Ole Holm, Villerslev, Hørdum.
 Kirkegaard, Arne, No.
 Kirkeløkke, Thorvald, Havndrup, Pederstrup, Fyn.
 Kjeldsen, Hans, Grønnebæk, Jels.
 Kjær, Jens Peder Nørhave, »Nørhave«, Vust.
 Kjærgaard, Knud, »Hvedeagergaard«, Hald St.
 Klagenberg Einer, Nørremark, Varde.
 Klagenberg, Henning, Nørremark, Varde.
 Klausen, Søren Tage, »Benborg«, Nyby, Brørup.

Knudsen, Søren, Sønderholm St., Jylland.
 Korsgaard, Jens Peter, Lyndby, Kirkehyllinge.
 Kristensen, Poul, Kommunegaarden, Vraa.

Larsen, Hans, Richard, Korsmosegaard, Jyderup St.
 Laursen, Gunnar, »Aagaard«, Hornborg, Flemming.
 Lund, Mads Toft, Langetved Skole, Rødding.

Madsen, Karl, Svogerslev, Roskilde.
 Mikkelsen, Herluf Jens, »Godthaab«, Rutsker, Bornholm.
 Mortensen, Knud, Foerlev Overgaard, Skanderborg.

Nielsen, Anders, »Foldager«, Snejbjerg, Herning.
 Nielsen, Egon, Rabis, Karup, Jylland.
 Nielsen, Ejvind, Serritslev, Brønderslev.
 Nielsen, Evald Juul, Skodsbjerg, Haarlev.
 Nielsen, Hans Helmuth, Ringsted Mark, Ringsted.
 Nielsen, Jens Anton, Gadbjerglund, Gadbjerg.
 Nielsen, Jørgen, Agerskov.
 Nielsen, Knud Skovgaard, Nygade 5, Haslev.
 Nielsen, Olav, Høve Mark, Dalmose.
 Nielsen, Poul, »Isbjerggaard«, Lille Røttinge, Tappernøje.
 Nielsen, Svend, Glostrup, Braade.
 Nielsen, Søren, Basnæs, Næstved.
 Nielsen, Vagn, St. Røttinge, Tappernøje.
 Nielsen, Valdemar, Bakkegaard, Hassing, Hørdum.
 Nissen, Peder, Øster Gejl, Tørsbøl.

Offersen, Kristian, Ilsøgaard, Ulstrup.
 Olesen, Lars Pilgaard, Fjand, Sdr. Nissum, Ulfborg.
 Olsen, Helge Schultz, Sandvådsgård, Fuldbby, Sorø.
 Olsen, Svend, Musæet, Faarevejle.

Pedersen, Arne Olsgaard, »Olsgaard«, Sigerslev,
 St. Heddinge.

Pedersen, Edmond, Hækkerup, Herlufmagle.
 Pedersen, Jens Chr. »Thorgaard«, Otting, Balling.
 Pedersen, Jens Jørgen, »Kronskov«, Klippinge, Stevns.
 Pedersen, Jørgen, Staxrode Skole, Barrit.
 Pedersen, Niels Kristian Hovgaard, »Hovgaard«, Eskild-
 strup, Pederstrup.
 Petersen, Aksel, Allerup Mark, Højby, Fyn.

Petersen, Hans Chr., Smidstrup, Hvalsø.
 Petersen, Troels, Tjæreby.
 Petersen, Uffe Ross, Vestbirk.
 Pjedsted, Niels Jørgen, Ordrupvej 114, 2. Sal, Charlottenl.
 Poulsen, Frode Thing, Gammelby, Vejen.

Rasmussen, Arne Lindegaard, »Bakkely«, Skamby St.
 Rasmussen, Frits Erland, Nr. Gørding, Vemb.
 Rasmussen, Laurids Fredslund, Højagergaard, Tirslund,
 Brørup.

Raunkjær, Knud, Lyhne, Ølgod.
 Rindom, Kristen, Granly, Lem.
 Riis, Hans Chr., Kærgaard, Agerskov.
 Riishøj, Poul, Sønderup Skole, Slagelse.
 Rørkær, Johannes, »Grævlerupgaard«, Bøjden, Faaborg.

Samuelsen, Svend Aage, Vinkelstræde 12, Randers.
 Sand, Magnus, »Hinnebjerg«, Mejls, Varde.
 Seested, K. Vilhelm, Routhøje, Varde.
 Skovgaard, Knud V., Møllegaardsvej 13, Lemvig.
 Sommer, Johan Styrk, »Bjerregaard«, Brædstrup.
 Stræde, Aksel, Faaborg, Lem.
 Stræde, Niels, Faaborg, Lem.
 Svendsen, Poul Skriver, Fraugaard, Mølby.
 Svendsen, Søren Skriver, Fraugaard, Mølby.
 Sørensen, Aksel, Tapdrup, Viborg.
 Sørensen, Niels, Gotlieb, Tapdrup, Viborg.
 Sørensen, Hans Jørgen, Holsted St.
 Sørensen, Niels Elias, Daastrup, Viby Sj.

Theilgaard, Fredrik Marius, Store Nustrup.
 Tradsborg, Kaj, Horne, Tistrup.
 Trandsborg, Gunnar, Horne, Tistrup.
 Troelsen, Svend Aage, »Guldagergaard«, Skelskør.

Villumsen, Olaf, Vordegaard, Løgstrup.

Winther, Arne, Tømmergaard, Jelling.
 Wittrock-Hansen, Albert, »Toftthøj«, Rye, Gørlev.

Østergaard, Johannes Klinkby, Dalby St., Fyn.

Sommerholdet 1944.

- Agerskov, Edith, V. Bymark, Holstebro.
 Andersen, Ellen, »Nyruphus«, Højby Sj.
 Andersen, Inger Maria, Ny Kolstrupgaard, Nuntofte.
 Amstrup, Kristine, Bækmarksbro, Jylland.
- Bagge, Lissa Gudrun, Tronagergaard, Neble, Boeslunde.
 Blædel, Gerda Dons, Glosemosevej 19, Glostrup.
 Bredkjær, Anna Marie, Neder Randlev.
 Bredkjær, Dagny, »Skovbakkegaard«, Tølløse.
 Bruno, Liva, Sandager Allé, Odder, Jylland.
 Bukh, Nanna, »Engholm«, Flade, Mors.
 Bundsgaard, Cecillie, Lejerskov, Lunderskov.
 Bækgaard, Lise, Bækkegaard, Gammelstrup, Stoholm.
 Bøgild, Elva Vesterskov, Njsset, Lemming, Jylland.
- Carlsen, Klara, Kellerup, Ringe.
 Christensen, Andrea, Urtebækgaard, Hørup, Slangerup.
 Christensen, Esther, Lunde, Jylland.
 Christensen, Jytte, Gundestrup, Grevinge.
 Christensen, Kristiane, Houer, Muldbjerg.
 Christensen, Rigmor, Hærup, Hobro.
 Christensen, Tove, Viverup, Ovdr. Karise.
 Christoffersen, Else Gudrun, Hallelev Mejeri, Slagelse.
- Dall, Rigmor, Sdr. Hygum.
 Degn, Inger Margrethe, »Rønholtgaard«, Veddum.
 Degn, Klita, Veddum St.
- Ellehauge, Inge, Antvorskov, Slagelse.
 Engberg, Ruth, »Anneksgaarden«, Orø, Holbæk.
- Falkenberg, Annalise, Algade 50, Nykøbing Sj.
 Frederiksen, Sonja, Frøslev, St. Heddinge.
 Fredslund, Louise, Højagergaard, Tirslund, Holsted St.
- Geertsen, Didde, Aasted Skole, Durup.
 Grosen, Else, Egaa Hjortshøj.
- Hagedorn Olsen, Birthe, Kildegaardsvænge 52, Hellerup.
 Hansen, Elly Aase, »Vestentoftegaard«, Nøbbet, Svinsbjerg.

Hansen, Else, »Toftekærgaard«, Taastrup.
 Hansen, Else Storm, Jyderup, Vig.
 Hansen, Grethe, Snekkerup, Borup.
 Hansen, Inger, Nyrup, Nykøbing Sj.
 Hansen, Inger Dam, Flakkebjerg Mark, Flakkebjerg.
 Hansen, Inger Elisabeth, Faarevejle St.
 Hansen, Inger, K., Dalshøj, Bramminge.
 Harpøth, Herdis, Lybæk, Hee.
 Hedeager, Marie, »Korshøj«, Ølgod.
 Hesselballe, Karen, Egtved.
 Hjuler, Signe, Sdr. Hygum.
 Højhus, Ellen, Hanning, Sædding.

Jakobsen, Ester Løkke, Troelstrup Østergaard, Tønning.
 Jensen, Ane Marie Bøgelund, Varpelev, Klippinge.
 Jensen, Bodil, Nørremarken, Ribe.
 Jensen, Else, »Nørregaard«, Magleby, Klippinge.
 Jensen, Else Margrete, Vester Nebel, Dybvadbro.
 Jensen, Gerda, Hygumskov, Sdr. Hygum.
 Jensen, Gunhild, Druebjerggaard, Klippinge.
 Jensen, Inge, Møntmestervej 8 A, 1. Sal tv., Kbhvn. NV.
 Jensen, Margrethe, Karen, Klouby, Forsinge.
 Jensen, Lone, Lybæk, Hee.
 Jensen, Lydia, Svallerup, Kalundborg.
 Johannsen, Helene, Haundrup, Pederstrup.
 Jørgensen, Inge, Brugsforeningen, Mesinge.
 Jørgensen, Marie Ribjerg, Høve, Dalmose.

Kaspersen Margit, Skovhuse, Langebæk.
 Kirkeløkke, Marie, Havndrup, Pederstrup.
 Kjarbo, Birgit Irene, Dalmose.
 Kristensen, Eva, Lime, Mørke St.
 Kristensen, Helga, Lenelyst, Bindeballe, Jylland.
 Kristensen, Lilly Margrethe, Faarup St., Jylland.
 Kristensen, Marie, »Sønderbjerge«, Ll. Heddinge, Rødvig.
 Krog, Meta, Lademark, Ballum.
 Krogh, Valborg Emilie, Holme, Gislev.

Landbo, Kirsten, Egebjerg, Braade.
 Larsen, Anny, Melby, Jullerup.
 Larsen, Elin, Sierslev, St. Heddinge.
 Larsen, Inger Marie, Kuleborgvej, Aakirkeby.

- Larsen, Tove Marie, Sludstrup St.
 Larsen, Tove Skovvang, »Skovvang«, Faxe.
 Larsen, Aase, Tryggelev, Langeland.
 Larsen, Aase, Illerup, Kalundborg.
 Lauridsen, Erna, Gade, Sdr. Esp, Thorsted, Tim.
 Laursen, Anna, Mejlbj, Hjortshøj.
 Laursen, Grethe, Voldum, Randers.
 Laursen, Margrethe, »Aagaard«, Hornborg, Flemming.
 Lydersen, Agnes Tang, Velling, Ringkøbing.
- Madsen, Astrid, Holme, Haubro.
 Madsen, Ingrid, Istebjerg, Kalundborg.
 Madsen, Lisbeth, »Enggaarden«, Bjergby, Hjørring.
 Madsen, Marie Johanne, »Lykkenshaab«, Skørpinge,
 Flakkebjerg.
- Maltesen, Kristine, Lyby St.
 Mathiasen, Ena, Sædder, Thureby.
 Mortensen, Marie Tange, St. Darum, Bramminge.
 Mortensen, Mette Hjorth, Haldagermagle, Fuglebjerg.
 Munch, Signe, St. Grammegaard, Aakirkeby, Bornholm.
 Møller, Helga, Dømmestrup, Fangel, Fyn.
- Nielsen, Asta Mathea, »Nordholt«, Aaker, Aakirkeby.
 Nielsen, Esther, »Strandhøjgaard«, Faxe Ladeplads.
 Nielsen, Inger, Glostrup, Braade.
 Nielsen, Olga, Støttrup, Farsø.
 Nielsen, Rosa, Klouby, Forsinge.
 Nygaard, Rigmor, »Bækkehøj«, Tvis.
 Nøhr-Hansen, Asta, Skovprydgaard, Stege.
- Olsen, Birgit Charlotte, Værsløv.
 Olsen, Else, Kundby, Sandby.
 Olsen, Karen Birch, Taagerup, Thureby.
- Palmelund, Rigmor, Monbjerg, Østbirk.
 Pedersen, Helga, »Damgaard«, Herborg, Jylland.
 Pedersen, Jenny, Egtved.
 Pedersen, Johanne, Vestergaard, Kollemorten.
 Pedersen, Karen, Øster Bagterp, Hjørring.
 Pedersen, Margrethe, »Damgaard«, Herborg, Jylland.
 Pedersen, Nanna, Ganløse, Maaløv.
 Petersen, Dagny Holmegaard, »Holmegaard«, Svallerup,
 Kalundborg.

Petersen, Mona, Danmarksvej 33, Ørholm, Lyngby.
 Petersen, Rigborg, Vørslev.
 Petersen, Aase Avlund, Dalsgaard, Kornerup, Roskilde.
 Peters, Karen, Blaagaardsgade 17, 4. Sal, Kbhvn. N.
 Plougmand Jensen, Anna Rigmor, Nr.-Tranders, Aalborg.
 Poulsen, Grethe, Tornemark, Sandved.

Rabjerg, Anna, Dalager, Borris.
 Rasmussen, Agnethe, »Møllehøj«, Brørslev, St. Heddinge.
 Riber, Johanne, Galkar, Outrup, Jylland.

Sand, Jenny Kolbech, Pjæsted.
 Sebbelov, Karen, Borrevang, Nykøbing Sj.
 Skiffard, Mary, Boltinggaards Skov, Ringe.
 Skovsen, Helga Marie, Rabsted, Tinglev.
 Steen, Edel, Ørslev St.
 Storbank, Anna, Sønderstoved, Give.
 Suhr-Westi, Vibeke, Aabenraa 35, Kbhvn. K.
 Sørensen, Ebba, Lilnæsgaard, L. Viby, Kerteminde.
 Sørensen, Ellen, Damsagergaard, Hyllested, Dalmose.
 Sørensen, Else, Oddense, Balling.
 Sørensen, Else, Bechs Hotel, Tarm.
 Sørensen, Inger-Lise, Annexgaarden, Kr.-Eskilstrup.

Terkildsen, Kirsten Marie, Askjærgaard, Sig.
 Thulesen, Margrethe Skov, »Lillebjerre«, Aale.
 Torp, Esther, Durup, St. Salling.
 Tvedebrink, Bodil, Tvedebringsgaard, Brandelev.

Vestergaard, Valborg, Hundborg, Siørring, Thy.

Wamsler, Inga, Osted, Roskilde.

Lærlingebesøget på Vallekilde Folkehøjskole 1943—44.

	Vinter	Sommer	Ialt
Fra København	5	3	8
— Københavns amt	1	4	5
— Roskilde amt	8	2	10
— Frederiksborg amt	0	2	2
— Holbæk amt	11	21	32
— Sorø amt	8	13	21
— Præstø amt	9	15	24
— Odense-Assens amt	6	4	10
— Svendborg amt	3	6	9
— Maribo amt	0	1	1
— Ålborg amt	2	5	7
— Hjørring amt	6	2	8
— Viborg amt	10	7	17
— Thisted amt	3	2	5
— Århus amt	1	2	3
— Skanderborg amt	6	4	10
— Randers amt	5	6	11
— Ribe amt	18	9	27
— Ringkøbing amt	17	13	30
— Vejle amt	3	7	10
— Haderslev amt	6	3	9
— Åbenrå amt	4	0	4
— Tønder amt	1	2	3
— Sønderborg amt	0	0	0
— Bornholms amt	2	3	5
— Færø amt	0	0	0
— Andre Lande	0	0	0
Ialt....	135	136	271

Blandede Meddelelser.

Bogen »Fra Vallekilde folkehøjskole« trykkes i 4200 eksemplarer.

Medlem af »Vallekilde folkehøjskoles lærlingeforening« kan enhver blive, som normalt i årligt bidrag til foreningen betaler mindst 2 kr. (for hver 2 kr. indtegnet årsbidrag tilsendes et eksemplar af årsskriftet). *På grund af den overordentligt store prisstigning på papir og trykningsomkostninger er det desværre i år og indtil videre nødvendigt at forhøje foreningsbidraget til 2,50 kr.;* så snart det igen bliver muligt at nøjes med det lave bidrag, vil det ske; men det må huskes, at årsskriftet i en lang årrække er blevet betalt med mindre penge end tilsvarende årsskrifter fra andre skoler. Vi venter, at gamle elever vil forstå dette; for øvrigt håber vi, at vi meget snart kan vende tilbage til den gamle pris.

Medlemmer af lærlingeforeningen vil først i december få årsskriftet tilsendt på postopkrævning. *Forandring af adresse må meldes til kassereren, frk. Karen Nielsen, Vallekilde, inden hvert års 1. sept.*

Mod indsendelse af 1,25 kr. i frimærker kan ældre årgange af årsskriftet fås hos kassereren.

Et fællesmøde for alle forhenværende lærlinge (*elevmøde*) afholdes her ved folkehøjskolen hvert år *den tredje søndag i juli*. Mange af deltagerne kommer den foregående lørdag aften. *Tæpper, lagner og hånd-*

klæder må medbringes til mødet. Nogle kan måske også let medbringe et telt. *Ernæringskort medbringes.*

Efterårsmødet 1945 afholdes i de 3 dage søndag—tirsdag den 23.—25. sept. Alle er velkomne til mødet. De, der ønsker at overnatte her ved nævnte lejlighed, må selv medbringe sengeklæder og håndklæder. Ernæringskort medbringes. Der holdes *ikke* lørdag den 22. sept. nogen særlig sammenkomst for gamle elever.

Lokale elevmøder vil i 1945 antagelig blive holdt de sædvanlige steder.

Da så meget er usikkert i vor tid, må vi dog hen-vise til bekendtgørelser i de lokale blade, hvor nøj-agtig tid og sted vil blive opgivet.

Skolen får helt eller delvis frit tilsendt et stort antal dagblade, ugeblade og tidsskrifter. Vi påskønner denne imødekommenhed og takker derfor.

Regnskab for Vallekilde folkehøjskoles elevforening

12. juli 1943—10. juli 1944.

	Kr.	Ø.		Kr.	Ø.
Indtægt.			Udgift.		
Kassebeholdning 12. juli 1943	9165	07	Trykning af årsskriftet	4272	00
Medlemsbidrag	8861	95	Porto	1484	96
Salg af gl. årsskrifter	18	50	Forsendelse af årsskriftet	70	00
Renter	280	24	Bestyrelsens rejseudgifter	20	00
			Understøttelse til elever	1235	00
			Konvolutter og blanketter	305	80
			Billedramme	45	00
			Kassererens løn	300	00
			Blomster til festen for Bodil Lange	75	00
			Tegninger til årsskriftet	36	00
			Kranse til Hans Olsens og Sidse Rasmussens bærer	30	00
			Forskelligt	50	00
			Kassebeholdning 10. juli 1944	10402	00
	18325	76		18325	76

Regnskabet er gennemgået og fundet rigtigt, kassebeholdningen er tilstede.
 Vallekilde, d. 14/7 1944. *Valdemar Nielsen.* *Vagn Aage Fredslund.*

INDHOLD

	Side
Landets sjæl	3
<i>Uffe Grosen</i> : Højskolens hundredår	4
<i>Vald. Nielsen</i> : Den fællesnordiske højskole i Gøteborg	15
<i>S. Neermann Jensen</i> : Dansk sind og dansk sang	27
<i>Erik Gelling-Hansen</i> : De mange skæbner	39
<i>Inga Holst Christensen</i> : Gerningens marv	48
<i>Kr. Killemoose</i> : Rochdales redelige banebrydere.....	56
<i>Adia Frost</i> : Vort arbejde	64
<i>Ingeborg Søgaard</i> : Opgaver og ansvar i ungdomsarbejdet.....	69
<i>Uffe Grosen</i> : Hans Olsen	74
<i>Uffe Grosen</i> : Hans Ahrendt	79
<i>Povl Hansen</i> : En lille bog og dens besværlige tilblivelse.....	81
<i>Uffe Grosen</i> : Fra Vallekilde folkehøjskole	88
Sidste skoleårs elever	123
Lærlingebesøget på Vallekilde folkehøjskole 1943—44	131
Blandede meddelelser	132
Regnskab for Vallekilde folkehøjskoles elevforening	134